T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Özel Hukuk Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

TÜRK HUKUKUNDA ACENTELERİN DENKLEŞTİRME TALEP HAKKI

Hülya ECER KILIÇOĞLU
17906006

Danışman
Prof. Dr. Ali AYLİ

Diyarbakır 2021

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Özel Hukuk Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

TÜRK HUKUKUNDA ACENTELERİN DENKLEŞTİRME TALEP HAKKI

Hülya ECER KILIÇOĞLU
17906006

Danışman
Prof. Dr. Ali AYLİ

Diyarbakır 2021

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Türk Hukukunda Acentelerin Denkleştirme Talep Hakkı" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

27/07/2021

Hülya ECER KILIÇOĞLU

ÖNSÖZ

Tez araştırmalarımı yaptığım süre içerisinde değerli yardım ve yönlendirmeleri ile katkılarını esirgemeyen tez danışmanım sayın Prof. Dr. Ali AYLİ'ye, desteğinin esirgemeyen değerli eşim Bavver KILIÇOĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim.

Hülya ECER KILIÇOĞLU

Diyarbakır 2021

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunda düzenlenen acentenin denkleştirme talep hakkını incelemektir. Acente, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu 102-123 maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Acente, belirli bir bölgede müvekkili temsil etme, müvekkil adına sözleşme yapma, müvekkil tarafından üretilen ve süreklilik arz eden mal ve hizmetleri pazarlama hizmetini üstelendiğinden bu vesile ile müşteri çevresi oluşturmaktadır. Bu şartlar altında acentelik sözleşmesinin feshi halinde dahi müvekkilin acente aracılığı ile kazandığı müşteri çevresinden yararlanmaya devam etmesinden dolayı acente yönünden denkleştirme talep hakkı doğmaktadır. Başka bir deyişle acente, acentelik sözleşmesi kapsamında müvekkil yararına oluşturduğu müşteri çevresinden yararlanmazken müvekkil tek taraflı olarak yararlanmaya devam edecektir. Bu durum, acente yönünden denkleştirme talep hakkının temelini oluşturmaktadır.

Acentenin, denkleştirme talep hakkının hukuki niteliği, koşulları ve acentenin olası bir talebinde hesaplama biçimi tezimizin ana konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Acente, ücret, menfaat, denkleştirme talebi, hakkaniyet

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the equalization claim right of the agency regulated in the Turkish Commercial Code No. 6102. The agency is regulated between articles 102-123 of the Turkish Commercial Code No. 6102.

Since the agency undertakes the services of representing the client in a certain region, making a contract on behalf of the client, marketing the goods and services produced by the client and providing continuity, it creates a customer environment. Under these conditions, even in the event of the termination of the agency agreement, the right to claim compensation from the agency side arises because the client continues to benefit from the customer base gained through the agency. In other words, the client will continue to benefit unilaterally, while the agency will not benefit from the client environment it has created for the benefit of the client within the scope of the agency agreement. This situation forms the basis of the right to claim compensation compensation from the agency side.

The main subject of our thesis is the legal nature and conditions of the agency's right to demand compensation compensation and the way it is calculated in a possible claim of the agency.

Keywords

Agency, fee, advantage, balancing request, equity

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ ..... **I**

ÖZET ..... **II**

ABSTRACT ..... **III**

İÇİNDEKİLER ..... **IV**

KISALTMALAR ..... **IX**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM **4**

ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN KAPSAMIVE DİĞER SÖZLEŞME TÜRLERİ İLE MUKAYESESİ **4**

1.1. ACENTE KAVRAMI, TANIMI VE UNSURLARI **4**

1.2. ACENTENİN UNSURLARI **8**

1.2.1. Ticari İşletme Sahibine Tâbi Olmaması 8

1.2.2. Acentelik İlişkisinin Bir Sözleşmeye Dayanması 12

1.2.3. Acentenin Belirli Bir Yer veya Bölge İçinde Faaliyet Yürütmesi 14

1.2.4. Acentenin Faaliyetlerinde Süreklilik Olması 15

1.2.5. Meslek Edinmesi 17

1.2.6. Acentenin Faaliyetinin Aracılık Etme veya Tacir Adına Sözleşme Yapma ile Sınırlı Olması 19

1.3. ACENTE TÜRLERİ 21
1.3.1. Aracı Acente 21
1.3.2. Sözleşme Yapma Yetkisine Sahip Acente 22

1.4. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ 23

1.5. ACENTE SÖZLEŞMESİNE BENZER NİTELİKLER TAŞIYAN DİĞER SÖZLEŞME TÜRLERİ VE ARALARINDAKİ TEMEL FARKLAR 26
1.5.1. Acente Sözleşmesi ile Simsarlık Sözleşmesi Mukayesesi 27
1.5.2. Acente Sözleşmesi ile Komisyon Sözleşmesi Mukayesesi 28
1.5.3. Acente Sözleşmesi ile Franchise Sözleşmesi Mukayesesi 29
1.5.4. Acente Sözleşmesi ile Tek Satıcılık Sözleşmesi Mukayesesi 31
1.5.5. Acente Sözleşmesi ile Genel Temsil Yetkisi Mukayesesi 33
1.5.6. Acente Sözleşmesi ile Vekâlet Sözleşmesi Mukayesesi 35

İKİNCİ BÖLÜM 37

DENKLEŞTİME TALEBİ: FARKLI HUKUK SİSTEMLERİNDEKİ YERİ, HUKUKİ NİTELİĞİ VE KAPSAMI 37

2.1. GENEL OLARAK DENKLEŞTİRME 37

2.2. DENKLEŞTİRME TERİMİ VE DENKLEŞTİRME İLE ULAŞILMAK İSTENEN AMAÇ 38
2.2.1. Denkleştirme Terimi 38
2.2.2. Denkleştirme ile Ulaşılmak İstenen Amaç 39

2.3. YABANCI HUKUKLARDA DENKLEŞTİRME 41
2.3.1. Avrupa Birliği Hukuk Sistemi 41
2.3.2. Almanya Hukuk Sistemi 43
2.3.3. İsviçre Hukuk Sistemi 44

2.2.4. Alman ve İsviçre Hukuk Sistemleri Açısından Acentelerin Denkleştirme Talep Hakkının Mukayesesi 45

2.4. TÜRK HUKUKUNDA ACENTELERİN DENKLEŞTİRME HAKKI . 46

2.4.1. Hukuki Niteliği ve Dayanağı 47

2.4.1.1. Denkleştirme Talebine Sosyal Yardımlaşmanın Hukuki Dayanak Yapılması 49

2.4.1.2. Denkleştirme Talebine "Hakkaniyetin" Hukuki Dayanak Yapılması 50

2.4.1.3. Denkleştirme Talebine Sebepsiz Zenginleşmenin Dayanak Yapılması 50

2.4.1.4. Denkleştirme Talebine "Tazminat" Prensiplerinin Dayanak Yapılması 51

2.4.1.5. Denkleştirme Talebinin Hukuki Niteliği ve Dayanağına İlişkin Genel Değerlendirme ve Yargıtay'ın Tutumu 54

2.4.2.Türk Ticaret Kanunu Sistematiğinde Denkleştirme Talep Hakkının Kapsamı 57

2.4.3. Denkleştirme İsteminin Koşulları 61

2.4.3.1. Acentellik Sözleşmesinin Sona Ermesi 62

2.4.3.1.1. Belirli Süreli Acentelik Sözleşmesinde Belirlenen Süresinin Dolması 62

2.4.3.1.2. Taraflardan Birinin Ölümü, İflası, Ehliyetini Kaybetmesi 64

2.4.3.1.3. Acentelik Sözleşmesinin Sona Erme Sebebi Olarak "Sonraki İmkansızlık" 66

2.4.3.1.4. Acentelik Sözleşmesinin Sona Erdirilmesi Konusunda Tarafların Anlaşma Sağlaması 67

2.4.3.1.5.Olağan veya Olağanüstü Fesih Yoluyla Acentelik Sözleşmesinin Sona Erdirilmesi 67

2.4.3.2. Denkleştirme Talep Hakkının İleri Sürülmesi 71

2.4.3.3. Acentelik Sözleşmesi Sona Erdikten Sonra Müvekkilin Acente Tarafından Oluşturulan Müvekkil Çevresinden Önemli Menfaatler Elde Etmeye Devam Etmesi 72
2.4.3.4. Acentenin Ücret Kaybına Uğraması 75
2.4.3.5. Denkleştirmenin Hakkaniyete Uygun Olması Koşulu 77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 80

DENKLEŞTİRME BEDELİNİN HESAPLANMASI 80

3.1. GENEL OLARAK 80

3.2.DENKLEŞTİRME BEDELİNİN HESAPLANMASINDA YÖNTEM ... 83
3.2.1. Ham Karşılığın Hesaplanması 83
3.2.1.1. Müvekkilin Menfaatinin Hesaplanması 85
3.2.1.2. Denkleştirme Bedelinin Hesaplanmasında Acentenin Kaybının Tespiti 87
3.2.1.2.1. Genel Olarak Acentenin Ücret İsteme Hakkı ve Ücret Kaybı . 87
3.2.1.2.2. Acentenin Ücret Kaybının Tespiti 90
3.2.1.3. Hakkaniyet Değerlendirmesi 91
3.2.2. Denkleştirme Miktarını Arttıran Durumlar 93
3.2.3. Denkleştirme Miktarını Azaltan Durumlar 93
3.2.4. Denkleştirme Miktarını Etkilemeyen Durumlar 98
3.2.5. Denkleştirme Bedelinin Üst Sınırı 98
3.2.5.1. Üst Sınırın Hesaplanması 99
3.2.5.2. Üst Sınırın Nisbi Emrediciliği 102

3.3. DENKLEŞTİRME MİKTARININ MÜVEKKİL VE ACENTE TARAFINDAN BELİRLENMESİ 103

3.4. DENKLEŞTİRME TALEBİNDEN VAZGEÇİLEMEMESİ 103

3.5. İSPAT YÜKÜ 104

3.6. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN İLERİ SÜRÜLME SÜRESİ VE ZAMANAŞIMI.....105

3.7. DENKLEŞTİRME BEDEL HESABINA KURGUSAL BİR ÖRNEK 107

3.7.1. Kurgusal Olay 107

3.7.2. Denkleştirme Bedelinin Hesaplanması 108

3.7.2.1. Müvekkilin menfaatinin hesaplanması.....109

3.7.2.2. Acentenin kaybının hesaplanması:.....109

3.7.2.3. Hakkaniyet denetimi 112

3.7.2.4. Üst sınırın hesaplanması.....112

3.7.2.5. Denkleştirme Bedelinin Miktar Olarak Tespit Edilmesi.....113

SONUÇ.....114

KAYNAKÇA 118

KISALTMALAR

AUHFD.	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi dergisi
AB.	Avrupa Birliği
BATİDER.	Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
DÜ	Dicle Üniversitesi
E.	Esas
EÜHFD.	Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
ATK.	Alman Ticaret Kanunu
İBK.	İsviçre Borçlar Kanunu
K.	Karar
m.	Madde
s.	Sayfa
S.	Sayı
TAAD.	Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBK.	Türk Borçlar Kanunu
TMK.	Türk Medeni Kanunu
TTK.	Türk Ticaret Kanunu
vd.	Ve devamı

GİRİŞ

Üretim aygıtlarını elinde tutan kesimlerin; sosyal ve ekonomik eğilimleri, farklılaşan tüketici gruplarını tek bir merkezden takip edebilmesi ve pazarlama ağını tekelden yürütebilmesi, küreselleşme yolunda ciddi ataklar yaşayan günümüz dünyasında mümkün görünmemektedir. Zira insanlığın tüketim girdabına topyekûn dâhil olduğunu ifade etmek iddialı bir sav olarak görünmese de bu girdabın neresinde durduğu veya duracağı konusu birçok etmene bağlı olarak farklılaşabilmektedir. İnsanların yaşadığı coğrafya, uyrukluk bağının bulunduğu devletin siyasal dünü/bugünü/geleceği, aidiyet bağını kurduğu kültürel kodları, öncül olarak belirlediği sosyal kimlikleri gibi birçok etmen "tüketim girdabına" ne ölçüde dâhil olacağını etkileyebilmektedir. Ayrıca geniş bir pazara ulaşma arzusu, global ve lokal birimlerin interaktif bir ilişki içerisinde hareket etmesi sürecini hızlandırmış ve dünya ticaretinde aracılık kurumunun daha da fazla tercih edilir hale dönüşmesine katkı sağlamıştır.

Aracılık, özü itibariyle mal veya hizmet değişimini sağlayan sözleşmelerin tesis edilmesi ve ifasının yanı sıra sonraya etkili temsil yetkisi ile faaliyet yürütebilen bir statüyü ifade etmektedir. Aracıların hizmetlerini talep eden ve faydalanan kişiler müvekkil olarak isimlendirilmekte ve kuruluş maliyeti ile şube giderleri gibi harcama kalemlerinden kurtulmaktadırlar. Aracıların bu hizmetlerinin karşılığında ise kendilerine bir miktar ücret ödenir.

Aracılık müesseselerinin hukuki durumu, esasen bağlı oldukları sözleşmelerle bir çerçeve kazanmaktadır. Yani bu sözleşmeler yoluyla taraflara hak ve yetki alanları açılabildiği gibi borç ve yükümlülükler de getirilebilir. Bir malın taşınmasını veya depo

edilmesini müvekkili adına akdeden aracı, aynı zamanda ilgili malın bu sözleşme tarafına teslimi ile de yükümlü kılınabilmektedir. Bu tarz ek yükümlülükler ile ifa sürecinde de aktif roller üstlenen aracıların, kuşkusuz ki ücret hakkı da bu hizmet artışı ile paralel bir seyir çizecektir. Esasen aracılık kurumunun temeli bu ücret hakkına dayanmaktadır. Acente de anlatılan aracılık kurumu içerisinde yer alan bağımsız tacir yardımcılarındandır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan, Türk Hukukunda acentelerin denkleştirme hakkı da yukarıda izah ettiğimiz aracılık faaliyetleri neticesinde açığa çıkan acentelik sözleşmeleri yoluyla doğmaktadır. Keza 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu[1] acentelik başlığı altında 102-123'üncü maddeleri aralığındaki hükümlerde; acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde, sözleşme müddetince acentenin yarattığı müşteri çevresi ile yapılan işlemlerden müvekkilin elde ettiği ve edeceği muhtemel kazanımlardan dolayı, şartların oluşması halinde acentenin denkleştirmeye hak kazanacağı açıkça düzenlenmiştir. Tanım olarak acente, temsil yetkisi ile donatılmış; tacir nam ve hesabına sürekli bir şekilde yapılacak sözleşmeleri akdetme veya bu sözleşmelere aracılık etme ve bu hizmetlerin karşılığında ücret talep etme hakkı gibi kimi haklar kazanan ve müvekkilinin menfaatlerine aykırı davranmamak gibi ödevler üstlenen bir aracı olarak anılabilir.

Acenteler, doğrudan müvekkil nam ve hesabına yapılan veya aracılık edilen sözleşmeler yoluyla kuşkusuz ki müvekkilleri için bir müşteri çevresi de oluşturmaktadır. Acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde ise acente, oluşan bu müvekkil çevresinden faydalanmaya devam eden tacirden denkleştirme bedeli isteyebilmektedir. Çalışmamızda "acentenin denkleştirme talep hakkı"nı üç bölümde ele alacağız. Çalışmamızın ilk bölümünde acente kavramı, acentelik sözleşmesi, unsurları

[1]27846 Sayılı Resmi Gazete'de 14.02.2011 Yayım Tarihli 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu metin içerisinde 'TTK.' olarak anılacaktır

ve benzer karakter taşıyan öteki sözleşme türlerinden farkları ele alınmıştır. İkinci bölümde ise denkleştirme sisteminin yabancı hukuk sistemlerinde nasıl düzenlendiği ve Türk Hukuk sisteminde nasıl ele alındığı inceleme konusu yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise denkleştirme talepleri üzerinden hangi kriterlerle hesaplama yapılacağı irdelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN KAPSAMIVE DİĞER SÖZLEŞME TÜRLERİ İLE MUKAYESESİ

1.1. ACENTE KAVRAMI, TANIMI VE UNSURLARI

19'uncu yüzyılın ortalarında gelişim ivmesini hızlandıran sanayileşme atılımı ile birlikte seri üretime geçilmesi; artık ürün döngüsünün ve depolama mantığının temel kural haline dönüşmesine sebep olmuştur. Üretim aygıtlarının böyle bir yaklaşımla işlenmesi, yoğun bir rekabet ortamını da doğurmuş ve adeta mal ve hizmetlerin üretilmesi faaliyeti, "ürünlerin pazarlanması" faaliyeti karşısında ikinci plana düşer hale gelmiştir. Özellikle sanayi devrimi sonrasında ticaretteki hızlı gelişmeler, üreticilerin büyüyerek mal ve hizmetlerini dünya çapında yaymak istemelerine ve farklı müşteri çevreleriyle temas ihtiyacı ile bunların pazarlanmasında bir yardıma ihtiyaç duymalarına sebep olmuştur[2]. Bu ihtiyacı karşılayacak olan aracılar üretim aygıtları dışında olan ama adeta onların birer uydusu haline dönüşen bir misyona sahip olmuşlardır. Bu kişilerin klasik anlamdaki ilk görünümünü seyyar tüccar yardımcıları oluşturmuştur ve bu

[2] İrfan Akın, "Acentenin Denkleştirme Hakkı ve Alman Hukukundaki Yeni Gelişmeler", **AÜHFD.**, 2013, 62 (3), s. 613.

anlamda ilk tacir yardımcısının seyyar tüccar memuru olduğu ifade edilmektedir[3]. Tez konumuzun ana kaynağı olan acente de, tacirin bağımsız yardımcılarındandır[4].

Acentelik kavramı, 1897 tarihli Alman Ticaret Kanununda (Handelsgesetzbuch) düzenlenmiş[5] ve Alman hukukunun Türk hukukunda özellikle ticaret hukukuna olan katkılarından ötürü, 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanunu ile Türk hukuk yargısına da girmiştir. Bu kavram, Anglo-Sakson Hukuk sisteminde "Ticari Acente" kavramıyla anılırken Kıta Avrupası hukuk sisteminde "Acente" olarak tanımlanmıştır[6]. Acentelik kavramı, 1926 tarihli Eski Türk Ticaret Kanunu'nda yer bulmazken, 1957 tarihli 6762 sayılı Kanunda acentelik müessesesi 116-134 maddeleri aralığında düzenlenmiştir[7]. 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu'nda ise 102-123 maddeleri aralığında düzenlenen acentelik müessesesinin kaynağı İtalyan, İsviçre ve Alman düzenlemeleri teşkil etmektedir[8].

Acentenin tanımı TTK. m. 102/1'de şu şekilde yapılmıştır: "*Ticarî mümessil, ticarî vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi bağlı bir hukukî konuma sahip*

---

[3] Yaşar Karayalçın, **Ticaret Hukuku Dersleri: Giriş, Ticari İşletme**, Ankara 1973, s. 19.

[4] Sabih Arkan, **Ticari İşletme Hukuku (Son Değişikliklere Göre Hazırlanmış ve Genişletilmiş Baskı)**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2018, s. 216.

[5] Acentelik faaliyetinin Almanya ve Türkiye Hukuk sistemlerindeki tarihçesi için bkz. Hüseyin Ülgen, Mehmet Helvacı, Arslan Kaya ve Füsun Nomer Ertan, **Ticari İşletme Hukuku,** Vedat, 2019, s.831; ATK § 84'ün 1. fıkrasına göre, *"[a]cente, başka bir işletmenin işlemleri için sürekli olarak aracılık eden yahut bu işlemleri onun adına yapmayı bağımsız bir işletmeci olarak meslek edinen kimsedir. Faaliyetlerini büyük ölçüde serbestçe düzenleyebilen ve çalışma zamanını kendisi belirleyebilen kişi bağımsız sayılır."* Bkz. Ufuk Tekin, "Tacir Yardımcılarının Bağımsızlığının Tayininde Bir Yol Gösterici: Alman Ticaret Kanunu § 84.1-Karşılaştırmalı Bir İnceleme", **BATİDER.**, 2019, C.XXXV, S. 4, s. 131.

[6] Eser Rüzgar, "Yeni Türk Ticaret Kanunu Işığında Acentelik Sözleşmeleri", **TAAD.**, 2011, C.1, No.5, s. 5.

[7] Fatih Bilgili**,** "Ticari Defterler-Cari Hesap-Acente", **EÜHFD.**, 2016, C.16, No:3- 4, s. 76; Reha Poroy ve İbrahim Hamdi Yasaman, **Ticari İşletme Hukuku,** Vedat Kitapçılık, İstanbul 2017, s. 244.

[8] Fatih Bilgili ve Ertan Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, Dora Yayıncılık, Bursa 2012, s. 125; Bilgili, "Ticari Defterler-Cari Hesap-Acente", s. 76; Acentenin farklı mevzuatlardaki düzenlemelerinin çevirileri için bkz. Arslan Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acentelik)**, Beta Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 2 vd.

olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o tacir adına yapmayı meslek edinen kimseye acente denir"[9].

Bu düzenlemeye nazaran acenteyi daha yalın bir dille tanımlayacak olursak: acente, acentelik sözleşmesi diye adlandırılan bir sözleşme yoluyla, belirli bir alan içinde, ticarî bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde *"aracılık etmeyi"* veya sözleşmeyi *"ticarî işletme adına yapmayı"* üstlenen ve bağlı çalışmayan tacir yardımcısıdır. Kanuni tanıma ilişkin Kaya'nın eleştirileri bulunmaktadır. Zira acentenin tanımı yapılırken "*ticarî mümessil, ticarî vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi bağlı bir hukuki konuma sahip olmaksızın"* ifadesinin kullanılmasını karmaşık bulmuş ve "*daha sade ve kısa bir şekilde pekâlâ ifade edilebileceği*"ni belirtmiştir[10]. Kaya'nın görüşüne katılmaktayız zira acentelerin müvekkili ile olan ilişkisinin bağımsızlığı kanuni düzenlemede olduğu gibi örneklendirici bir dil yerine daha yalın ele alınabilirdi. Nitekim İsviçre Borçlar Kanunu 418/a ve Alman Ticaret Kanunu § 84 hükümlerinde de benzer bir yöntem ile acente tanımlanmıştır[11].

Acentelik, tacir tarafından satılmak istenen mal ve hizmetlerin müşteriye ulaştırılması bağlamında diğer tacir yardımcılarına nazaran kolaylık sağlaması sayesinde kurum olarak ticari hayatta sağlam şekilde yer bulmuştur[12]. Zira, faaliyet alanı ve işlem

---

[9] *"Bu tanımda geçen ticari mümessil ve satış memuru kavramları yeni Borçlar Kanununda ticari temsilci, diğer tacir yardımcıları şeklinde ifade edilmiştir. Türk Ticaret Kanununun acente ile ilgili tanımı da bu değişiklikler göz önüne alınarak değerlendirilmelidir."* Bkz. Ali Bozer ve Celal Göle, **Ticari İşlete Hukuku**, Banka ve Ticaret Araştırma Enstitüsü, Ankara 2020, s. 156.

[10] Örneğin Kaya, "tacire bağlı bir sıfatı olmaksızın" şeklinde bir ifadenin kullanılmasının yeterli olacağını ifade etmektedir. Bkz. Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acentelik),** s. 3- 4.

[11] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acentelik),** s. 2.

[12] Şaban Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011, s. 26.

hacmi genişleyen tacir, ticari faaliyetlerini tek başına yürütmekte güçlük yaşamış ve tacir yardımcılarının emek ve mesailerinden faydalanma ihtiyacı artmıştır[13].

Acente kavramı, doğal olarak farklı hukuk sistemlerinde farklı nitelendirmeler alabilmekte ve hatta benzer hukuk sistemlerine sahip farklı devletlerde farklı içerik ve adlandırmalarla karşımıza çıkabilmektedir. Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri gibi Anglosakson hukukunun benimsendiği devletlerde bizim anladığımız anlamda acente kavramı için "*self-employed commercial agent"*terimi kullanılmaktadır[14]. Ancak Anglosakson hukukunda doğrudan acente terimi karşılayan *agent* kelimesi tacirin tüm yardımcılarını kapsayan genel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır[15]. Söz konusu yardımcılık pozisyonu açık veya zımni yazılı bir sözleşme yoluyla veya sözlü olarak dahi verilebilmektedir. Hatta adına veya hesabına hareket edilen kişi tacir unvanına haiz olmasa dahi, temsil yetkisi bulunan kişilerin faaliyetleri de acente kavramı içerisinde değerlendirilebilmektedir. Bu noktada Anglosakson hukukunda acentenin yürüttüğü faaliyetin ticari bir karakter taşıması da bir kaide olarak aranmamaktadır.

Acentelik kurumu Alman Hukukunda "*handelsvertreter*" olarak anılmakta olup dilimizdeki karşılığı "ticari mümessil" olmasına rağmen içerik olarak hukukumuzdaki acentelik kurumu ile örtüşmektedir. İsviçre Hukukunda ise "*agenturvertrag*" olarak isimlendirilmiş olup dilimize birebir "acentelik sözleşmesi" olarak çevrilmektedir. Alman Hukukunda yasal kavram "*handelsvertreter*" iken, uygulamada "*agentur"* terimi de kullanılabilmektedir. Ülkemizde de acentelik faaliyetleri için farklı kavramların uygulama içerisinde kullanıldığını ifade etmemiz gerekmektedir. Kimi durumlarda

---

[13] Tekin, "Tacir Yardımcılarının Bağımsızlığının Tayininde Bir Yol Gösterici: Alman Ticaret Kanunu § 84.1-Karşılaştırmalı Bir İnceleme", s. 130.

[14] Ali Cengiz, "Acente Kavramı ve Acentelik Sözleşmesinden Doğan Hak ve Borçları", **Haccettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, (1) 2011, s. 142.

[15] Ali Cengiz, **"Acente Kavramı ve Acentelik Sözleşmesinden Doğan Hak ve Borçları"**, s. 141.

yürütülen faaliyet acentelik faaliyeti olmasına rağmen "bayilik" veya "distribütörlük" "dağıtıcı" gibi nitelendirmeler de yapılabilmektedir[16].

1.2. ACENTENİN UNSURLARI

Acentenin tanımı, unsurlarının neler olduğunun tespitinde yol göstericidir. TTK. m. 102/1 fıkrasındaki acentenin tanımını yukarıdaki başlıklarda ele almıştık. Acentenin diğer tacir yardımcılarından farklılıklarının açığa çıkarılabilmesi için, Türk Ticaret Kanunu'nun 102'inci maddesinde yapılan tanımlamayı da göz önünde bulundurarak, unsurlarını: bağımsızlık, bir sözleşmenin varlığı, belirlenmiş bir faaliyet alanı, süreklilik ve meslek edinmek olarak sıralayabiliriz[17].

1.2.1. Ticari İşletme Sahibine Tâbi Olmaması

Türk Ticaret Kanunu'nun 102'inci maddesine göre, acentenin, ticari işletme sahibine bağlı bir nitelendirmeye tabi olmaması gerekir. Yani acente tacire yardımcı olur, ancak ona bağlı değildir[18]. Bu unsura sahip olmasından dolayı satış memuru, ticari mümessil, ticari vekil gibi ticari işletmeye bağlı bir fonksiyonu bulunmamaktadır. Çünkü acente faaliyetlerini, müvekkil tacirin iş yerinde onun emir ve talimatı altında değil, onunla yaptığı acentelik sözleşmesinden aldığı aracılık ve temsil yetkisi ile; onun ticari talimatları doğrultusunda gerçekleştirmektedir[19]. Yani acentenin, müvekkile ait değil ondan bağımsız kendi işletmesi bulunmaktadır[20]. Burada kastedilen işletme; ticari bir işletme olabileceği gibi esnaf işletmesi de olabilir. Yani defter tutma yükümlülüğü

---

[16] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 11; Cengiz, "Acente Kavramı ve Acentelik Sözleşmesinden Doğan Hak ve Borçları", s. 141.

[17] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 832 vd; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 5; Birgül Sopacı, **"Sigorta Acentesinin Portföy Akçesi Talebi Hakkı"**, **Profesör Fahiman Tekil'in Anısına Armağan**, İstanbul 2003, s. 439.

[18] Oruç Hami Şener, **Ticari İşletme Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016, s. 350; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente),** s. 5; Bozer ve Göle, Ticari İşletme Hukuku, s. 156.

[19] Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 126.

[20] Mehmet Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul 2014, s. 189.

bulunmayan esnaf işletmesi şeklinde faaliyet gösteren bir tacir yardımcısının sırf bu sebeple tacire bağımlı olduğunu söylemek doğru olmayacaktır[21]. Bununla birlikte, acentenin tacire bağlı olmaması hiçbir şekilde kendisinden talimatlar alamayacağı anlamına gelmemektedir. Zira tacir, acentenin yapacağı sözleşmenin tür, içerik ve şartları hakkında acenteye talimatlar verebilmektedir[22]. Buna karşın acente tacirin bağımsız yardımcılarından olduğundan müvekkil, acenteye faaliyetleri, işletme organizasyonu ve çalışma düzeniyle ilgili talimat veremeyecektir[23]. Özcesi acentenin bağımsızlığı ve acentenin bazı somut konularda haber verme/müvekkilinden talimat alma yükümlülüğü altında olması birbirinden farklı kavramlar olup acentenin bu tür bir yükümlülük altında olması bağımsız olma niteliğine zarar vermemektedir[24]. Burada açığa çıkan bir başka sorun, acentenin hangi hallerde bağımsız olduğunun hangi kriterlerle tespit edileceğidir. Zira TTK. hükümlerinde acentelerin bağımsızlığı ile neyin ifade edilmeye çalışıldığı açıkça düzenlenmemiştir. Bununla birlikte, Alman Ticaret Kanunu § 84/1, c. 2'de, faaliyetlerini büyük ölçüde serbestçe düzenleyebilen ve çalışma zamanını kendisi belirleyebilen kişinin, bağımsız sayılacağı ifade edilmek suretiyle bu ibareden ne anlaşılması gerektiği ortaya konmuştur[25].

Yargı içtihatları ve doktrinin acentelerin bağımsızlığı ile ilgili tespitleri ise bu durumda önem kazanmaktadır. Yargıtay içtihatlarında "*…acentenin tanımından da anlaşılacağı üzere en önemli unsuru ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya*

---

[21] Tekin, "Tacir Yardımcılarının Bağımsızlığının Tayininde Bir Yol Gösterici: Alman Ticaret Kanunu § 84.1-Karşılaştırmalı Bir İnceleme", s. 136.

[22] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 832; Şener, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 350.

[23] Sadullah Evliyaoğlu, **Acentenin Rekabet Yasağı Anlaşması,** Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017, s. 47.

[24] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente),** s. 6; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 832.

[25] Tekin, "Tacir Yardımcılarının Bağımsızlığının Tayininde Bir Yol Gösterici: Alman Ticaret Kanunu § 84.1-Karşılaştırmalı Bir İnceleme", s. 134 vd.; Ufuk Tekin, **Sigorta Hukukunda Uzman Arabuluculuk**, Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü Arabuluculuk Daire Başkanlığı Yayını, Ankara Eylül-2021, s. 28.

hizmetli gibi tacire bağımlı olmamasıdır. Acente kendi faaliyet düzenini, çalışma saatlerini ve zamanını serbestçe tayin edebiliyorsa bağımsız sayılır. Acente, bağımsızlık ilkesi gereği, kural olarak işletmenin masraflarını ve rizikosunu bizzat taşımalı, kendi personelini kendisi tayin etmeli, kendi firmasına ilişkin antetli kağıtları kullanmalı, kendi ticari defterlerini tutmalı, müşterilerini kendisi seçmeli kısaca kendi ticari işletmesini bağımsız bir tacir sıfatıyla işletmelidir. Bu sebeple müvekkili acenteye faaliyet ve çalışma düzenine ilişkin olarak idari nitelikli emir ve talimat veremez"[26] tespitleri yapılmaktadır. Bu Yargıtay içtihadında *"faaliyet düzeni, çalışma saatleri ve zamanı"* acente ayarlayamıyor ise bağımsız sayılamayacağı anlamı çıkmaktadır. Yani acentenin bağımsızlığından anlaşılması gereken temel husus, acentenin kendi çalışma usul ve süresini kendisinin belirlemesi; ayrıca emir ve talimat almamasıdır[27]. Nitekim doktrinde Kayıhan da bu görüşü desteklemektedir[28]. Ancak bu görüşü desteklemeyen bizim de katıldığımız görüşler mevcuttur. Zira kimi durumlarda yürütülen işin mahiyeti gereği çalışma saatlerini bizzat acentenin kendisi ayarla(ya)mayabilmektedir. Bu duruma benzin istasyonu veya gaz bayileri örnek gösterilmektedir. Bu tarz yedi yirmi dört çalışması gereken faaliyet alanlarında acentelerinde benzer bir çalışma döngüsü içerisinde olması yürütülen işin mahiyetinden kaynaklanmakta ve acentenin bağımsızlığını etkilememektedir[29].

Acentenin bağımsızlığını açığa çıkaran göstergelerden bir diğeri ise verilen ücretin hangi koşullarda ödendiğidir. Örneğin acentenin ücretinin aylık olarak ödenmesi sözleşmede kararlaştırılmışsa, kural olarak burada bağımsızlıktan söz etmek pek de

---

[26] Yargıtay 22. HD, 27.09.2011 T., 2011/6292 E., 2011/1212 K. sayılı ilamı için bkz. https://www.kararara.com/forum/viewtopic.php?t=295824 (14.06.2021).
[27] Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 126.
[28] Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (2011)**, s. 37.
[29] Gülören Tekinalp, **Acente Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralı**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1972, s. 22.

mümkün olmayacaktır[30]. Ancak bu durumun kendisi bizzat bağımlılığın tespitinde tek başına yeterli bir kriter olarak ele alınmamakta; taraflar arasında muvazaalı bir işlemin olup olmadığı göz önünde bulundurulmaktadır[31]. Müvekkilin, acenteye piyasa şartlarına uygun şekilde yapılacak olan sözleşmelerin türü, içeriği ve şartları hakkında talimat vermesi ve acentenin de müvekkiline bilgi verme külfeti altında olması bağımsızlığa halel getirmemektedir. Ancak acente müvekkiline sürekli rapor veriyorsa, çalışma gün ve saatlerini kendisi belirleyemiyorsa, kendine ait bir işyeri yoksa müvekkilin işyerinden faaliyet yürütüyorsa; acentenin bağımsızlığından söz edilemeyecektir[32]. Esasen, acentenin birden fazla tacir adına faaliyette bulunup bulunmadığı, kendi defterlerini tutup tutmadığı, ayrı bir muhasebeye sahip olup olmadığı, faaliyetleri sebebiyle vergi yükümlülüğünün doğup doğmadığı, ilgili meslek odasına kayıtlı olarak faaliyet gösterip göstermediği, kendi mührü ve kaşesini kullanarak evrak imzalayıp imzalamadığı, faaliyetlerini bir mesai saatine bağlı olarak yürütüp yürütmediği, faaliyet alanıyla müşterilerini serbestçe seçip seçmediği, gerçekleştirdiği faaliyetlerden doğan masrafları ve riskleri kendisinin üstlenip üstlenmediği, kimseden emir ve talimat almadan faaliyet gerçekleştirip gerçekleştirmediği ile ücrete gerçekleştirdiği faaliyetlerden bağımsız olarak hak kazanıp kazanmadığı gibi ölçütlerin her somut olay bakımından ayrıca değerlendirilmesi suretiyle bağımsızlığın tespiti mümkün olabilecektir[33].

---

[30] Arkan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 217; Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (2011)**, s. 38.

[31] Erhan Birben, "Müvekkil Tacir ile Acentenin İşçileri Arasında Bir İş İlişkisi Mevcut Mudur?", **Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi**, (9) 2007, C.7, S.1, s. 59.

[32] Naci Kınacıoğlu, **Acente ve Acentelik Sözleşmesi**, İktisadi ve İdari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara 1963, s. 11; Evliyaoğlu, **Acentenin Rekabet Yasağı Anlaşması,** s. 47.

[33] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente),** s. 6; Tekin, **Sigorta Hukukunda Uzman Arabuluculuk**, s. 28; Tekin, "Tacir Yardımcılarının Bağımsızlığının Tayininde Bir Yol Gösterici: Alman Ticaret Kanunu § 84.1 -Karşılaştırmalı Bir İnceleme", s. 145; Acentenin bağımsızlığı konusunda detaylı bir çalışma için bkz. Tekin, "Tacir Yardımcılarının Bağımsızlığının Tayininde Bir Yol Gösterici: Alman Ticaret Kanunu § 84.1 -Karşılaştırmalı Bir İnceleme", s. 129- 147.

Acentelerin bağımsız olmasının neticelerine değinecek olursak; öncelikle kendi işletmesinin giderlerinden ve rizikosundan doğrudan sorumludurlar. Çalışanlarını belirleme, müşterilerini bağımsız şekilde seçme ve ticari defter tutma gibi hak ve ödevleri de bizzat kullanmaktadırlar[34]. Tabi bu demek değildir ki hiçbir konuda müvekkilinden talimat alamazlar. Yukarıda da açıkladığımız üzere, acentelik sözleşmesine uyumlu olmak kaydı ile müvekkil acenteye talimatlar verebilmektedir ve acente de sözleşme gereği bu talimatlara uymakla mükellef olacaktır. Örneğin acentelik sözleşmesine dayanılarak yürütülen faaliyetlere ilişkin acenteden bilgi akışı talep edebilir veya faaliyet gösterilen sektör koşullarına uygun bir acentelik faaliyeti yürütülmesini isteyebilir[35].

1.2.2. Acentelik İlişkisinin Bir Sözleşmeye Dayanması

Acente, kural olarak faaliyetlerini müvekkili ile yaptığı acentelik sözleşmesi kapsamında yürütmektedir. TTK.'nın 102/1 hükmünde de "…bir sözleşmeye dayanarak" ifadesi açıkça zikredilmiştir. Hükümdeki bu ifadeden dolayı acentelik sözleşmesinin varlığının aranacak temel unsurlardan olup olmadığı konusunda doktrinde görüş farklılıkları oluşmuştur. Bir görüşe göre TTK. 102/1 düzenlemesinin acentelik sözleşmesine herhangi bir şekil şartı öngörmediği ve bu sebeple sözleşmenin acente ilişkisinin kurulmasında bir unsur olarak aranamayacağı ifade edilmektedir[36]. Bu görüşün aksini savunan baskın görüşe göre ise acentelik ilişkisi bir sözleşme ile doğmak zorundadır, çünkü kanuni düzenleme açıkça bir sözleşmeye dayanmasını öngörmüştür. Ancak sözleşme için bir şekil şartı öngörülmediği için bu sözleşmenin kendisi sözlü

[34] Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 159 vd; Tekin, "Tacir Yardımcılarının Bağımsızlığının Tayininde Bir Yol Gösterici: Alman Ticaret Kanunu § 84.1 -Karşılaştırmalı Bir İnceleme", s. 135.
[35] Şaban Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi**, Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 31.
[36] Tekinalp, **Acente Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralı**, s. 26; Karayalçın, **Ticaret Hukuku Dersleri: Giriş, Ticari İşletme**, s. 517.

olarak da kurulabilecektir[37]. Kanaatimizce kanun hükmü açıkça acentelik ilişkisini bir sözleşmeye dayandırdığı için acentelik sözleşmesinin bir unsur olarak aranması gerekmektedir. Uygulamadaki genel eğilim acentelik sözleşmelerinin yazılı olarak yapılmasıdır[38]. Ancak sözleşmenin geçerliliği için yazılı olması veya noter tasdikli olması gibi bir şekil şartı kanunen öngörülmediği için, sözleşmelerin geçerliliğinin kanunda aksi öngörülmedikçe hiçbir şekle bağlı olmadığına ilişkin genel kuralın (TBK m. 12/1) acentelik sözleşmeleri bakımından da geçerli olduğunu söylenebilir[39].

Eğer acente ile tacir arasında bir sözleşme bulunmadan acentelik faaliyeti görülmekte ise burada farklı hukuki nitelendirmeler devreye girecektir. Bu durumda TBK.'nun vekaletsiz iş görme hükümlerinin uygulanması söz konusu olabilir. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus da, müvekkilinden yazılı ve özel bir yetki almayan acentenin müvekkili adına sözleşme yapma yetkisinin olmamasıdır (TTK.m.107/1). Her ne kadar yasal olarak acentelik sözleşmesi herhangi bir geçerlilik şekline tabi tutulmamışsa da, acentelik ilişkisi içerisinde bazı işlemlerin ve yine acentelik ilişkisinin sona ermesi sonrasında yapılacak olan rekabet yasağına ilişkin anlaşma bakımından kanun koyucu farklı esaslar benimsemiştir.[40] Bunlardan ilki önceki cümlelerde de değindiğimiz üzere acente, müvekkili adına sözleşme yapma yetkisi almışsa bu yetkinin yazılı bir belgeye bağlanması ve bu belgelerin de acente tarafından ticaret siciline

---

[37] Sami Karahan, **Ticari İşletme Hukuku,** Mimoza Yayınları, Konya 2012, s. 315; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 833; Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (2011)**, s. 39; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 126; Tekin, **Sigorta Hukukunda Uzman Arabuluculuk**, s. 27.

[38] Hayri Domaniç, **Ticaret Hukukunun Genel Esasları**, Eskin Matbaası Temel Yayınları, İstanbul, 1988, s. 349; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 157.

[39] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente),** s. 7; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 157; Tekin, **Sigorta Hukukunda Uzman Arabuluculuk**, s. 27.

[40] Şener, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 351- 352; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente),** s. 6- 7; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 158; Tekin, **Sigorta Hukukunda Uzman Arabuluculuk**, s. 27.

tescille birlikte ilan ettirilmesi (TTK.m.107/2) gerekmektedir[41]. Ha keza acentenin tekel hakkını ortadan kaldıran veya rekabet yasağını kaldıran sözleşme kayıtlarının da yazılı olarak yapılması gerekmektedir (TTK.m.104). Son olarak acentelik sözleşmesi sonrası rekabet yasağı anlaşmalarının da yazılı şekilde yapılması gerekmektedir (TTK.m.123/1).

1.2.3. Acentenin Belirli Bir Yer veya Bölge İçinde Faaliyet Yürütmesi

Türk Ticaret Kanunu'nun 102/1 hükmüne göre acente *"... belirli bir yer veya bölge içinde"* faaliyetlerini gerçekleştirmelidir. Yani kanun koyucu acente için belirli bir coğrafi sınırın konulması gerekliliğini öngörerek bu hükmü ele almıştır. Esasen bu unsur acentenin tekel hakkını tesis edebilmesi açısından da önem arz etmektedir. Zira kural olarak -aksi acentelik sözleşmesi taraflarınca kararlaştırılmadıkça- acentelik sözleşmesinde belirlenen yer veya bölge içerisinde acentenin tekel hakkı oluşmaktadır[42]. TTK. m. 104 düzenlemesi bu durumun istisnası olup tarafların yazılı olarak anlaşması halinde bu tekel hakkı sona erdirilebilmektedir. Doktrinde bu tekel hakkının sona erdirilebilir karakterde olması sebebi ile "acentenin belirli bir yer veya bölge içerisinde faaliyet yürütmesinin" unsurlar arasında sayılmasının anlamı olmayacağı yönünde görüşler mevcuttur[43]. Ancak aksi görüşe göre TTK. m. 104 yoluyla acentenin tekel hakkının sona erdirilmesi acentelik sözleşmesinde belirlenen yer veya bölgede faaliyet yükümlülüğünü değiştirmeyeceği bu sebeple unsurlar arasında sayılması yönündedir[44]. Acentenin faaliyetlerinin tekel hakkı tanınmak sureti ile veya tanınmaksızın

---

[41] Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 158; Tekin, **Sigorta Hukukunda Uzman Arabuluculuk**, s. 27.

[42] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 834- 835; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 127; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 162- 163; Evliyaoğlu, **Acentenin Rekabet Yasağı Anlaşması**, s. 48.

[43] Tekinalp, **Acente Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralı**, s. 26; Arkan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 217.

[44] Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 163; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente),** s. 8; Oğuz İmregün, **Kara Ticareti Hukuku**, İstanbul 2005, s. 128; Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (2011)**, s. 40; Ufuk Tekin, **Acentenin Ücret Hakkı**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2018, s. 58.

yürütülebilmesi durumu üzerinden tekel kuralını, acentelik sözleşmesinin zorunlu bir unsuru olarak görmeyen görüşler de bulunmaktadır[45]. Kanaatimizce acentenin belirli bir yer veya bölgede faaliyet yürütmesi tekel hakkı ile ilişkili olsa da çapraz ilişkiye sahip bir sebep sonuç ilişkisi taşımamaktadır. Yani acentenin belirli bir yer veya bölgede faaliyet yürütüyor olması kural olarak tekel hakkı kazanması sonucunu doğuruyor ise de kanunen öngörülmüş bir yazılı sözleşme ile tekel hakkının kaldırılması acentenin belirli bir yer veya bölgede faaliyet yürütmemesi sonucunu doğurmamaktadır. Acentelik sözleşmesinde geçen belirli bir yer veya bölgede faaliyet yürütmeye devam edeceği için de acentenin unsurları arasında sayılması daha uygun düşmektedir.

Yer veya bölge; mutlak ve resmi anlamda bir coğrafi bölgeyi ifade etmemektedir[46]. Yani, "*belirli bir yer ya da bölge*" deyimi mülki idare esasına göre belirlenmiş yer olarak görülmemelidir[47]. Taraflar acentecilik sözleşmesinin uygulanmasına ilişkin bölge ve sınırları serbestçe belirleyebilirler. Bu kapsamda "Ortadoğu, Türkiye, Türkiye'nin belirli bir bölgesi (Akdeniz veya Marmara Bölgesi gibi), il veya ilçe olarak da belirlenebilmesi mümkündür[48].

1.2.4. Acentenin Faaliyetlerinde Süreklilik Olması

Türk Ticaret Kanunu'nun 102/1 maddesinde açıkça "…sürekli olarak…" vurgusu yapılmıştır. Yani acentelik ilişkisi süreklidir[49]. Burada kastedilen husus acentelik ilişkisinin görece olmakla beraber uzun süreli veya "sonsuz" bir şekilde kurulmuş olması değildir. Acentelik ilişkisinin devamlılık niyeti ile doğması

---

[45] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acentelik),** s. 8.
[46] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 833; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente), s.** 43.
[47] Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 127; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 157.
[48] Poroy ve Yasaman, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 253; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 833; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente),** s. 8.
[49] Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 157; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 189; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 127.

kastedilmektedir[50]. Süreklilik ile acentelik sözleşmesi yapıldıktan sonra açığa çıkan fiili durumlardan ziyade sözleşme kurulduğu dönemdeki sözleşme taraflarının niyetleri önem kazanacaktır[51]. Yani süreklilik unsuru ile kastedilen, acentelik ilişkisinin ömür boyu veya çok uzun bir süre boyunca devam etmesi değil; acentelik ilişkisinin tarafları arasında devamlılık esası üzerine kurulması, devamlılık arz etmesidir[52].

Peki hangi durumlarda süreklilik unsuruna aykırı davranılmış sayılabilecektir? Örneğin acentelik faaliyetlerinin sadece bir kez yürütülebileceğine ilişkin bir sınırlama süreklilik unsuru ile çelişecektir. Yani bir seferlik ifayla, örneğin müvekkil adına bir sözleşmenin yapılmasıyla acentelik sözleşmesi sona ermez[53]. Ya da acentelik faaliyetleri ve tarafların amaçları ile bağdaşmayacak şekilde çok kısa süreli bir acentelik sözleşmesinin akdedilmesi de süreklilik unsuru ile bağdaşmayacaktır. Tabi bu tespitler acentelik sözleşmesinin belirli süreli yapılabilmesine engel teşkil etmez[54]. Sözleşme taraflarının amaçlarına uygun bir süreliğine de acentelik sözleşmesi akdedilebilmektedir. Eğer belirli süreli bir acentelik sözleşmesi söz konusu ise ilgili sürenin dolması ile sözleşme sona erecektir. Belirli süre için yapılan bir acentelik sözleşmesine süre dolduktan sonra da uygulanmaya devam edilmesi durumunda sözleşmenin belirsiz süreli hale geleceğini öngören TTK. m. 121/2 ise yeni bir düzenlemedir[55]. Süresiz yapılan bir acentelik sözleşmesinde ise kural olarak fesih edilmediği sürece acente müvekkil ilişkisi devam edecektir. Ancak herhangi bir süre belirlenmemiş olması her zaman belirsiz süreli bir acentelik sözleşmesinin varlığına işaret etmeyebilir. Sözleşmenin amacından

---

[50] Tekinalp, **Acente Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralı,** s. 123; Arkan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 219; Ayşe Nur Berzek, **Ticaret Hukunun Genel İlkeleri**, Beta Yayınları, İstanbul 2011, s. 172; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente), s. 8;** Tekin, **Sigorta Hukukunda Uzman Arabuluculuk**, s. 28.

[51] Domaniç, **Ticaret Hukukunun Genel Esasları**, s. 349.

[52] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 837.

[53] Şener, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 351.

[54] Şener, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 354.

[55] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 190.

ve şartlarından da belirli süreli bir acentelik sözleşmesinin mevcudiyeti sonucuna varılabilir[56].

Vurgulamamız gerekir ki; evvelinde belirlenmiş sayıda sözleşmenin akdedilmesine aracılık eden kişi acente olarak nitelendirilemez[57]. Zira bu ihtimalde yürütülecek faaliyetlerin sürekliliği söz konusu olmayacaktır. Ancak dönemsel veya mevsimsel nitelikli bir fuar veya organizasyon evresinde akdedilecek sözleşmelere aracılık görevi üstlenen veya tacir namına bu sözleşmeleri akdeden kişi acente olarak kabul edilmektedir[58]. Esasen alt başlıkta açıklanacak olan "meslek edinme" unsuru "süreklilik unsuru" ile doğrudan ilişkilidir ve doğal bir sonucudur[59]. Zira süreklilik unsuruna bağlı olarak acentelik meslek edinilmiş olmalıdır ve acenteliğin meslek olarak yapılmaması halinde süreklilik unsurundan da bahsedilemeyecektir. Bu anlamda "meslek edinilmiş" olma kriteri "süreklilik" unsurunu pekiştirmektedir[60].

1.2.5. Meslek Edinmesi

Türk Ticaret Kanunu'nun 102/1 hükmünde açıkça "…meslek edinen kimseye…" ibaresi kullanılmıştır. Yani bu tabirle anlaşılması gereken acentelerin başkası adına aracılık faaliyeti veya başkası adına sözleşme yapabilme durumunu bir meslek olarak edinmiş olması gerekmektedir. Esasen meslek kolu olarak her vatandaşın faaliyet gösterebileceği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır; çünkü, TTK.'da acentelik

---

[56] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 191.
[57] Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 189.
[58] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 837.
[59] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 838; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente), s. 9;** Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 127.
[60] Evliyaoğlu, **Acentenin Rekabet Yasağı Anlaşması**, s. 48.

yapılırken aynı anda yapılması yasaklanan bir meslek kolu sayılmamıştır; yani bir yönüyle yan meslek olarak da yapılabilmektedir[61].

Bu duruma bir istisna olarak 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu'nun 23/10 maddesinde yer alan şu düzenleme örnek gösterilebilir; "*Bankalar ile özel kanunla kurulmuş ve kendisine sigorta acenteliği yapma yetkisi tanınan kurumlar ve sözleşme yapmaya veya prim tahsiline, hayat sigortaları veya zorunlu sigortalarla sınırlı olarak yetki verilen sigorta acenteleri hariç olmak üzere kendilerine sözleşme yapma veya prim tahsil etme yetkisi verilen sigorta acenteleri, bireysel emeklilik işlemleriyle ilgili acentelik faaliyeti dışında başka bir ticari faaliyette bulunamaz*". Bu düzenleme ile farklı meslekle uğraşanların sigorta acenteliği yapamayacakları anlaşılmaktadır[62].

TTK.'da acenteliğin asli meslek veya yan meslek olarak icra edilmesinin hüküm ve sonuçları arasında bir farklılaşmaya gidilmemiş olmakla beraber doktrinde bu konuya ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Özellikle denkleştirme talep hakkının kullanımına ilişkin farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerden ilki tali meslek olarak acentelik mesleğini icra edenlerin denkleştirme talep hakkını kullanamayacağı yönündedir[63]. Karşıt görüş ise tali meslek olarak acentelik mesleğini icra edenlerin de acentelik sözleşmesi sona erdiğinde denkleştirme talep hakkını kullanabilecekleri yönündedir[64]. Kanaatimizce TTK. muhtevasında acentelik mesleğinin asli veya tali olarak yürütülmesine ilişkin özel bir düzenlemeye yer verilmemiş olması, acentelik mesleği ile iştigal eden kişilerin başka mesleklerle uğraşmasını da yasaklamamaktadır. Bunun doğal

---

[61] Şener, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 351; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 157; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente), s. 9;** Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 127; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 190; İsmail Doğanay, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi**, Feryal Matbaacılık, Ankara 1990, s. 496; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 838.

[62] Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 190.

[63] Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (2011)**, s. 32.

[64] Karayalçın, **Ticaret Hukuku Dersleri: Giriş, Ticari İşletme**, s. 535.

bir sonucu olarak farklı mesleklerde de faaliyet gösteren acentelerin hiçbir koşulda "denkleştirme talep haklarının" olmayacağı iddiası, TTK. hükümleri karşısında tamamen tutarlı bir iddia olmayacaktır. Ancak böyle bir durum, hakimin, "*somut olayın özellik ve şartları değerlendirildiğinde, ödenmesi hakkaniyete uygun düşüyorsa*" şeklindeki TTK. m. 122/1/c bendindeki koşulun gerçekleşip gerçekleşmediği yönündeki kanaatini etkileyebilecektir. Tabi vurgulamak gerekir ki bu ihtimalde dahi acentelik mesleğinin "süreklilik" arz etmesi gerekmektedir. Aksi taktirde arızî olarak aracılıkta bulunulması acenteliğe vücut vermeyecektir[65].

TTK..'da acentelik mesleğinin asli veya tali şekilde yürütülmesine ilişkin bir ayrım düzenlenmemiş ise de farklı hukuk sistemlerinde bu ayrım açıkça zikredilmekte, hüküm ve sonuçları da farklılaşmaktadır[66]. Örneğin hem Alman Ticaret Kanunu'nda hem de İsviçre Borçlar Kanunu'nda acentelik faaliyetini yan meslek olarak yürüten acentelere, bu mesleği asıl meslek olarak yapan acentelere kıyasla daha kısıtlı haklar düzenlenmiştir. Örneğin acentelik mesleğini asıl meslek olarak yürüten acentelerin denkleştirme talep hakkı korunur iken yan meslek acentelerinde bu hak sözleşmenin yazılı yapılması koşuluyla kaldırılabilmektedir[67].

1.2.6. Acentenin Faaliyetinin Aracılık Etme veya Tacir Adına Sözleşme Yapma ile Sınırlı Olması

TTK. m. 102/1 hükmünde yapılan tanımlamaya göre, acentenin unsurlarından bir diğerinin de *"... ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o tacir adına yapma..."* olduğu görülmektedir. Bu amir hükümden de anlaşılacağı üzere acentelik, aracılık etme veya sözleşme yapma yetkisini bünyesinde

---

[65] Arkan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 219; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente),** s. 9; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 190.
[66] Arkan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 219.
[67] Kınacıoğlu, **Acente ve Acentelik Sözleşmesi**, s. 21.

barındıran bir faaliyettir[68]. Aracılık etme veya sözleşme yapma unsurları acentelik ilişkisinin karakteristik özelliği olarak görülmektedir[69]. Bu sebeple ürün reklamı yapmak veya sadece pazarlamasına katılmak acentelik faaliyeti için yeterli değildir[70]. Ayrıca doğrudan "ticari işletme" ve "tacir" vurguları da yapıldığı için esnaf işletmelerini ilgilendiren sözleşmeler bakımından acentelik faaliyetinde bulunulamayacak ve keza tacir vasfı taşımayan kişiler için aracılık ederek namlarına sözleşme yapanların faaliyetleri de acentelik faaliyeti dışında değerlendirilecektir[71].

Acentelerin bağımsız tacir yardımcıları arasında sayılması ile "faaliyete aracılık etme veya tacir adına sözleşme yapma" unsuru arasında sıkı bir ilişki de bulunmaktadır. Bu bağlamda acente, örneğin bir ticari vekil gibi bir ticari işletmeye bağlı olmamalıdır. Acente hiyerarşik olarak amire bağlı bir kişi değildir, kendi zamanına kendisi hakimdir, çalışma usul ve süresini kendisi belirler. Müvekkili olan tacirden işin görülmesi ile ilgili olarak talimat alabilir ancak aldığı bu talimat bağımsızlığını ortadan kaldırmaz[72]. Ayrıca müvekkilin de tacir olması gerekmektedir. Eğer müvekkil tacir konumunda değilse atanan bağımsız yardımcı acentelik hükümlerine tabi olamayacaktır[73]. Tüm bu açıklananlardan da anlaşılacağı üzere aracılık etme veya tacir adına sözleşme yapma faaliyetlerini acentenin müvekkile bağlı olmadan gerçekleştirmesi gerekmektedir.

---

[68] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 838; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente),** s. 9; Evliyaoğlu, **Acentenin Rekabet Yasağı Anlaşması,** s. 49., Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 189, Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 156.

[69] Evliyaoğlu, **Acentenin Rekabet Yasağı Anlaşması**, s. 50.

[70] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 9; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 189; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 838.

[71] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 10; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 838; Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (2011)**, s. 43.

[72] Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku,** s.126; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s.156.

[73] Arkan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 217.

1.3. ACENTE TÜRLERİ

TTK. m. 102/1 düzenlemesinde yer alan "acente" tanımından yola çıkarak acenteyi, -aracı acente- ile -sözleşme yapma yetkisine haiz acente- şeklinde ikili bir tasnif ile ele almak mümkündür.

1.3.1. Aracı Acente

Aracı acente, herhangi bir şekil şartına bağlı olmayan acentelik sözleşmesine dayanarak, belirli bir yer veya bölge içerisinde ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde sürekli olarak aracılık etmeyi meslek edinen kişidir[74]. Aracı acentenin görevi, müşteri ile müvekkili bir araya getirerek sözleşmenin kurulmasını sağlamaktır. Bu yönüyle aracı acente simsarlık sözleşmesine benzemektedir[75]. Ancak ileriki başlıklarda da açıklayacağımız üzere simsarlıktan farkı sürekli şekilde faaliyet göstermesidir.

Aracı acente sözleşme yapma niyetinde olan müşteriyi ayrıntılı olarak bilgilendirir ve bunun neticesinde de müşteride sözleşme kurma iradesi oluşmuşsa aracı acente bu beyanını müvekkile iletir. Görüldüğü üzere, sözleşme yapma yetkisi müvekkilin kendisinde olup aracı acentenin herhangi bir imza yetkisi bulunmamaktadır[76].

TTK. ekseriyetinde ana kural acentenin "aracı acente" şeklinde olmasıdır[77]. Bu durumun istisnaları TTK. m. 107'e düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, acenteye özel ve yazılı bir izin ile sözleşme yapma yetkisi verebilir. Aracı acentenin TTK. m.108'e göre yetkisi olmaksızın veya yetkisini aşarak müvekkili adına bir sözleşme akdetmesi

---

[74] Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 127; Kınacıoğlu, **Acente ve Acentelik Sözleşmesi**, s. 34.

[75] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 10; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 128; Şener, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 350.

[76] Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (2003),** s. 46

[77] Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 128; Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (2011)**, s. 46.

durumunda ise müvekkil bunu haber alır almaz icazet verebileceği gibi, vermediği takdirde sözleşmeden acente kendisi sorumlu olacaktır. ETTK.'nın yürürlükte olduğu dönemde müvekkil, işlemin acente tarafından yapıldığını öğrenir öğrenmez icazet vermediğini bildirmediği takdirde kendisi sorumlu olmaktaydı. TTK.'daki bu yeni düzenlemeye birtakım eleştiriler getirilmiştir. Bu eleştirilerin ana odağı, acentelik sözleşmesi vesilesi ile ilişkiye giren üçüncü kişiler bakımından hukuk güvenliğinin sarsılacağı ve bu yeni düzenlemenin daha çok adaletsizliklere neden olacağı konularında toplanmaktadır[78]. Bu savın temel gerekçelerinden birisi iç ilişkilerden doğan yetki tecavüzünün neticelerinin sorumluluk boyutuyla üçüncü kişilere yükletilmesinin hukuk prensipleri ile bağdaşmayacağı şeklindedir[79].

1.3.2. Sözleşme Yapma Yetkisine Sahip Acente

Sözleşme yapabilen acentenin, ticari işletmeyi ilgilendiren somut bir sözleşmeyi, müvekkili adına ve hesabına bizzat akdetme yetkisi bulunmaktadır[80]. Dolayısıyla da sözleşme yapma yetkisine haiz acenteler, taciri doğrudan temsil edebilmektedir[81] TTK. m. 107 hükmü gereğince, acenteye sözleşme yapma yetkisi verilmesi için müvekkil tarafından özel ve yazılı bir izin gereklidir. Bu izin müvekkil tacir tarafından ya yazılı sözleşme ile kurulur ya da acenteye bu yetki yazılı olarak müvekkil tacir tarafından tek taraflı olarak verilir[82]. Akit yapma yetkisi, icap veya kabul neticesinde müvekkili bağlama, hak veya borç altına sokma, gerektiğinde sözleşme yapma yetkisi kapsamında imzaladığı sözleşmeleri değiştirme yetkisidir[83]. Acentelere sözleşme yapma yetkisi veren iznin acentenin bulunduğu yer ticaret siciline tescil ve ayrıca Türkiye Ticaret Sicil

---

[78] Işıl Ulaş, "Uygulamacı Gözü İle Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Bakış", **BATİDER.**, C.23,S.2, Aralık, 2005, s. 193.
[79] Ulaş, "Uygulamacı Gözü İle Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Bakış", s. 193.
[80] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 96; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 128.
[81] Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 156.
[82] Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 128.
[83] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 848.

Gazetesi'nde ilan ettirilmesi de gerekmektedir. Bu yükümlülük TTK. m. 107 hükmünde de açıkça belirtildiği üzere acentenin üzerindedir. Ancak buradaki tescil, kurucu değil açıklayıcı olup acentenin yetkisi tescil dışında (tescilden önce) doğmaktadır[84]. Başka bir deyişle acentenin sözleşme yapma yetkisi müvekkilin kendisine bu konuda yazılı bir yetki vermesi ile doğmaktadır. Acentenin sözleşme yapma yetkisi tescil edilmemiş olsa dahi, müşteriler, acenteye müvekkili tacir adına sözleşme yapma yetkisinin verildiğine ilişkin acente ile müvekkil arasında yazılı bir sözleşme akdedildiğini ispat ederek, bizzat acente tarafından akdedilen sözleşmenin ifasını talep edebilecektir[85].

Acentenin sözleşme yapma konusunda yetkili kılınmamasına rağmen müvekkil namına bir sözleşme ilişkisine girmesi halinde, müvekkil sözleşmenin yapıldığını öğrendiği anda zaman kaybetmeden icazet verip vermediğini üçüncü kişilere bildirebilir[86]. Müvekkil, ilgili sözleşmeye onay vermez ise TTK. m. 108 gereği acente sözleşme ile bağlı olacaktır[87]. Aynı hüküm acentenin kendisine verilen yetkiyi aşması halinde de uygulanacaktır[88].

1.4. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ

Yukarıda acentenin unsurlarını ele aldığımız başlıklar ile acente türlerini değerlendirdiğimiz başlıklar bir bütün olarak ele alındığında; acentelik sözleşmesi ile acente, müvekkilinin belirli bir yer veya bölge içerisindeki işlerini ilgilendiren akitlerde, müvekkili adına işlem yapmayı veya söz konusu akitlerde müvekkili ile üçüncü kişiler arasında aracılık yapmayı belli bir bedel karşılığında üstlenmektedir. Demek oluyor ki

---

[84] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 849; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 97.
[85] Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi** (2003), s. 49
[86] Arkan, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 218; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 158.
[87] Bilgili ve **Demirkapı, Ticari İşletme Hukuku,** s. 135.
[88] Arkan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 218; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 136.

acentelik sözleşmesi ile taraflar arasında sürekli bir borç ilişkisi tesis edilir[89]. Yani acentenin asli yükümü, müvekkil için aracılık faaliyeti veya onun adına sözleşme yapmak için çaba göstermektir. Bunun karşılığı olarak da müvekkil acenteye bir ücret ödemek zorundadır[90]. Belirlenen ücret, acentenin yaptığı işin değerine göre müvekkilin çıkar sağladığı anda ve oranda genellikle nispi olarak belirlenmektedir[91]. Bu açıklamadan yola çıkarak acentelik sözleşmesinin tam iki tarafa borç yükleyen ve kendine özgü niteliklere haiz sürekli iş görme edimli bir sözleşme türü olduğu ifade edilmektedir[92]. Ayrıca acentelik sözleşmesi sözleşenleri arasında nispi bir ilişki tesis etmekte ve bu yolla sözleşmede yer alan, özellikle sorumluluğu daraltan veya acenteye yükleyen hükümler üçüncü kişilere karşı ileri sürülememektedir[93].

Ancak acentelik sözleşmesinin hukuki niteliği konusunda görüş birliği bulunmamakta, bir görüşe göre acentelik sözleşmesi, kendine özgür (sui generis) bir sözleşme iken baskın görüşe göre de acentelik sözleşmesinin, genel olarak bir iş görme sözleşmesi olduğu yönündedir[94]. Yine bir grup yazar acentelik sözleşmesini, hizmet sözleşmesine benzer bir sözleşme, bir grup yazar ise vekalet sözleşmesinin özel bir çeşidi olarak benimsemektedir[95].

Acentelik sözleşmesinde müvekkilin acenteyi destekleme ve bilgilendirme yükümü söz konusu iken acentenin de müvekkile süreklilik arz eden bir ilişki

---

[89] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 190.
[90] Şener, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 372.
[91] Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 132, Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 193.
[92] Kınacıoğlu, **Acente ve Acentelik Sözleşmesi**, s. 34; Bilgili ve Demirkapı**, Ticari İşletme Hukuku,** s. 128.
[93] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 833.
[94] Karayalçın, **Ticaret Hukuku Dersleri: Giriş, Ticari İşletme**, s. 517.
[95] Tekinalp, **Acente Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralı**, s. 27; Domaniç, **Ticaret Hukukunun Genel Esasları**, s. 349. Karşı görüşte olan Kayıhan ise aracı acentelik ilişkisinin hizmet sözleşmeleri başlığı altında değerlendirilemeyeceği ve sözleşme yapma yetkisine sahip acentelik ilişkisinin de vekalet sözleşmeleri içerisinde değerlendirilmesinin mümkün olmadığı görüşündedir. Bkz. Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (2011)**, s. 94.

çerçevesinde hizmet vermesi gerekmektedir ve bu yönleri ile hizmet sözleşmelerine benzerliği gündeme gelebilecektir. Buna karşın hizmet sözleşmelerinin taraflar arası mutlak bir bağlılık içerisinde görülmesi[96] ve ancak acentelikte acentenin müvekkile bağlı olmama unsurunun ön planda olması ciddi bir fark yaratmaktadır. Alt başlıklarda da detaylı şekilde açıklanacağı üzere vekâlet sözleşmelerinde ise azil ve istifa her aşamada taraflarca gerçekleştirilebilmektedir. Acentelik ilişkisinde ise feshi ihbara ve denkleştirme talebine ilişkin acenteyi koruyucu hükümler düzenlenmiştir (TTK. m.121/1). Baskın görüşün benimsediği iş görme sözleşmelerinin hemen hemen tümünde müşterek olan nokta, taraflardan birinin (işgörenin) diğer tarafa (iş sahibine) karşı daima bir iş görme borcu altına girmesi ve onun bu borcunu iş görme olarak nitelendirdiğimiz bir faaliyette bulunmak suretiyle yerine getirmesidir[97]. Türk Hukuk sisteminde iş görme sözleşmelerinin geniş bir yelpazede düzenlenmesi karşısında, acentelik sözleşmesinin iş görme sözleşmelerinden hangisine dahil olduğu hususu baskın görüşün içerisinde tartışmalıdır. Tarafımızın da katıldığı baskın görüşe göre acentelik sözleşmesi, kendine özgü (*sui generis*) sürekli bir iş görme sözleşmesi niteliğindedir[98]. Nitekim iş görme sözleşmeleri kanuni açıdan tahdidi şekilde sıralanmamış tam aksine TBK. 502/2'deki "*vekalete ilişkin hükümler bu kanunda düzenlenmemiş olan iş görme sözleşmelerine de uygulanır*" şeklindeki düzenleme ile geniş tutulmuş ve vekalete ilişkin hükümlerin uygulanabileceği ifade edilmiştir. TTK. 102/2 hükmü acentelik hükümlerinde boşluk olması durumlarında, aracılık eden acentelere Türk Borçlar Kanunu'nun simsarlık sözleşmesi düzenlemelerinin uygulanmasını düzenlemiştir. Ayrıca aynı hüküm yoluyla sözleşme yapan acenteler hakkında ise komisyon hükümleri ve bunlarda da hüküm

[96] Yavuz, **Borçlar Hukuku Dersleri (Özel Hükümler),** s. 478.
[97] Cevdet Yavuz, **Borçlar Hukuku Dersleri (Özel Hükümler)**, Beta Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 469.
[98] Şener, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 372.

bulunmaması halinde vekâlete ilişkin hükümler uygulanacaktır[99]. Tüm bu açıklamalar da göstermektedir ki acentelik sözleşmesi birçok sözleşme türü ile hukuki nitelik olarak benzeşmekte ve birçok açıdan da farklılaşmaktadır ve yine vurgulamamız gerekir ki kendine özgü bir sözleşme türü niteliğini taşımaktadır.

1.5. ACENTE SÖZLEŞMESİNE BENZER NİTELİKLER TAŞIYAN DİĞER SÖZLEŞME TÜRLERİ VE ARALARINDAKİ TEMEL FARKLAR

Ticari yaşam döngüsünde mal ve hizmetlerin piyasa ile ulaşımına vesile olan kişiler ile ticari işletmeler kendi aralarında farklı türden sözleşmeler yapabilmekte ve bu hizmeti sunan kişilere; distribütör, bayi, tek satıcı, tek elden dağıtıcı gibi farklı adlandırmalar verilebilmektedir[100]. Nitekim, TBK. m. 547 düzenlemesi ile "ticari temsilci" ve yine TBK. m.551 ile de "ticari vekil" düzenlemesi hükme bağlanmıştır. Bu kişiler yönünden temel ayrım noktası tacir yardımcıları olması ve tacire bağımlı şekilde faaliyet yürütmeleridir. Genel olarak tacire bağımlı veya bağımsız şekilde faaliyet gösteren tacir yardımcılarının gerek hak ve yükümlülükleri; gerekse tacir yardımcılığının hukuki niteliği ve kapsamı yönünden birbirleri ile ciddi benzerlik ve/veya farklılıklar taşıyabilmektedir. Bu başlık çatısı altında acente sözleşmesi ile benzerlik ve farklılıklarının ele alınması planlanan sözleşme türleri "simsarlık sözleşmesi, komisyon sözleşmesi, franchise sözleşmesi, tek satıcılık sözleşmesi, genel temsil yetkisi içeren sözleşmeler ve vekâlet sözleşmesi"dir.

---

[99] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 11; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 157; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 128; Sopacı, "Sigorta Acentesinin Portföy Akçesi Talebi Hakkı", s. 440.

[100] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 838- 839.

1.5.1. Acente Sözleşmesi ile Simsarlık Sözleşmesi Mukayesesi

Simsarlık kurumu, esas olarak TBK. m. 520 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Önceki Türk Ticaret Kanunu'nun 100 vd. maddelerinde ticaret işleri tellallığı nitelendirmesi ile farklı bir düzenleme bulunmaktaydı. Ancak Türk Borçlar Kanunundaki düzenlemeler yeterli görülmüş olacak ki yeni Türk Ticaret Kanunu'nda "ticaret işleri tellallığı" müessesesi ayrıca düzenlenmemiştir.

TBK. m. 520'de simsarlık sözleşmesi, *"Simsarlık sözleşmesi, simsarın taraflar arasında bir sözleşme kurulması imkânının hazırlanmasını veya kurulmasına aracılık etmeyi üstlendiği ve bu sözleşmenin kurulması hâlinde ücrete hak kazandığı sözleşmedir"* şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere simsarlık müessesesi geçici süreli ve hatta genellikle tek veya belirli sayıdaki sözleşmelere aracılık etme misyonu verilen kişidir. Yani simsarlık meslek edinilerek gerçekleştirilmesi gereken bir faaliyet görünümünde değildir ve süreklilik arz etmez[101]. Ancak acentenin, müvekkil ile olan ilişkisi süreklilik arz eder[102]. Buna ek olarak simsar, hiçbir koşulda sözleşme tesis etme yetkisine haiz olmamakla beraber[103]; acente, önceden sayısı belirlenmemiş olan sözleşmelere aracılık etmekte ve hatta kendisine yetki verilen hallerde sözleşmeleri akdedebilmektedir[104]. Ancak kendisi de bağımsız tacir yardımcısı olan simsar, acentecilikten farklı olarak tacire veya tacir olmayan kimseye bir ya da bir kaç iş için aracılık etmektedir[105]. Kaldı ki bağımsız tacir yardımcılarından olan simsarın taciri temsil yetkisi yoktur[106]. Dolayısıyla simsarlık kurumunu sahip olduğu görev ve yetki alanları boyutuyla acenteye nazaran daha dar düşünmek gerekmektedir. Örneğin

---

[101] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 839; Evliyaoğlu, **Acentenin Rekabet Yasağı Anlaşması,** s. 50- 51; Şener**, Ticari İşletme Hukuku,** s. 350; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 190; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 11.
[102] Arkan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 218; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 190.
[103] Bozer, Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 142.
[104] Kınacıoğlu, **Acente ve Acentelik Sözleşmesi**, s. 41.
[105] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 12; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 142.
[106] Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 106.

simsarın iş sahibine yönelik müşteri ve piyasa durumunu yakından gözlemlemek ve bu konularda bilgi vermek gibi hizmet görevleri bulunmamaktadır[107]. Bu iki kurumun ücrete hak kazanma koşulları da kanuni düzenlemelere göre farklılık göstermektedir. TTK. m. 114'e göre acentenin "ücret talep hakkı" kural olarak sözleşme sebebiyle müvekkile tesis etmiş olduğu ekonomik yararın gerçekleşmesi halinde doğmaktadır. TBK. m. 521/1 düzenlemesine göre ise simsar, müvekkil ile üçüncü kişi arasında sözleşmenin akdedilmesi ile ücrete hak kazanabilecektir. Tüm bu farklılıklara rağmen TTK. m. 102/2 düzenlemesi ile "acente hükümlerinde boşluk olması halinde aracılık eden acentelere simsarlık sözleşmesi hükümlerinin uygulanacağı" hükme bağlanmıştır[108].

1.5.2. Acente Sözleşmesi ile Komisyon Sözleşmesi Mukayesesi

Komisyon Sözleşmesi, TBK.'nın 532-546 maddeleri arasında düzenlenmiştir. TBK. m. 532 düzenlemesine göre komisyon sözleşmesi*" alım veya satım komisyonculuğu, komisyonun ücret karşılığında kendi adına ve vekalet verenin hesabına kıymetli evrak ve taşınırların alım veya satımını üstlendiği sözleşme"* olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere komisyon sözleşmesi ile komisyoncu; kendi adına ve müvekkili hesabına olmak üzere bir sözleşme akdetmektedir[109]. Doktrinde bu durum "dolaylı temsil ilişkisi" olarak nitelendirilmekte ve bu sebeple bu sözleşmeye dayanılarak yapılan anlaşmalardan meydana gelen yarar veya zararlardan bizzat komisyoncu mesul olmaktadır[110]. Acentenin, acente sözleşmesi dolayısı ile yapmış olduğu gerek sözleşme yapma gerekse de aracılık faaliyetlerine dair

---

[107] İsmail Doğanay, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi**, Beta Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 493.
[108] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 190.
[109] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 839; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 11; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 145.
[110] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 11; Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi** (2011), s. 69

işlemlerin tamamı, müvekkilin nam ve hesabına (doğrudan temsil)[111] yapılmaktadır. Dolayısıyla hukuki sonuçlarını da müvekkil üzerinde doğurmaktadır[112]. Dolaylı temsil yetkisine sahip olan komisyoncu da, tacirin sürekli değil simsar gibi geçici "tek bir iş için görevlendirilen" yardımcısıdır[113]. Sözleşme yapma yetkisi olan acente, müvekkili adına ve hesabına hareket ederken, komisyoncu kendi adına ve müvekkili hesabına hareket eden bir tacir yardımcısıdır[114]. Ayrıca komisyon sözleşmesinin tarafları üçüncü kişiler ile girişecekleri hukuki ilişkilerde serbest olup herhangi bir rekabet yasağına da tabi değillerdir. Buna karşılık acente sözleşmesi sebebi ile acente ve müvekkil arasında rekabet yasağı gündeme gelmektedir[115]. Tabi bu farklılıklara ek olarak her iki tacir yardımcısının da bağımsız karakterde olması ve başkası hesabına sözleşme yapabilmesi en büyük ortak noktaları olarak görülmektedir[116]. Bu ortak yönlerinden dolayı komisyonculuk ve acentelik sıfatı bir araya gelebilmektedir. Komisyoncu-acente olarak isimlendirilen bu kişiler dış-ilişkilerinde komisyoncu gibi iç ilişkilerinde ise acente gibi hareket etmektedirler[117].

1.5.3. Acente Sözleşmesi ile Franchise Sözleşmesi Mukayesesi

Franchise sözleşme türü ne TTK. ne de TBK.'da düzenlenmiş olan ve ticari yaşamın ihtiyaçlarına göre ortaya çıkmış olan atipik sözleşme[118] türleri arasında yer alır. Esasen ticari yaşamın ihtiyaçlarının açığa çıkardığı bir ticari ilişki türü olarak da anılabilir. Bilindiği üzere TBK. sözleşme düzenlemelerinde esas olanı "sözleşme serbestisi" olarak ele almıştır ve franchise sözleşmeleri de bu kapsamda ortaya çıkmıştır. Ticari yaşamda var olan ve sözleşme serbestisi kapsamında ortaya çıkmış olan bu

[111] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 12.
[112] Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi** (2011), s. 69.
[113] Arkan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 221; Bahtiyar**, Ticari İşletme Hukuku,** s. 190.
[114] Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 157.
[115] Domaniç, **Ticaret Hukukunun Genel Esasları**, s. 494.
[116] Evliyaoğlu, **Acentenin Rekabet Yasağı Anlaşması,** s. 52.
[117] Evliyaoğlu, **Acentenin Rekabet Yasağı Anlaşması,** s. 52.
[118] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 12; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 191.

sözleşme türünün tanımı ise, çıkan uyuşmazlıklar üzerinden yargı içtihatlarında yapılagelmiştir.

Yargıtay içtihatlarında franchise sözleşmesi "*... bir ürün veya hizmetin imtiyaz hakkına sahip tarafın belirli bir süre, şart ve sınırlamalar dahilinde işin yönetim ve organizasyonuna ilişkin bilgi ve destek almak suretiyle imtiyaz hakkına konu ticari işleri yürütmek üzere ikinci tarafa verdiği imtiyazdan doğan uzun dönemli ve sürekli bir iş ilişkileri bütünü olup, birbirinden bağımsız iki taraf arasında kurulan sözleşmesel ilişkidir*"[119] şeklinde tanımlanmaktadır. Doktrinde de benzer bir tanım ile franchise veren, franchise alana belirlediği usul, mecra ve esaslar çerçevesinde fikri ve sınai unsurları üzerinden (marka, patent, üretim, işletme, pazarlama sistemi, ticari ve teknik bilgi birikimini (know-how) gibi) kullanma hakkı vermektedir. Franchise veren, franchise alanı sözleşme konusu işletmeler zincirine entegre eder ve devamlı olarak da destekleme yükümü altına girmektedir. Buna karşılık franchise alan, franchise verene belirli bir ücret ödemeyi taahhüt etmektedir[120]. Bağımsız bir işletmenin franchise sözleşmesinin acente sözleşmesinden temel farkı, franchise alanın kendi nam ve hesabına hareket etmesi ve gelirinin alım-satım arasında oluşan fiyat farkına dayanmasıdır[121]. Bir diğer önemli fark ise franchise alanın, franchise verenin sıkı denetimine tabi olması ve kapsamlı talimatlarına uymasıdır. Acente sözleşmesinde ise acente ile müvekkil arasında franchise sözleşmesinde olan bu sıkı ilişki daha esnek haldedir[122]. Buna ek olarak franchise sözleşmesinde franchise veren franchise alana

---

[119] Yargıtay, 19. HD, 25.06.2001 T., 2001/819 E., 2001/4917 K. sayılı ilamı için bkz. www.kazanci.com (14.05.2021).

[120] Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 129-130; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 12; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 192; Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (2011)**, s. 75.

[121] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 839; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 12; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 192; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 130

[122] Çiğdem Kırca, **Franchise Sözleşmesi**, Ankara Üniversitesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997, s. 100; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 130.

çoğunlukla teknik açıdan bilgi ve becerisine başvurma (*know-how*) imkanı vermektedir. Acente sözleşmesinde ise böyle bir imkanın kullandırılması kural olarak yoktur[123].

1.5.4. Acente Sözleşmesi ile Tek Satıcılık Sözleşmesi Mukayesesi

Tek satıcılık sözleşmesi TTK. ve TBK.'da düzenlenmemiş olan isimsiz sözleşmeler arasında yer bulan ve kendine özgü (sui generis) yapısı bulunan bir sözleşme türüdür. Tek satıcılık sözleşmesi genel olarak; "*bir malı üreticisi ile tek satıcısı arasındaki ilişkiyi düzenleyen öyle bir sözleşmedir ki, bu sözleşmeye göre üretici üretmiş olduğu ürünleri bir bölgede tekel hakkı kapsamında satmak üzere tek satıcıya ücret mukabilinde göndermeyi; tek satıcı da üretici tarafından gönderilen malları kendi adına ve hesabına üçüncü kişilere satarak bu malların piyasada tanınması ve sürümünün artırılması için çaba sarf etmeyi taahhüt etmektedir.*"[124] şeklinde açıklanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak tek satıcılık sözleşmesini üç temel kriterle ele alabiliriz. İlki üretici konumunda olan kişinin ürettiği malların satışına ilişkin tek satıcıya belirli bir bölgede tekel niteliğinde münhasır bir satış yetkisi vermesi gerekmektedir. Buradaki tekel hakkı, tek satıcılık sözleşmesinde zorunlu unsurdur[125]. Bu üreticinin sözleşme bölgesinde tek satıcı dışında başka bir kişiye ürün gönderememesi anlamına gelmektedir. Tabi bunun neticesinde tek satıcı da rakip firmaların ürünlerini satmama yani özcesi üreticiye karşı rekabet etmeme yükümlülüğü altına girecektir[126]. İkincisi ise tek satıcının kendi nam ve hesabına satış yapması ile acenteden farklı olarak tacirden ücret almaması, bunun yerine tacirden alınan ürünün alışı ve satışı arasındaki farkın kar

---

[123] Kırca, **Franchise Sözleşmesi**, s. 100; Arkan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 222- 223; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 192.

[124] Yargıtay, 11 HD., 26.05.1999 T., 1999/2086 ., 1999/4505 K. sayılı ilamı için bkz. www.kazanci.com (14.05.2021).

[125] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 839; Bahtiyar**, Ticari İşletme Hukuku,** s. 190; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 12.

[126] Hasan İşgüzar, **Tek Satıcılık Sözleşmesi**, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, Ankara 1989, s. 41.

olarak alınmasıdır[127]. Son kriterimiz ise tek satıcının söz konusu ürünlerin münhasıran satışına yetkili olduğu piyasada tanınması ve sürümünün arttırılması konusunda özel bir ihtimam göstermeyi üstleniyor olmasıdır.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere acente sözleşmesi ile tek satıcılık sözleşmesi; pazarlama, belirli bölgede faaliyet gösterme, sözleşmelerin süreklilik arz etmesi, denkleştirme talep imkanı ve tekel hakkı barındırması yönleri ile birbirine benzer karakterler taşımaktadır[128]. Nitekim tezimizin temel konusunu oluşturan acentenin denkleştirme talebine ilişkin TTK. m. 122/5 düzenlemesinde, "… hakkaniyete aykırı düşmedikçe, tek satıcılık ile benzeri diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi halinde de uygulanır…" hükme bağlanmıştır. Yani acentelik sözleşmesinin denkleştirme talep hakkı hakkaniyete aykırı düşmedikçe tek satıcılık sözleşmesine de uygulanabilecektir.

Bu yakın ilişki iki sözleşme türü arasında farklılık olmadığı anlamına gelmemektedir. Zira acentelik sözleşmelerinde acentenin tekel hakkı zorunlu bir kriter olarak ele alınmamıştır. TTK. m. 104 hükmüne göre "*Yazılı olarak aksi kararlaştırılmadıkça, müvekkil,aynı zamanda ve aynı yer veya bölge içinde aynı ticaret dalı ile ilgili olarak birden fazla acente atayamayacağı gibi, acente de aynı yer veya bölgede, birbirleriyle rekabette bulunan birden çok ticari işletme hesabına acentelik yapamaz*". Bu hükme göre aksine yapılan sözleşmelerle acentelik sözleşme ilişkisinde tekel hakkı ortadan kaldırılabilecektir ve ancak tek satıcılık sözleşmelerinde tekel hakkı tek satıcı için dokunulmazdır[129].Ayrıca yukarıda da açıklandığı üzere tek satıcı, tacirden aldığı malları kendi nam ve hesabına satar ve faaliyetinin tüm rizikolarına da katlanır.

---

[127] Bahtiyar**, Ticari İşletme Hukuku,** s. 191; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 12.
[128] Arkan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 222; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 12.
[129] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 12; Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (2011)**, s. 74; Bahtiyar**, Ticari İşletme Hukuku,** s. 190.

Acente ise kendisine bırakılan yer veya bölge içinde tacirin mallarının satışına aracılık veya tacir ad ve hesabına satış sözleşmeleri yapmakla yükümlüdür[130].

1.5.5. Acente Sözleşmesi ile Genel Temsil Yetkisi Mukayesesi

Genel temsil yetkisi TBK. m. 40 vd. düzenlenmiştir. Acentelik sözleşmesi de kural olarak genel temsil yetkisi içermekle beraber TTK.'da ayrı bir başlık altında düzenlenmiş bulunmaktadır. Yani iki aracılık kurumu arasında farklılıklar bulunmaktadır. Öncelikle genel temsil yetkisi için temsil olunan kişinin tacir olması zorunluluğu bulunmaz iken acentelik ilişkisinde hem müvekkilin hem de acentenin tacir olması gerekmektedir. Şöyle ki; tacirler ticari işlerini yerine getirirken yardıma ihtiyaç duyduklarından ortaya tacir yardımcıları çıkmıştır. Tacir yardımcıları da bağlı ve bağımsız tacir yardımcıları olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bağlı tacir yardımcılarının kendilerine ait işletmeleri yoktur, bunlar tacirin emir ve talimatı altında, tacirin işletmesinde faaliyet yürütmektedir. Diğer yandan bağımsız tacir yardımcılarının kendilerine ait işletmeleri olup (bu işletmeler genelde ticari işletme vasfındadır) tacirin denetimi ve gözetimi altında olmayıp; sadece işin icrası için talimat almakta bu da bağımsızlıklarına halel getirmemektedir[131]. Bunlardan TBK. m.547-550'de ticari temsilci, TBK. m.551-552'de ticari vekil, TBK m.448-460'da pazarlamacı, TBK m.532-546'da komisyoncu, TBK. m.520-525'te simsar düzenlenmişken bağımsız tacir yardımcılarından olan taşıma işleri komisyoncusu TTK. m.917-930'da, acente ise TTK. m.102 vd.'nda, düzenlenmiştir. Ticari temsilci, ticari vekil, seyyar tüccar bağlı tacir yardımcısı iken acente, komisyoncu ve son olarak simsar bağımsız tacir yardımcısı konumundadır[132]. TTK. m.12/1.fıkrasına göre gerçek kişinin tacir olabilmesi için evvela bir ticari işletmeyi kısmen de olsa kendi adına işletmesi gerekmektedir. Ticari işletmeyi işleten gerçek kişinin ticari işletmenin sahibi olup olmamasının tacir sıfatının

[130] Arkan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 221.
[131] Bahtiyar**, Ticari İşletme Hukuku,** s. 177; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 106
[132] Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 106;

belirlenmesinde pek bir ehemmiyeti yoktur. Keza ticari işletme sahibi gerçek kişi, ticari işletmesini işlettiği durumlarda tacir sayılmakta; buna karşılık ticari işletmesini işletmeyerek başkasına kiraladığı durumlarda tacir sayılmayacaktır[133]. Bağımsız ve temsil yetkisi bulunan, kendisine ait ticari işletmesi olan acente, hukuken ya gerçek ya da tüzel kişidir[134]. Acente, ticari işletmeyi kendi nam ve hesabına işlettiğinden ve kurulması için kendisine temsil yetkisi veren müvekkilin herhangi bir masraf yapmasına gerek olmamasından dolayı TTK. m.11 ve m.12 kapsamında tacirdir[135]. Her ne kadar acente ile müvekkili arasında bir ekonomik ilişki mevcut olsa da acenteler bağımsız tacir olarak faaliyet yürütmektedir[136].

Ayrıca genel temsil yetkisinin kurulması için bir sözleşme ilişkisi şartı aranmamaktadır. Yani tek taraflı irade beyanı ile genel temsil yetkisi tesis edilebilmektedir. Ancak acentelik ilişkisi, karşılıklı olarak iki taraf açısından da haklar ve yükümlülükler doğuran bir sözleşme ilişkisi ile doğmaktadır[137]. Her iki aracılık kurumunun sona erme halleri arasında da farklılık bulunmaktadır.

İlerleyen başlıklarda da detaylı olarak inceleneceği üzere TTK. m. 121 gereği acentelik sözleşmesinde öngörülen sürenin dolması veya tarafların haklı sebeplerinin bulunması halinde acentelik sözleşmesi son bulabilir. Ancak genel temsil yetkisinde tek taraflı olarak azil kurumu işletilebilmektedir[138].

ETTK. döneminde 122'inci madde düzenlemesi ile acentenin, acentelik sözleşmesi ile kendisine verilen yetki sınırlarını aşarak müvekkili nam veya hesabına

---

[133] Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 135.
[134] Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 127; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 157.
[135]Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 4; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 189; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 157; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s.125.
[136]Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (2011),** s. 44.
[137] Ahmet Mithat Kılıçoğlu, **Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Yeni Borçlar Kanunu'na Göre Hazırlanmış**, Turhan Kitabevi, Ankara 2013, s. 223.
[138] Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (2011**), s. 67; Kılıçoğlu, **Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Yeni Borçlar Kanunu'na Göre Hazırlanmış,** s. 228.

sözleşme akdetmesi halinde müvekkil hemen iş bu sözleşme ile bağlı olmayacağını bildirim yükümlülüğü altında idi. Yani müvekkil acentenin yetki aşımı ile kendi nam veya hesabına sözleşme akdettiği durumlarda bu bildirimi yapmamış ise ilgili sözleşme ile bağlı sayılmaktaydı. YTTK. ise 108'inci madde düzenlemesi ile bu durumu değiştirmiş ve acentelik ilişkisini "bu konuda" genel temsil yetkisine de yakınlaştırmıştır. Yani müvekkil icazet verdiği durumlarda acente tarafından yetki aşımı ile yapılan sözleşmelerle bağlı sayılabilecektir. Söz konusu sözleşmeye müvekkilin icazete vermediğini derhal bildirmesi gerekmemekte, sessiz kalması da zımnen icazet vermediği anlamına gelmektedir[139]. TBK. m. 46 ve TTK. m. 108 hükümleri göz önünde bulundurulduğunda şu farklılığa da işaret etmek gerekmektedir. Yetkisi olmaması ya da yetkisi sınırlarını aşan acente, müvekkil nam veya hesabına sözleşme yaparsa ve müvekkilin de icazet vermediğini varsayarsak yapılan sözleşmeden acente sorumlu olacaktır[140]. Ancak, genel temsil yetkisinde yaşanabilecek benzer bir durumda temsilcinin ilgili işlemlerle bağlı olması söz konusu olmayacaktır[141]. Son olarak belirtmemiz gerekir ki acentenin yetkisiz temsil kapsamında yaptığı ve icazet verilen işlemler sebebiyle (aktif ve pasif) temsil yetkisi mevcuttur[142].

1.5.6. Acente Sözleşmesi ile Vekâlet Sözleşmesi Mukayesesi

TBK. m. 502/1 düzenlemesine göre; "Vekâlet sözleşmesi, vekilin vekâlet verenin bir işini görmeyi veya işlemini yapmayı üstlendiği sözleşmedir". Yani vekâlet

---

[139] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 103; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 195; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 158.
[140] Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 158; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 195; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 135; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 103-104.
[141] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 851.
[142] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 844.

sözleşmesi vekilin, vekâlet verenin menfaat ve iradesine uygun olarak, bir işi veya işlemi yapmayı borçlandığı bir sözleşme türüdür[143].

Genel temsil yetkisinde olduğu gibi vekâlet sözleşmesinde de müvekkilin tacir olma zorunluluğu bulunmamaktadır[144]. Ayrıca vekalet sözleşmesi eksik iki tarafa borç yükleyen sözleşmeler arasında yer almakta olup vekilin borçlandığı iş görme edimi, asli bir edim iken; vekalet veren ilke olarak asli edim olarak bir ücret değil de, ikinci derecede tali bir edim üstlenmektedir. Ancak vekil, bir teamül kuralı gereği veya sözleşmeye konulan özel bir hüküm ile ücrete hak kazanabilir (TBK. m. 502/3). Bu durumda vekilin ücret hakkı söz konusu değilse bu durumda vekalet sözleşmesinin eksik iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme olduğundan bahsedilebilir[145]. Yani vekil ücret alıyor ise artık tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmeden bahsedilecektir. Vekilin ücret almaması TBK. m. 502 lafzında istisnai bir durum olmakla beraber, uygulamada vekilin ücret alması daha fazla benimsenen bir yöntem haline dönüşmüş ve istisna kural haline gelmiştir[146]. Acentelik sözleşmesi ise yukarıda da açıklandığı üzere tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme niteliğindedir ve yine yukarıda da açıklandığı üzere acentelik sözleşmesinde "ücret" esaslı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Acenteler, müvekkili nam ve hesabına sözleşmeyi imzaladığında ya da müvekkil ile üçüncü kişi arasında sözleşme kurulması hususunda aracılık etmesinde ücrete hak kazanmaktadır. Ancak hak kazanabilmesi için müşteri ile ilişki kurulması ve ifa ediminin yerine getirilmesi gerekmektedir [147].

---

[143] Fikret Eren, **Borçlar Hukuku Özel Hükümler**, Yetkin Yayınları, Ankara 2015, s. 705.
[144] Cevdet Yavuz, Türk **Borçlar Hukuku Dersleri Özel Hükümler**, Beta Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 629.
[145] Eren, **Borçlar Hukuku Özel Hükümler**, s. 706.
[146] Eren, **Borçlar Hukuku Özel Hükümler**, s. 707.
[147] Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 160-161.

İKİNCİ BÖLÜM

DENKLEŞTİME TALEBİ: FARKLI HUKUK SİSTEMLERİNDEKİ YERİ, HUKUKİ NİTELİĞİ VE KAPSAMI

2.1. GENEL OLARAK DENKLEŞTİRME

Acentelik ilişkisi üzerinden acentelerin denkleştirme talebinde bulunabilmesi, ilk kez sigorta acenteleri bakımından 2007 yılında kabul edilerek yürürlüğe giren 5684 sayılı Sigortacılık Kanununun 23/16.maddesiyle hükme bağlanmış, daha sonra tüm acenteleri kapsayacak bir şekilde 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile yeniden ve daha ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Önceki dönemde acentelerin denkleştirme talebinde bulunabilmesi kanuni açıdan açıkça düzenlenmemesi sebebiyle doktrinde ve yargı içtihatlarında bu boşluk Türk Medeni Kanunu 1'inci maddesinde yoluyla doldurulmaya çalışılmıştır. Ayrıca ETTK.'da düzenlemenin bulunmadığı dönemlerde 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu madde 23/16 düzenlemesinde hükme bağlanan sigorta acentelerinin denkleştirme talebinde bulunabilmesi hali mümkün olduğu ölçüde genel acentelik sözleşmelerine de kıyasen uygulanmıştır[148]. Söz konusu hüküm genel hüküm olmaması sebebiyle, TTK.'nın 122'inci maddesinde genel bir hüküm olarak acentelerin denkleştirme talep hakkının düzenlenmiş olması hukukumuz açısından faydalı olmuştur.

[148] Özge Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008, s. 91.

2.2. DENKLEŞTİRME TERİMİ VE DENKLEŞTİRME İLE ULAŞILMAK İSTENEN AMAÇ

2.2.1. Denkleştirme Terimi

Acentelik sözleşmesinin sona ermesi sebebiyle kazanmış olduğu müşteri hacmini yitiren acentenin müvekkilinden bu sebeple alacağı maddi karşılığın kanuni düzenlemenin bulunmadığı dönemde hangi terim ile ifade edilmesi gerektiği konusunda farklı fikirler bulunmaktadır. Doktrinde "portföy tazminatı" veya "portföy hakkı" ya da "portföy akçası" gibi nitelendirmeler bulunmaktadır[149]. Nitekim Yargıtay içtihatlarında da portföy tazminatı, denkleştirme tazminatı gibi kavramlar kullanılmakta olup hatta bu iki kavram birbiri ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır:

"*...Somut olayda bu koşulların oluştuğu ve öncelikle davacının yeni müşteri çevresi yaratıldığını, var olan müşterilerle ilişkinin geliştirilip genişletildiğini ve bu müşteriler sebebiyle davalının önemli menfaatler elde ettiği davacı tarafından ispatlanamamıştır. Bu nedenle davacının denkleştirme tazminatı (portföy tazminatı) talep koşullarının oluşmadığından davacının bu yönden talebinin reddi gerekirken yazılı şekilde kısmen kabulü doğru görülmemiş ve bozmayı gerektirmiştir."*[150].

Denkleştirme müessesesi için ayrıca "müşteri tazminatı" terimi de doktrinde yoğun olarak kullanılmaktadır[151]. TTK. madde 122'de ise özellikle, "Denkleştirme

---

[149] Doktrindeki bu nitelendirmeler için bkz. Metin Topçuoğlu, **Rekabet Hukuku Açısından Acentelik ve Dağıtım Sözleşmeleri**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2006, s. 24; Tekinalp, **Acente Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralı**, s. 1; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 878; Sopacı, "Sigorta Acentesinin Portföy Akçesi Talebi Hakkı", s. 439- 460; Rayegan Kender, "Sigorta Acentesinin Hakları", **Sigorta Hukuku Dergisi**, 1998, S.1, s. 119.

[150] Yargıtay, 11.HD, 19.04.2017 tarih, 2016/3679E., 2017/2275K. sayılı kararı için bkz. www.kazanci.com.tr (14.06.2021).

[151] Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (2011),** s. 157; Karayalçın, **Ticaret Hukuku Dersleri: Giriş, Ticari İşletme,** s. 534; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 167.

İstemi" teriminin kullanılması uygun görülmüştür[152]. Özellikle tazminat kelimesinin kullanılmamasının temel sebebi, ortada gerçek anlamda tazminata konu edilecek bir zararın gideriminin bulunmaması ve daha çok acentelik sözleşmesi tarafları arasında "hak ve kayıp" anlamında bir dengenin sağlanmaya çalışılmasıdır[153]. Keza denkleştirme istemini tazminattan ayıran başlıca kriter getiriliş amacı olup acentenin, sözleşmenin sona ermesi halinde bir ücret almazken buna karşılık müvekkilin acente tarafından oluşturulan müşteri çevresinden yararlanmaya devam ediyor oluşudur. Dolayısıyla getiriliş amacı müvekkilin olası kusurlu davranışlarından doğabilecek bir zarar giderimi değildir[154]. Bu anlamda denkleştirme istemi, acenteliğe özgü bir kavram olarak görülmektedir[155].

2.2.2. Denkleştirme ile Ulaşılmak İstenen Amaç

Yukarıda denkleştirme mantığının temel gayesi üzerine yapılan açıklamalar ışığında bu başlık altında farklı doktrin ve yargı içtihatlarını sunma gayesindeyiz. Öncelikle baştan ifade etmek gerekir ki, denkleştirmenin amacına yönelik yaygın görüş acentelik ilişkisinin sona ermesinden kaynaklı müşteri çevresini kaybeden ve nitekim tacir konumunda olan bir acentenin hakkaniyet düşüncesinden yola çıkarak bir maddi karşılık elde etmesi gerekliliğidir[156].

Gerçekten de acentelik sözleşmesi üzerinden müvekkili için müşteri toplayan acente, sadece müvekkiline değil aynı zamanda kendisine de bu müşteri çevresi üzerinden maddi kazanç elde etmektedir. Acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde

---

[152] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 230; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 167.
[153] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 878; Poroy ve Yasaman, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 260- 261.
[154] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 231-232.
[155] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 231; Poroy ve Yasaman, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 260; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 168.
[156] Cemile Demir Gökyayla, **Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmesi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2005, s. 240.

ise, bu müşteri çevresi doğrudan müvekkiline kalmakta ve hakkaniyete aykırı bir durum meydana gelmektedir. Nitekim acentelik sözleşmesinin devam ettiği varsayımında, bu müşteri çevresi ile yeni sözleşmelerin akdedilmesi ve yine bu müşteri çevresi üzerinden maddi kazanç sağlanması yani ücrete hak kazanması, acente nazarında mümkün olabilecekti[157]. Çünkü acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde acentenin oluşturduğu müşteri grubu müvekkil açısından ekonomik değer taşımaktadır[158]. İşte denkleştirme talebi tam bu noktada devreye girmekte ve acente bu müşteri çevresinden, acentelik sözleşmesinin sona ermesi sonrasında yararlanacağı maddi karşılığı talep edebilmektedir[159]. Bu sebepledir ki, denkleştirme hakkı sadece "maddi zarar" veya "mali bir hak" olarak ele alınmamalı ve müşteri çevresinden kaynaklanan ve acentelik sözleşmesinin sona ermesi ile acente aleyhine oluşan durumun bir dengeye oturtulması çabası ile ilişkilendirilmelidir[160]. Ayrıca denkleştirme talep hakkı sadece sözleşme ilişkisinden doğan bir edim veya hak olarak da ele alınmamalıdır. Zira acentelik sözleşmesi üzerinden bir müşteri portföyü kazanılıyorsa bu durum acentenin emekleri ile gerçekleşmektedir. Burada amaç da, devam eden bu portföyden denkleştirme talebinin koşullarının varlığı halinde acenteyi de faydalandırmaktır[161]. Asıl edim, bu müşteri çevresinden hem acentenin hem de müvekkilin faydalanması iken, acentelik sözleşmesinin sona ermesi ile bu müşteri çevresinin müvekkile kalması ve bu müşteri çevresinden maddi kazanç elde etmeye devam etmesi ile acentenin bu müşteri çevresinden elde edeceği muhtemel kazanç arasında hakkaniyete uygun bir denkleştirme olarak denkleştirmenin felsefesini açıklamak yeterli olacaktır.

---

[157] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 97; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 231.
[158] Sopacı, "Sigorta Acentesinin Portföy Akçesi Talebi Hakkı", s. 441.
[159] Arkan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 239.
[160] Rauf Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", **AÜHFD.**, 2008, C.57, S.4, s. 289.
[161] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 232.

2.3. YABANCI HUKUKLARDA DENKLEŞTİRME

5684 sayılı Sigortacılık Kanunu ile ilk kez yasal düzenlemeye kavuşan denkleştirme talebi, yürürlüğe giren 6102 sayılı TTK. ile Türk Hukuku'nda tüm acenteleri kapsayacak bir şekilde düzenlenmiştir. Acentenin denkleştirme talebi, hukuk sistemimize Alman ve İsviçre Hukuk sistemlerindeki hükümlere paralel şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği hukuk sisteminde de yönergelerle denkleştirme talep hakkı düzenlenerek AB'ye üye devletlerin ulusal hukuk sistemlerinin bir parçası haline dönüşmüş ve doğrudan etki prensibi gereği gerçek veya tüzel kişilikler üzerinde hak ve yükümlülükler doğurabilecek hukuk kaideleri haline dönüşmüştür. Bu başlık altında Alman ve İsviçre Hukuk sistemleri ile AB Hukuk sistemlerinde denkleştirme talep hakkının neyi ifade ettiği açıklanacaktır.

2.3.1. Avrupa Birliği Hukuk Sistemi

Avrupa Birliği hukuk düzeni üye devlet hukuk sistemlerine nazaran üstünlüğü bulunan ve bu üstünlüğünü doğrudan uygulanabilir ve etkili normlar üzerinden somutlaştıran kendine özgü bir hukuk sistemi oluşturmaktadır[162].Bu hukuk düzeni içerisinde 18 Aralık 1986 tarihli ve 86/653/EEC Avrupa Birliği Direktif'inin 17/1 maddesi uyarınca bağlı olmayan ticari acenteler ile ilgili, sözleşme ilişkisinin sona ermesi halinde acentelerin haklarının korunması ve acentelerin uğradığı zararların giderimi için 17/2-3 hükümleri gereği düzenlemeler yapmayı üye devletlere yükümlemektedir. Söz konusu bu yönergenin 17/2 maddesi denkleştirme konusu acentenin tazminat hakkı elde edeceği durumları sıralamaktadır. Bu hükme göre acente bir müşteri çevresi yaratmış ise ve müvekkil bu çevreden büyük kazançlar elde etmeye devam ediyorsa, yine aynı hüküm gereği tüm durumlar göz önünde bulundurulduğunda; acenteye yönelik olarak tazminat ödenmesi hakkaniyete uygun ise ve acente bu müşteri

[162] Mehmet Hanifi Bayram, **Avrupa Birliği Hukuku Dersleri**, Seçkin Yayıncılık, Antalya 2018, s. 143 vd.

portföyünden yoksun bırakılıyorsa, denkleştirme talebi gündeme gelebilecektir. Yine aynı hükümde denkleştirme talebi için maddi açıdan bir üst sınır belirlenmiştir. Acenteye ödenmesi planlanan denkleştirme miktarı ilgili acentelik sözleşmesinden 5 yıllık dönemde elde edilen miktar ortalamasının üzerinde olamayacaktır. Bu hesaplamada eğer sözleşme ilişkisi 5 yıllık süreden daha az bir dönemde sona ermiş ise geçen sürenin ortalaması alınarak azami sınır belirlenecektir[163].

Söz konusu AB yönergesinin 18'inci maddesinde ise acentelerin hangi durumlarda denkleştirme talebinde bulunamayacakları düzenlenmiştir. Öncelikle sözleşme acente kusuru sebebi ile sona ermiş ise[164] acente müvekkilin bir kusuru olmadan; düşkünlük, hastalık veya yaşlılık gibi durumlara dayanarak acentelik sözleşmesini sona erdirmiş ise[165]; acentelik sözleşmesinde mevcut acente yerine farklı bir kişinin sözleşmeye katılması kararlaştırılmış ise[166] acentenin denkleştirme talep hakkı bulunmayacaktır. İş bu direktif AB üyesi devletlerde ulusal hukuk sistemlerinin parçası haline dönüştüğü ve tüm üye devletlerin bu direktife sağladığı sonuçlar açısından bağlı olduğunu ifade etmemizde yarar bulunmaktadır. Bu bağlamda söz konusu AB Direktifi, üye devletlerin ulusal acentelik hukuklarını üç yönden etkilemiştir: İlk olarak Ön Karar usulü açısından AB çerçevesinde uyum ve uygulama birliği sağlanmış; ikinci etki açısından, Direktife uygun hukuk ve yorum geliştirme ilkesi ile acentecilik alanında ortak bir AB hukukunun gelişmesini sağlamış; son olarak ise Direktif ile acentecilik için ortaya konulan ilkeler üye devletler için adeta emredici bir konuma gelmiştir[167].

---

[163] 86/653/EEC sayılı AB Direktifi, madde 17(2)b.
[164] 86/653/EEC sayılı AB Direktifi, madde 18-a.
[165] 86/653/EEC sayılı AB Direktifi, madde 18-b.
[166] 86/653/EEC sayılı AB Direktifi, madde 18-c.
[167] Poroy ve Yasaman, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 245.

2.3.2. Almanya Hukuk Sistemi

Alman Ticaret Kanunu (ATK.)"*Ausgleichanspruch*" terimi ile ifade edilen denkleştirme talebi hakkına ilişkin madde 89-b'de bir düzenleme ihtiva etmektedir[168]. İş bu düzenleme uyarınca, acentelik sözleşmesinin sonlanması halinde koşulları oluşmuş ise acentenin müvekkilden uygun bir karşılık talep edebilmesi mümkündür. Öncelikli koşul, acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra acente tarafından kazandırılan müşteriler sayesinde müvekkilin menfaat elde etmeye devam etmesidir[169]. İkinci olarak, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden dolayı mevcut müşterilerle yapılan veya yapılması muhtemel olan sözleşmelere ilişkin ücret hakkında acentenin kayıplar yaşamasıdır[170]. Üçüncü koşul ise acenteye tazminat ödenmesinin hakkaniyetle örtüşmesi ve hakkaniyet gereği olmasıdır[171]. Yukarıda açıklanan AB direktifine paralel şekilde denkleştirme talebine konu edilen miktarın acentelik sözleşmesi ile acentenin elde ettiği son beş yıllık maddi kazanç ortalamasına göre hesaplanacağı ve hesaplanan miktarın da bir yıllık ödeme veya komisyon tutarlarından fazla olamayacağı düzenlenmiştir[172]. Aynı düzenlemeye göre acentelik sözleşme ilişkisinin beş yıldan daha az süreli olması halinde, faaliyet süresi neyse o sürenin ortalaması esas alınacaktır. Esasen bu düzenleme denkleştirme talep hakkına konu olan miktarın hangi kriterlerle hesaplanması gerektiği konusunda yol göstermektedir.

Alman Ticaret Kanununda denkleştirme talebinin hangi durumlarda oluşmayacağı da düzenlenmiştir. Eğer acente haklı bir gerekçesi olmadan acentelik sözleşmesini sona erdirmiş ise veya müvekkilin kusurunun bulunmadığı hastalık, yaşlılık gibi durumlarına dayanarak sözleşmeyi feshetmiş ise denkleştirme talep hakkı

---

[168] İlgili hükmün Türkçe çevirisi için bkz. Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 139-140.
[169] ATK., madde 89(b),1-1.
[170] ATK., madde 89(b),1-2.
[171] ATK., madde 89(b),1-3.
[172] ATK., madde 89(b), 2.

oluşmayacaktır[173]. Denkleştirme talep hakkının ileri sürülemeyeceği bir diğer durum ise müvekkilin acentelik sözleşmesini acentenin kusurundan dolayı haklı sebeple sona erdirmesidir[174]. Acente ile müvekkilin acentelik sözleşmesi sona ermeden evvel farklı bir üçüncü kişinin acente yerine sözleşmeye dahil olabileceğini kararlaştırması ve bu sebeple sözleşme ilişkisinin sona ermesi halinde de denkleştirme talep hakkı ileri sürülemeyecektir[175].

İlgili düzenlemede denkleştirme talep hakkı için hak düşürücü bir süre de ön görülmüştür. Acentelik sözleşmesinin sona ermesinden itibaren 1 yıllık süre içerisinde denkleştirme talep hakkının ileri sürülmesi gerekmektedir[176]. Ayrıca sigorta acenteleri için ise daha dar bir yaklaşımla denkleştirme talep hakkı ele alınmıştır. Örneğin acentenin acentelik sözleşmesi üzerinden elde ettiği maddi kazançların 5 yıllık ortalamasının denkleştirme talep miktarının hesaplanmasında kullanılması; sigorta acenteleri için 3 yıl olarak düzenlenmiştir. Hükmün son fıkrasında ise denkleştirme talep hakkından feragat etmenin mümkün olmadığı tespit edilmiştir[177].

2.3.3. İsviçre Hukuk Sistemi

Acentelerin denkleştirme talep hakkında Türk Hukuk sisteminin esinlendiği iki temel hukuk sisteminden birisi olan İsviçre'de, acentelerin denkleştirme talebi İsviçre Borçlar Kanunu'nda madde 418'de düzenlenmiştir. İsviçre AB'ye üye olmadığından dolayı 86/653/EEC sayılı AB Direktifi ile doğrudan veya dolaylı bir bağı bulunmamaktadır. Ancak denkleştirme talep hakkına ilişkin genel prensiplerde aşağıda da açıklanacağı üzere 86/653/EEC sayılı AB Direktifine bir paralellik sağlandığı ifade edilebilir. İsviçre Borçlar Kanunu'nda (İBK.) acentelerin denkleştirme hakkının varlığı

[173]ATK., madde 89(b), 3-1.
[174]ATK., madde 89(b), 3-2.
[175]ATK., madde 89(b), 3-3.
[176]ATK., madde 89(b), 3-4.
[177]ATK., madde 89(b), 4.

müvekkilin müşteri sayısını kayda değer şekilde arttıran acentelerin sözleşme bittikten sonra müvekkilin sağladığı menfaatlere karşı tazminat hakkı kazanması olarak tanımlanmaktadır[178]. Aynı fıkrada denkleştirme hakkının acentelere veya mirasçılarına tanındığı da açıkça zikredilmiştir. Hesaplanacak olan tazminatta acentelik sözleşmesinin akdedilmesinden sonraki 5 yıllık sürede acentenin sağlamış olduğu net kazanç ortalamasına bakılacak ve her halükarda acentelik sözleşmesinden doğan 1 yıllık net kazanç miktarını geçemeyecektir[179]. Acenteden kaynaklanan bir sebep ile acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde denkleştirme tazminatı talep edilemeyecektir.[180] Görüldüğü üzere Alman ve İsviçre Hukuk sistemleri de, denkleştirme hakkını şarta bağlamıştır. Bu şart ise acentelik sözleşmesi ilişkisi vesilesi ile acentenin müşteri sayısını önemli ölçüde arttırması ve bu müşteri kitlesinden müvekkilin sözleşme sona erdikten sonra dahi faydalanabilmesidir. Ayrıca denkleştirme talep hakkının hakkaniyete uygun olarak talep edilmesinin de bir koşul olarak düzenlendiğini ifade edebiliriz.

2.2.4. Alman ve İsviçre Hukuk Sistemleri Açısından Acentelerin Denkleştirme Talep Hakkının Mukayesesi

Her iki hukuk düzeninde de birbirine paralel şekilde acentelerin denkleştirme sorumluluğu düzenlenmiştir. Sadece farklı kavramlar kullanılmıştır. Alman Ticaret Kanununda acentelerin denkleştirme talebini ileri sürebilmesi için "yeni müşteri kazandırması" tabiri kullanılmış; İsviçre Borçlar Kanunu'nda ise "müşteri çevresinin genişletilmesi" ile ifade edilmiştir. Farklılık olarak öne çıkan konu denkleştirme miktarının hesaplanması kriterlerinde açığa çıkmaktadır. İsviçre Borçlar Kanunu hükmü, Alman Ticaret Kanunu ve TTK.'ya kıyasla denkleştirme talebine yönelik koşullar bağlamında daha esnek ve sadedir. Örneğin, İBK ilgili hükmünde menfaat ve hakkaniyet

[178]İBK., madde 418/1.
[179]İBK., madde 418/2.
[180]İBK., madde 418/3.

kriteri yeterli görülmüş, acentenin kaybı şartı aranmamıştır[181]. Yine yukarıda da açıklandığı üzere Alman Hukuk sisteminde acentenin yıllık ücret ve diğer gelirleri göz önünde bulundurularak hesaplanmakta iken; İsviçre Hukuk sisteminde acentenin bir yıllık net kazancı üzerinden bir hesaplama yapılmaktadır. Her iki hukuk sisteminde farklı olan diğer bir husus ise Alman Ticaret Kanununda sigorta acenteleri için özel hükümler tesis edilmiş iken İsviçre Borçlar Kanununda buna benzer bir hükme yer verilmemiştir.

İsviçre Hukuk sisteminde acentenin denkleştirme talebini ileri sürmesi için bir hak düşürücü süre de öngörülmemiştir. Bu sebeple genel zamanaşımı süresi olan 10 yıllık sürenin acentelerin denkleştirme talepleri için de geçerli olacağı ifade edilebilir[182].Yukarıda da izah edildiği üzere Alman Hukuk sisteminde ise bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde diğer koşulları da mevcut ise acentelerin denkleştirme talep haklarını kullanmaları gerekmektedir.

2.4. TÜRK HUKUKUNDA ACENTELERİN DENKLEŞTİRME HAKKI

Türk hukuk sisteminde acentelerin, acentelik ilişkisi dolayısıyla denkleştirme talebinde bulunabilmesi, sigorta acenteleri bakımından ilk kez 5684 sayılı Sigortacılık Kanununda öngörülmüş olup, daha sonra tüm acenteleri kapsayacak bir şekilde 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile yeniden ve daha ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Yukarıdaki başlıklarda da açıklandığı üzere evvelinde acentelerin bu hakkı kullanabilmesi doktrin tarafından desteklenmekte yargı içtihatlarında yer bulmakta ve ancak hukukumuzda boşluk bulunmakta idi. Söz konusu eksikliğin öncelikle 5684 sayılı Sigortacılık Kanununun 23/16. maddesi ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 122'inci maddesi ile giderildiğini ifade edebiliriz.

---

[181] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 221.
[182] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 124.

Acentelik sözleşmesi ile tesis edilmeye çalışılan temel konu, acentenin müvekkili nam ve hesabına sözleşmeler akdedebilmesi veya sözleşmelere aracılık etmesi, bu yolla müvekkilinin piyasada tanınırlığını arttırması, yeni pazarlar yaratarak malların sürümünü artırması[183] ve satış cirolarının artmasına destek sunmasıdır. Ayrıca acentelik sözleşmesine konu olan müvekkilin markasının gelişmesine de hizmet etmektedir. Bu ilişki yukarıdaki başlıklarda da aktarıldığı üzere sözleşmeden doğan bir ilişki olup, ticari yaşamın değişim ve dönüşüm boyutuyla hareketli bir görüngü çizmesi sebepleri ile kimi durumlarda sona erebilmektedir.

Acentelik sözleşmesinin yürürlükte olduğu dönemde, müvekkili için müşteri çevresi oluşturan ve markasına ciddi katkılar yapan bir acentenin, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonraki dönemde dahi müvekkilin bu katkıdan faydalanmaya devam edecek olması nedeniyle ve de denkleştirme müessesesi vesilesi ile hakkaniyete uygun bir denkleştirme alma hakkı doğmaktadır[184]. Acentelerin denkleştirme taleplerinin hukuki dayanakları ve niteliği konusunda çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Kimi yazarlar denkleştirme talebini sebepsiz zenginleşmeye, hakkaniyete, sosyal yardımlaşmaya veya tazminat müessesesine dayandırmışlardır[185]. Bu fikirler arasında ağırlıklı olarak bu talebin bir tazminat mı yoksa bir karşılık mı yani bir denkleştirme bedeli mi olduğu yönündedir[186].

2.4.1. Hukuki Niteliği ve Dayanağı

Acentenin denkleştirme talep hakkının hukuki niteliği ile hukuki dayanaklarını aynı başlık altında incelememizin temel nedeni, içerik yönünden birbirini etkileyen karakterler taşımasıdır. Zira denkleştirme talep hakkının hangi hukuki

---

[183] Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s.187.
[184] Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku,** s.199; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s.138.
[185] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı,** s. 94.
[186] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 230.

dayanak/dayanaklara dayandığı sorunsalına verilecek cevaplar hukuki niteliğini tespit etmede ciddi bir kaynak olarak karşımıza çıkarken; denkleştirme talep hakkının hukuki niteliğine ilişkin yapılmış tanımları ele alarak hukuki dayanaklarının neler olduğu da saptanabilecektir. Bu sebeple denkleştirme talep hakkının hukuki dayanaklarına ilişkin ileri sürülen görüşleri başlık başlık ele alarak hukuki niteliklerini tahlil etmeyi hedeflerken; aynı zamanda, genel bir değerlendirme başlığı altında literatürü, Yargıtay'ın tutumunu ve kanaatimizi paylaşacağız.

Acente ile müvekkil arasındaki ilişki; sözleşmenin sürekliliği, acentenin ileride elde edeceği kazanca duyduğu güven ve bu sebeple yaptığı yatırım ile harcadığı emeklere ilişkin hususları da ele almaktadır. Bu sebeple sözleşmenin sonlanması halinde müvekkiline kazandırdığı müşteriler ve onlardan beklediği (potansiyel) gelirini müvekkiline bırakmasını acenteden beklemek hakkaniyete uygun düşmeyecektir. Bu kaygının bir eseri olarak ortaya çıkan denkleştirme talep hakkının dayanakları olarak yukarıda da değindiğimiz üzere; sosyal yardımlaşma, hakkaniyet, sebepsiz zenginleşme hükümleri, tazminat ve karşılık gibi kavramlara dayandıran görüşler bulunmaktadır[187]. İsviçre, Almanya ve Türk Hukukundaki baskın görüş bu talebin bir tazminat olmadığı, özel bir karşılık olduğu yönündedir[188]. Zira acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra acentenin ücret isteme hakkı sona ererken müvekkil, müşteri çevresinden yararlanmaya devam etmektedir. Yani acente tarafından yaratılan müşteri çevresi, sözleşme bittikten sonra karşılıksız olarak müvekkile devrolunmaktadır. Bu sebeple benimsenen görüş, ekonomik bir değer olarak işletmenin malvarlığına dahil olan müşteri çevresinden dolayı müvekkilin önemli menfaatler elde etmeye devam etmesinin karşılığı olarak hakkaniyet

---

[187] Zehra Badak Aybar, "6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda Denkleştirme İstemi", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2013, Sayı:24 (Güz), s. 170.

[188] Ercüment Erdem, "Tek Satıcılık Sözleşmesinde Denkleştirme Talebi, Bilgi Toplumunda Hukuk", **Ünal Tekinalp'e Armağan**, 2003, C.1, s. 91; Badak Aybar, "6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda Denkleştirme İstemi", s. 168; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s.230-231.

ölçüsünde acenteye uygun bir tazminat verilmesi yönündedir[189]. Bir önceki cümlede kullandığımız tazminat kavramı aşağıdaki başlıklarda da detaylı şekilde açıklanacağı üzere TTK. 121/4-5'de düzenlenen özel tazminat halleri ile genel hükümlere göre talep edilen klasik anlamdaki tazminat müessesesinden farklıdır. Kanaatimizce de denkleştirme talebinin dayanağını, *sözleşmenin sonra ermesi halinde, acentenin emek, zaman ve masraf sarf ederek müvekkile kazandırdığı müşteri çevresinden dolayı tek taraflı bir kazanım olmaması adına, acenteye somut olayın niteliği de göz önünde bulundurularak, hakkaniyet ölçüsünde bir karşılık verilmesi gereği* oluşturmaktadır. Aşağıda ayrıntılı olarak izah edeceğimiz üzere denkleştirme talebi, kusur ve zarar şartlarını barındırmamasından dolayı sözleşmenin haksız feshinden doğan bir tazminat olarak nitelendirilmemektedir[190]. Kaldı ki denkleştirme talebi, sözleşmenin diğer sona erme hallerine -özellikle acenteden kaynaklanmayan sona erme hallerine- ek olarak yaşlılık ve hastalık gibi acenteyle ilgili sona erme hallerinde dahi istenebilmektedir. Aşağıda bu tespitler ışığında, denkleştirme talep hakkının hukuki niteliğini, hukuki dayanaklarını da göz önünde bulundurarak saptamaya çalışacağız.

2.4.1.1. Denkleştirme Talebine Sosyal Yardımlaşmanın Hukuki Dayanak Yapılması

Acentelerin denkleştirme talep hakkına sosyal yardımlaşmanın dayanak yapılmasında; bu istemin acentelerin korunmasına hizmet etmesi ve sağladığı faydanın iş akitlerine benzer nitelikler taşıması sav olarak ileri sürülmektedir[191]. Hatta bu yaklaşım denkleştirme bedelini de özel bir gelir türü olarak kaydetmektedir. Ancak aksi görüşte olan yazarlara göre, acentenin denkleştirme talebinin sosyal yardımlaşma kapsamında değerlendirilemeyeceği ve her iki tarafın da yaptığı ticaret gereği ve sonucu

---

[189] Akın, "Acentenin Denkleştirme Hakkı ve Alman Hukukundaki Yeni Gelişmeler", s. 615.
[190] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 232.
[191] Zeynep Reva, "Acente Pörtföy Tazminatı ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısındaki Yeri", **Sigorta Araştırma Dergisi**, 2006, S. 2, s. 228.

olarak acentenin yarattığı değerin bir karşılığı olduğu yönündedir[192]. Kanaatimizce de sosyal yardımlaşmadan veya acentelerin korunmasından ziyade; ticari bir ilişki içerisinde olan müvekkil ve acente arasındaki ilişkinin sona ermesi sonucunda, acentenin müvekkile kazandırdığı müşteri portföyünden yararlanmasının kesintiye uğraması ve ancak müvekkilin de bu müşteri kitlesinden kazanç elde etmeye devam etmesinin denkleştirme yoluyla talep edilmesinin sağlanması söz konusudur. Yani acente, acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra, müvekkile kazandırdığı müşteri çevresi ile girişeceği ticari ilişkilerden artık elde edemeyeceği ticari kazancı, denkleştirme yolu ile müvekkilden talep etmektedir.

2.4.1.2. Denkleştirme Talebine "Hakkaniyetin" Hukuki Dayanak Yapılması

Esasen acentelerin denkleştirmeyi talep hakkının hakkaniyete dayandırılması makul görünmektedir. Zira müvekkilin, acentelik sözleşmesi ile kendisine sağlanan menfaatlerden acentelik ilişkisinin sona ermesinden sonra da faydalanmaya devam etmesi bir nevi acentelik sözleşmesinin ifa edilmeyen karşılığı olarak görülmektedir[193]. Çünkü acentenin kazandırmış olduğu müvekkil çevresi ile müvekkilin sözleşmeler yapmaya devam etmesi ve bu çevreden sözleşme sona erdikten sonra fayda sağlaması hakkaniyet gereği acenteye bir denkleştirme bedeli ödenmesini de gerektirmektedir.

2.4.1.3. Denkleştirme Talebine Sebepsiz Zenginleşmenin Dayanak Yapılması

TBK 77'inci maddesinde sebepsiz zenginleşme tanımlanmıştır. Bu hükme göre bir başkasının emeğinden veya malvarlığından haklı bir sebep olmadan zenginleşen bir kişi elde ettiği zenginleşmeyi iade etme külfeti altındadır. Söz konusu yükümlülük ile acentelerin denkleştirme talep hakkı arasında köprü kuran yazarlar olmakla beraber, acente ile müvekkil arasında bir acentelik sözleşmesinin bulunması ve bu sözleşmenin

---

[192] Karşıt görüşte olan yazarlar için bkz. Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 100.
[193] Demir Gökyayla, **Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmesi**, s. 250.

sözleşme sonrası dönem bakımından da müvekkilin menfaat elde etmesinin temel sebebini oluşturması, sebepsiz zenginleşmenin, denkleştirmeyi talep hakkına dayanak yapılmasına engel olmaktadır[194].

2.4.1.4. Denkleştirme Talebine "Tazminat" Prensiplerinin Dayanak Yapılması

Denkleştirme sorumluluğu tazminat hukuku prensipleri ile ele alındığında, acentenin yoksun kaldığı bir kazanç söz konusu olduğu için bir tazminat türü olarak nitelendirilebilir. Ancak tazminat talep hakkından bahsedebilmek için kural olarak kusurlu davranarak hukuka aykırı veya borca aykırı bir davranışta bulunma neticesinde bir zararın meydana gelmesi ve illiyet bağının varlığı gerekmekte iken[195] acentelerin denkleştirme talebini ileri sürmesinde bu şartlar temel kural teşkil etmemektedir. Bu sebeple de denkleştirme müessesesinin hukuki kaynağının doğrudan tazminat olmadığı ifade edilebilir[196]. Ayrıca TTK. m. 121/4 hükmünde düzenlenen özel tazminat müessesesi ile denkleştirme talebi de örtüşmemektedir. Zira bu hüküm haklı bir sebep olmaksızın veya 3 aylık fesih süresine uyulmaksızın sözleşmenin feshedilmesinin yaptırımı olarak başlanan işlerin tamamlanmamış olması sebebiyle diğer tarafın uğradığı zararı gideren özel bir tazminat türünü düzenlemektedir[197]. Doktrinde, bu tazminat türünün doğrudan kusura dayandığı ve bir yaptırım olarak düzenlendiği ifade edilmektedir[198]. Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere bu iki kurum birbirinden ciddi farklılıklar arz etmektedir. Zira denkleştirmede kusur aranmaması ve hatta acentelik sözleşmesinin acentenin hastalık veya yaşlılığı gibi acenteden kaynaklanan sebeplerle

---

[194] Ayşe Nilay Şenol, **Bayilik Sözleşmesi Sona Ermesi ve Sonuçları**, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2011, s. 252.
[195] Hüseyin Hatemi ve Emre Gökyayla, **Borçlar Hukuku Genel Bölüm**, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2015, s. 116.
[196] Erdoğan Moroğlu, **Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ile Yürürlük ve Uygulama Kanunu Tasarısı**, Ankara 2012, s. 74.
[197] Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s.138; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku,** s.198.
[198] Doğanay, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi 2004**, s. 620.

sona ermesi halinde dahi denkleştirme talebinin ileri sürülebilmesi, TTK. m. 121/4 hükmünde düzenlenen tazminat ile TTK. m. 122'de düzenlenen denkleştirmeyi talep hakkının farklı müesseseler olduklarının temel göstergelerindendir[199].

Ayrıca TTK. madde 121/5 hükmünde de özel bir tazminat hali düzenlenmiştir. Müvekkilin iflas etmesi, ölmesi veya kısıtlanması halinde acentelik sözleşmesinin aniden sona erdirilmesine karşı acenteyi koruma altına almayı amaçlayan bu özel tazminat türü de denkleştirme talebinden farklı bir müessese olarak karşımıza çıkmaktadır[200]. Esasen denkleştirmeyi talep hakkı yasal düzenlemeye kavuşmadan önce yaşanan tartışmalarda, acentelerin denkleştirme taleplerine ilişkin kanuni boşluğun o dönemde yürürlükteki 6762 sayılı TTK. m. 134/2 hükmünde düzenlenen bu özel tazminat rejimi ile doldurulabileceğini savunan görüşler bulunmaktaydı[201]. Ancak aksi görüşte olan yazarlar, bu maddede, açıkça acentelik sözleşmesi döneminde oluşan müşteri çevresinden müvekkilin sözleşme sona erdikten sonra faydalanmasına yönelik bir dayanak bulamamaktaydılar[202]. Bununla birlikte, dönemin yargı içtihatlarında ilk görüşü destekler nitelikte kararlar verildiğini ifade etmemiz gerekir. Acentenin denkleştirmeyi talep hakkı, yasal olarak henüz düzenlenmemiş olduğu ETTK. döneminde m. 134/2 hükmü, talep edilecek olan bu hak için Yargıtay içtihatlarında bir dayanak olarak görülmüştür[203]. Doktrinde yer alan bu yöndeki görüşler ve keza bu yönlü Yargıtay içtihatlarının, denkleştirme talep hakkının yasal bir düzenlemeye sahip olmadığını ve o döneme ait olduğunu tekrar etmemizde fayda bulunmaktadır. Zira TTK. 121/5 hükmü acenteyi kimi durumlarda acentelik sözleşmesinin aniden sona ermesinden

---

[199] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 878; Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı,** s. 118- 119.
[200] Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku,** s.198.
[201] Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (2011)**, s. 161; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 221-223.
[202] Sopacı, "Sigorta Acentesinin Portföy Akçesi Talebi Hakkı", s. 450- 451.
[203] Yargıtay 11 HD., 10.05.1996 tarih ve 1996/2189 E., 1996/3335 K. sayılı kararı; Yargıtay 11 HD., 20.06.1996 tarih ve 2084 E.,4544 K. sayılı kararı için bkz. www.kazancı.com.tr (14.05.2021).

dolayı koruyan ve maddi karşılığı da denkleştirme talep hakkından çok az olan istisnai bir tazminat müessesesidir[204]. Bu madde ile acenteler; ölüm, iflas veya kısıtlama hallerinde sadece başlamış oldukları ve ancak bitmemiş olan işleri için, işlerin tamamen bitmesi halinde ödenecek olan ücrete oranla belirlenecek uygun bir tazminat ileri sürmektedir[205]. Buna karşın acentelerin denkleştirme talebinin konusu ve kapsamı, acentelik sözleşmesi döneminde oluşturulan müvekkil çevresinden sözleşme sona erdikten sonra müvekkilin faydalanması; buna karşılık acentenin ise kazanç kaybına uğramasıdır. Öğretide, acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra kurulan işlemler sebebiyle acentenin ücrete hak kazanabileceğine ilişkin TTK. m. 113/3 hükmü ile acentenin denkleştirme talebine ilişkin TTK. m. 122 hükmünün bulunmadığı 6762 sayılı ETTK. bakımından TTK. m. 121/5 (ETTK. m. 134/II) düzenlemesinin bir anlamı ve uygulama kabiliyeti bulunduğu ve ancak; mevcut TTK.'nın söz konusu hükümleri dikkate alındığında, TTK. m. 121/5 hükmünün artık gereksiz bir hüküm olduğu ve bu sebeple, 6102 sayılı TTK. bakımından ihtiyaç duyulmayan bu hükmün kanundan çıkarılması gerektiği savunulmaktadır[206]. TTK. m. 121/5 hükmü acentenin tamamlanmamış işlere karşılık hakkaniyete uygun bir tazminat elde etmesi anlamına gelmektedir. TTK. m. 113/3 hükmü de tamamlanamayan işler bakımından acenteye ücret hakkı verilmesini kapsayan bir kanuni düzenlemeye sahiptir[207]. Ayrıca TTK. m. 113/3 hükmündeki "acentelik ilişkisinin bitiminden" ibaresi, sözleşmenin tüm sona erme hallerini kapsamaktadır[208]. Yani özünde TTK. m. 113/3 hükmü, 121/5 hükmündeki düzenlemeden daha geniş ve kapsayıcı bir düzenleme olduğundan biz de bu fıkra düzenlemesinin TTK. muhtevasından çıkarılması gerektiği görüşüne katılıyoruz.

---

[204] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı,** s. 121.
[205] Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku,** s.198; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 200- 201.
[206] Ufuk Tekin, "Türk Ticaret Kanunu m. 121/5 Hükmüne İhtiyaç Var mıdır?", **BATİDER**., C. XXXIV, 2018, S. 1, s. 3- 9.
[207] Ufuk Tekin, "Türk Ticaret Kanunu m. 121/5 Hükmüne İhtiyaç Var mıdır?", s. 6.
[208] Ufuk Tekin, "Türk Ticaret Kanunu m. 121/5 Hükmüne İhtiyaç Var mıdır?", s. 7.

2.4.1.5. Denkleştirme Talebinin Hukuki Niteliği ve Dayanağına İlişkin Genel Değerlendirme ve Yargıtay'ın Tutumu

Yargıtay acentelerin denkleştirme talep hakkına ilişkin ilk kararını 1996 yılında vermiş olup yukarıda da kısaca değinildiği üzere Eski Türk Ticaret Kanunu 134/2 maddesi yoluyla doldurmaya çalışmıştır[209]. Ancak aksi görüşü savunanlara göre, TTK.

---

[209] Yargıtay 11. Hukuk Dairesi bir kararında şu tespitlerde bulunmuştur: "… Uygulama ile öğretide "portföy tazminatı" olarak adlandırılan bu alacağın tahsil imkânı TTK'nun sigorta hükümlerinde düzenlenmediği gibi, Sigorta Murakabe Kanunu'nda bu konuda özel bir düzenleme mevcut değildir. Bu durum karşısında uyuşmazlığın davanın niteliği ve davacının sıfatına göre, TTK' nun acentelik hükümleri ile BK'nun sözleşmenin feshi ile ilgili hükümlerine göre çözümlenmesi zorunlu bulunmaktadır. TTK'nun acentelik ücreti ile ilgili 129. maddesinde acentenin sözleşmenin devamı süresince ücrete nasıl hak kazanacağı açıklandıktan sonra yine aynı dönem içinde ücretin ödenme şekli ve zamanı da 131'inci maddede düzenlenmiş bulunmaktadır. Ancak, dava konusu alacak fesihten sonraki döneme ilişkin bulunduğundan sözleşme dönemine ilişkin bu hükümlerin dava konusu olayda uygulanması mümkün değildir. Fesihten sonraki komisyon alacağı (tazminatı borcu) adı altında TTK'nun 134'üncü maddesinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Anılan maddenin ilk fıkrasına göre acente ancak, sözleşmenin feshi halinde, başlanmış işlerin tamamlanmamasından dolayı uğradığı zararın tazminini isteyebilmesi mümkündür. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise ancak, ölüm, iflas veya hacir altına alınma sebebiyle sözleşmenin sona ermesi hallerinde acentenin münasip bir tazminat isteyebileceği hüküm altına alınmıştır. Görüldüğü gibi TTK'nun da sözleşmenin feshine kusurlu davranışlarıyla neden olan acentenin tazminat adı altında komisyon alacağını tahsil edebileceğine ilişkin bir düzenleme mevcut değildir. Bu hak ancak fesihte kusuru bulunmayan acente veya haleflerine tanınmıştır.Eski Ticaret Kanunu'muzun 844'üncü maddesinin tekrarından ibaret olan 134'üncü maddesinin bu düzenleme şekli Türk öğretisinde eleştiriliyor ise de bu eleştiri gerekçesi modern düzenlemelerin dikkate alınmadan eski hükmün tercih edilmesine ve acentenin kusuru bulunmayan diğer hallerin dikkate alınmadan düzenlemenin eksik yapıldığına ilişkin bulunmaktadır. Yoksa, sözleşmenin feshinde acentenin kusurlu olması halinde, acentenin tazminat talep edebileceğine ilişkin herhangi bir görüş ileri sürülmüş değildir (Bkz. Dr. Karayalçın, Ticaret Hukuku, Ank., 1968, sh. 534, vd.; Dr.S.Arkan, Ticari İşletme Hukuku, Ank., 1993, sh. 199,vd). Adı geçen yazarların eleştirilerine dayanak yaptıkları yabancı düzenlemelerden İsviçre BK'nun 418'inci maddesinde dahi acentenin portföy tazminat hakkı geniş ve ayrıntılı bir şekilde düzenlenirken son cümlede, sözleşmenin acentenin kusuru sebebiyle feshi halinde hiçbir tazminatın ödenmeyeceği de açık bir şekilde hükme bağlanmış bulunmaktadır (Bkz. Dr. F.Tekil, Ticari işletme Hukuku, İst. 1990, sh. 227).(…)Dava dosyası kapsamı ile bilirkişi kurulu raporu mahkeme kabulüne göre, fesih işleminde davalı sigorta şirketinin haklı olduğu belirlenmiştir. Davacı acente ise bu kabul şeklini gerekçe yönünden temyiz de etmiş değildir. O halde yukarıdaki tüm açıklamalar karşısında akdin feshinde kusurlu olduğu kabul edilen davacı acentenin ne TTK.ne BK. ve ne de sözleşme hükümlerine göre komisyon alacağı adı altında bir tazminat talep edemeyeceğinin kabulü gerekmektedir. Ne var ki bilirkişiler gerek asıl, gerekse ek raporlarında davacının fesihten önce (1.341.954) lira komisyon alacağının bulunduğunu saptamış olmalarına ve davalı tarafın bu rakama karşı açık bir itirazları bulunmadığına göre, davanın sadece bu miktar yönünden kabulüne karar verilmesi gerekirken aksi görüşü içeren bilirkişi raporuna dayanılarak tamamen kabulü doğru olmadığı gibi, bu şekilde tesis edilen kararın Dairemizce onanmış

m.134'te öngörülen tazminatın, portföy tazminatı olmadığı, maddenin geniş yorumlanarak bu vesile portföy tazminatının kabulü yoluna gidilmesi hukuken mümkün değildir[210]. Kanaatimizce de, Yeni Türk Ticaret Kanunu 121/5 düzenlemesine tekabül eden ETTK. 134/2 düzenlemesinin denkleştirme talep hakkını tanımlamada ve hukuk sistemimize kazandırmada doğru bir yaklaşım olmadığı kanaatindeyiz. Zira ETTK. 134/2 (YTTK. 121/5) düzenlemesi acentelik sözleşmesinin ani feshi halinde acentenin uğrayacağı zararı gidermeye yönelik istisnai bir düzenlemedir. Keza ilgili madde düzenlemesinde de acentelik sözleşmesinin, müvekkilin veya acentenin ölümü, iflas veya kısıtlanma halleri ile sona ermesi durumlarından bahsedilmektedir. Ve yine tazminata konu tutar başlanmış ve yarım kalmış işlerden dolayı uğranılan zararların giderimi ile sınırlı tutulmuştur[211]. Acentenin denkleştirme talep hakkında ise istisnai bir durum söz konusu olmayıp uğranılan zararlardan ziyade sona eren acentelik sözleşmesi üzerinden müvekkile kazandırılan müşteri çevresinden müvekkilin elde etmeye devam edeceği kazanç ile; acentenin bu müşteri çevresi ile ticari ilişkinin kesilmesi sebebiyle uğradığı kayıp arasında bir dengenin kurulmaya çalışıldığı söylenebilir. Yargıtay, acentenin denkleştirme talep hakkı ile ilgili farklı bir kararında ise acentelik sözleşmesinin sona ermesinde acentenin kusurlu olmamasını vurgulamış ve yine denkleştirme talep hakkına ETTK. 134/2 düzenlemesinin yorumu ile ulaşmıştır[212].

---

olması da isabetli görülmediğinden davalı vekilinin karar düzeltme isteminin kabulü gerekmiştir." Yargıtay, 11.HD., 10.05.1996 T., 1996/2189 E., 1996/3335 K. sayılı kararı için bkz. www.kazancı.com.tr (14.05.2021).

[210] Kender, "Sigorta Acentesinin Hakları", s. 120.

[211] ETTK. m. 134/2 düzenlemesinin denkleştirme talebine dayanak yapılamayacağı fikri öğretide üç temel dayanak ile izah edilmektedir: İlki, hükmün sadece üç hale özgü olduğu ve başlanmış işlerin tamamlanmaması halini öngördüğü; ikincisi, yaratılan müşteri çevresi, iş potansiyeli ve emeği dikkate almadığı; üçüncüsü ise hükmün geniş yorumlanmasının kanunun lafzına aykırı olması. Öğretideki görüşler için bkz. Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 222-224.

[212] Yargıtay 11. Hukuk Dairesi bir kararında şu tespitlerde bulunmuştur: "… Mukayeseli hukukta ise, İsviçre B.K.'nun 418'nci maddesinde, bu gibi durumlarda acentenin kusuru sebebiyle akdin feshi dışında acentenin tazminat adı altında mahrum kaldığı prim komisyon alacağını belli ölçüler içinde tazminat olarak talep edilebileceği hüküm altına alınmıştır. Türk Borçlar Kanunu'nun 108'inci

Yargıtay'ın bu içtihatlarının sigorta acenteleri hakkında açığa çıktığını ve ancak tüm acenteler için dönemi itibariyle emsal teşkil ettiğini belirtmemizde fayda bulunmaktadır. Yukarıda da izah edildiği üzere doktrinde denkleştirmenin hukuki niteliği ve dayanakları üzerine farklı görüşler bulunmakla beraber Türk Hukuk sistemi için bu tartışmaların büyük bölümünün "denkleştirme" mekanizmasının kanunen tanımlanmadığı Eski Türk Ticaret Kanunu döneminde kaldığını ifade edebiliriz. Zira acentelerin acentelik sözleşmesi üzerinden müvekkile fayda sağlaması ile sözleşme sona erdikten sonra; müvekkilin oluşan müşteri portföyünden yararlanmaya devam etmesi ayrı konulardır. Ve yine hakkaniyet gereği bu pozisyona düşen acentelere bir maddi kazanç sağlayabilecekleri yolu tesis edebilmek için gerek doktrin gerekse yargı kararları söz konusu boşluğu doldurmaya çalışmışlardır[213]. Ancak Yeni Türk Ticaret Kanunu ile 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren TTK. m. 122 hükmü ile kendine özgü bir sistem olarak denkleştirme talep hakkının acentelere tanınması hukuk sistemimiz için faydalı

---

maddesinde ise, akdin feshinde kusursuz olan tarafa akdin hükümsüzlüğünden dolayı oluşan zararın tazminini talep hakkı tanınmış bulunmaktadır. O halde, tüm bu açıklamalar karşısında bir acentenin sözleşmenin feshinde bir kusuru bulunmadığı takdirde kendi döneminde oluşturulan ve uzun süren sigorta sözleşmelerinden dolayı sigorta ettiren tarafından sigortacıya ödenen primler bakımından acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra mahrum kaldığı prim komisyon ücretlerinden dolayı muhik bir tazminat isteyebileceğinin kabulü gerekir. Buradaki kriter sözleşmeyi fesheden sigortacının kusurlu olup olmaması değil, acentenin kusurlu olup olmaması halidir. Dava konusu olayda da davacı sigorta acentesi kendi döneminde uzun süreli inşaat sözleşmeleri akdetmiş ve prim komisyon alacağına hak kazanmış bulunmaktadır. Sözleşmenin zeyilname ile uzatılması sigortacılık uygulamasında yeni birer sözleşme değil, sözleşme koşullarının günün şartlarına uydurularak devamını sağlamaya yönelik hukuki işlemlerdir. Bu nedenle yeni zeyilname dönemlerinde de önceki sözleşme ilişkisinin devam ettiğinin kabulü gerekir. Öte yandan davalı sigortacı sözleşmeyi fesihte sözleşmeden 25/2'nci maddesi uyarınca işlem yaptığına göre, davacı acentenin bir kusuruna da dayanmamış olduğu ortaya çıkmaktadır. Sözleşmenin 25/son fıkrasındaki tazminat talep edilemeyeceğine ilişkin şart ise BK. 99/2'nci maddesi hükmü gereğince mahkemece dikkate alınmaması gerekir.Bu durum karşısında mahkemece, dava reddolunmayarak; olaya kıyasen uygulanması mümkün bulunan TTK.'nun 134/2'nci maddesi hükmü gereğince davacı acentenin talep edebileceği hakkaniyete uygun bir tazminat bu konudaki uzman bilirkişiler aracılığı ile saptanarak sonucuna göre karar verilmesi gerektiğinden kararın davacı yararına bozulması gerekmiştir". Yargıtay, 11.HD, 20.06.1996 T., 1996/2084 E., 1996/4544 K. sayılı kararı için bkz. www.kazancı.com.tr (14.05.2021)

[213] Yukarıdaki başlıklarda da izah edildiği üzere ilgili boşluk olumlu kanun boşluğu bulunduğundan hareketle ve bu boşluğu TMK m. 1 uyarınca doldurmak suretiyle, ama daha ziyade, ETTK m. 134 hükmünü geniş yorumlayarak ulaşmıştır. İlgili farklı içtihatlar ve görüşler için bkz. Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 222 vd.

olmuştur. ETTK. dönemindeki kararlarında denkleştirme talep hakkını bir tazminat olarak değerlendiren Yargıtay'ın tutumunun ise günümüz içtihatlarında kısmen devam ettiği ifade edilebilir. Yargıtay, TTK. m. 122 hükmünün başlığının denkleştirme "istemi" olarak düzenlenmesini dahi göz ardı ederek portföy tazminatı/denkleştirme tazminatı gibi kavramları kullanan içtihatlar oluşturmaktadır[214].

Ayrıca yukarıdaki tartışmalara ek olarak doktrinde denkleştirme talebini müvekkilin acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra elde ettiği menfaate ve acentenin de muhtemel kazancını kaybetmesine yönelik bir karşılık olduğu görüşü bulunmaktadır[215]. Zira bu acentenin, yarattığı müşteri çevresine dayanarak müvekkilinden bir karşılık talep edebilmesi; diğer sürekli borç ilişkisi doğuran tipik sözleşmelere kıyasla farklı bir özelliğinin olduğunu da göstermektedir[216]. Gerçekten de acentenin oluşturduğu müşteri portföyünden müvekkilin hiçbir karşılık ödemeden faydalanması hakkaniyet kuralları ile bağdaşır nitelikte değildir. Kanaatimizce de, acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde hakkaniyet sınırları içerisinde acentenin mağdur edilmemesi gerektiği daha hakkaniyetli bir çözümdür. Bu yöntemle acente, acentelik sözleşmesi sona ermeseydi halihazırda mevcut olan müşteri çevresinden elde edeceği menfaatin karşılığını denkleştirme yöntemi ile kazanacaktır.

2.4.2.Türk Ticaret Kanunu Sistematiğinde Denkleştirme Talep Hakkının Kapsamı

6102 sayılı TTK.'nın 122'inci maddesinde acentelerin denkleştirme hakkı düzenlenmiştir. İlgili hüküm Alman Ticaret Kanununun 89(b) maddesinin çevirisinden

---

[214] Yargıtay, 19.HD., 07.02.2019 tarih, 2018/2340E., 2019/763K sayılı kararı; Yargıtay, 11.HD., 07.03.2017 tarih, 2015/13042E., 2017/1342K. sayılı kararı; Yargıtay, 11.HD, 19.04.2017 tarih, 2016/3679E., 2017/2275K. sayılı kararı; Yargıtay, 11. Hukuk Dairesi'nin T. 10.5.2017, E. 2016/2170, K. 2017/2780 sayılı kararı için bkz. www.kazancı.com.tr (14.06.2021)

[215] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 228; Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 99 vd.

[216] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 228.

ve yine "yabancı hukuk sistemlerinde denkleştirme talep hakkı" başlığında detaylı şekilde açıkladığımız İsviçre Borçlar Kanunu'nun 418'inci maddesi ile 86/653/EEC sayılı Avrupa Birliği Direktif'inin 17-18'inci maddelerinden de faydalanılarak oluşturulmuştur. Madde başlığı "denkleştirme istemi" şeklinde düzenlenmiştir. Ancak 122/1'de geçen "…acente müvekkilden uygun bir tazminat isteyebilir..." ifadesi bu başlıkla uyumlu görülmemiş ve doktrin tarafından da eleştirilmiştir[217]. Ayrıca diğer hukuk sistemlerinde, acente dışında üçüncü bir kişinin sözleşmeye dahil edilmesine yönelik müvekkil ile bir anlaşmanın sağlanması ve bu yolla acentelik sözleşmesinin sona ermesi durumunda; acentenin denkleştirme talebinde bulunamaması genel kabul gören bir uygulama iken, TTK.'da bu husus düzenlenmemiştir. Bu doktrin tarafından bir eksiklik olarak görülmekte ve eleştirilmektedir. Zira üçüncü kişinin acente yerine geçmesi halinde acente hem üçüncü kişiden menfaat elde edecek hem de müvekkile yönelik denkleştirme talebinde bulunabilecek ve bu sebeple müşteri portföyü açısından çift kazanç elde etme fırsatı bulabilecektir[218]. Öğretide bu hususa ilişkin olarak, genel ilke ve hükümler (örneğin hakkaniyet) uyarınca Türk Hukukunda da acentenin denkleştirme talebinde bulunamayacağı görüşleri mevcuttur[219]. Bu sebeplerle gelecekte yapılacak bir revizyon ile bu hususun da yabancı hukuk sistemlerine paralel şekilde hukuk sistemimize dahil edilmesi uygun düşecektir.

Bu başlıkta öncelikle denkleştirme talep hakkına sahip olmanın şartları tespit edilecektir. Şöyle ki:

Öncül şartlarımızın ilkini, acentenin acentelik sözleşmesi kapsamında kazandırdığı müşteri porföyünün yanı sıra, acentelik sözleşmesinin sona ermesi akabinde, müvekkilin bu müşteri çevresinden menfaat elde etmeye devam etmesinin

---

[217] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 134.
[218] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 134 vd.
[219] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 236.

gerekliliğidir (TTK. m. 122/1-a). Yeni müşteri, acentenin sözleşme süresi içindeki faaliyetleri (aracılık veya akit yapması) neticesinde, müvekkili doğrudan veya dolayısıyla (temsilci aracılığıyla) bağlanan müşterileri ifade etmektedir[220]. Burada, müvekkil işletmeye ait markanın piyasaya genel olarak hakim olması ve tanınmışlığı durumunun, acentenin müşteri elde etme gayret ve çabasından daha etkili olduğu düşüncesine itibar edilmemelidir. Zira maddenin gerekçesinde de müşteri portföyünün oluşmasını doğrudan markanın gücüne ve tanınırlığına bağlamanın doğru olmadığı, bu durumun genel rekabet kurallarına ve mevcut piyasa koşulları ile örtüşmeyeceği; hakkaniyetin gerektirmesi halinde bu tarz güçlü markalara sahip işletmelerin acentelerinin de denkleştirme talebinde bulunabilecekleri açıklanmıştır[221].

Denkleştirme talebinin oluşmasındaki ikinci yasal koşul ise, acentelik sözleşmesinin devam ediyor olması ihtimalinde acentenin elde edeceği maddi menfaatten sözleşmenin sona ermesi sebebi ile artık mahrum kalmasıdır (TTK. m. 122/1-b). Dolayısıyla mahrum kalınan bu ücret bir şekilde acenteye ödenmiş ise artık denkleştirme talep hakkının varlığından bahsedilemeyecektir[222].

Denkleştirmeyi talep hakkının doğması için gerekli olan son koşul ise, acentenin ileri sürmüş olduğu denkleştirmeyi talep hakkının hakkaniyete uygun düşmesidir (TTK. m. 122/1-c).

İleriki başlıklarda detaylı olarak açıklanacağı üzere, TTK. madde 122/2 düzenlemesi, denkleştirme taleplerinin nasıl ele alınacağını ve hesaplanacağını açıklamaktadır. Bu düzenlemeye göre denkleştirme miktarı; acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarih göz önünde bulundurularak bu süreden evvel acentenin beş yıl süreyle

[220] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 237.
[221] TTK., madde 122 gerekçesi, bkz. https://www.muglabarosu.org.tr/Upload/files/pdf/TTK%20Madde%20Gerek%C3%A7eleri.pdf (14.06.2021).
[222] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 882.

almış olduğu ücret ve öteki ödemelerin ortalamasını aşamayacaktır. Sözleşmenin beş yıldan kısa bir sürede sona ermiş olması durumunda ise, geçen sürede alınan ücret ve öteki ödemelerin ortalaması alınacaktır.

Eğer acentelik sözleşmesinin sona ermesi acentenin bir kusuruna dayanıyor veya acente haksız ise, bu durumda acente denkleştirme talep hakkını kullanamayacaktır (TTK. m. 122/3). Bununla birlikte acentelik ilişkisi devam ederken acente denkleştirme talep hakkından vazgeçemeyecek, buna dair müvekkil ile yapılan sözleşmeler kanun hükmü gereği geçersiz olacaktır (TTK. m. 122/4). Burada yasa yapıcı acentelik ilişkisi kurulduğunda veya devam ederken; nispeten müvekkile göre eli daha zayıf olan acentelerin, denkleştirme talep haklarından caymalarına yönelik yapılabilecek baskıları bertaraf etmeyi amaçlamıştır.

Yabancı hukuk sistemlerindeki denkleştirme talep hakkı başlığı altında sevk edilen düzenlemelere paralel olarak, Türk hukuk sisteminde de acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra 1 yıllık bir süre içerisinde acentenin denkleştirme talebinde bulunması gerekmektedir (TTK. m. 122/4 son cümle). Bu sürenin hak düşürücü süre mi yoksa zamanaşımı süresi mi olduğu konusu kanun metninde açıkça düzenlenmemiş olmakla beraber; sürenin hak düşürücü bir süre mi yoksa zamanaşımı süresi mi olduğu konusunda çözüm madde hükmünün gerekçesinde öğreti ve yargı kararlarına bırakılmıştır[223]. Öğretide ve uygulamada bu sürenin hak düşürücü süre olarak kabul

[223] "*Hükümde denkleştirme istem hakkının sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içinde ileri sürülmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu bir yıllık sürenin zamanaşımı süresi mi yoksa hak düşürücü süre mi olduğu sorunu hükümde açık bırakılmıştır. Bunun sebebi, hukuk geliştirme olanaklarının önünün kapatılmamasıdır. Öğreti ve yargı kararları menfaat dengesine uygun en iyi çözümü "hukuk" olarak ortaya koymalıdır. Alman öğretisinde bir yıllık sürenin hak düşürücü süre olduğu görüşü hakimdir. Bunun sebebi olarak hükmün niteliği gösterilir. Hüküm adalet temeline dayalı olduğu için acentanın, böyle bir gereksinimi duymayıp istemini ileri sürmekte bir yılı aşan süreyle gecikmesi hükmün öngörülme amacına aykırı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca zamanaşımını kesen ve durduran sebeplerin istemle bağdaşmadığı da ileri sürülür. Ancak, talep ileri sürülmüş ve kabul edilmiş ise hak düşürücü süre işlemez hale gelir. İstem itirazla karşılaşmış ise bir yıllık süre içinde yargı yoluna*

edildiği görülmektedir[224]. Bu nedenle, denkleştirme talep hakkı söz konusu 1 yıllık süre içinde ileri sürülmüş olmak kaydıyla TBK. m. 147/b.5 uyarınca beş yıllık zamanaşımı süresi içinde dava yoluyla da istenebilir[225].

2.4.3. Denkleştirme İsteminin Koşulları

Yukarıda da açıklandığı üzere TTK. 122'inci maddesi gereği acentenin denkleştirme talebinde bulunabilmesi için bazı koşulların gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Bu şartları olumlu ve olumsuz şartlar şeklinde sıralayabiliriz:

Olumlu şartları sıralamak gerekirse; acente tarafından denkleştirme talebinin ileri sürülmesi, sona ermiş bir acentecilik sözleşmesinin bulunması, acentenin kazandırmış olduğu müşteri portföyünden müvekkilin sözleşme sona erdikten sonra maddi menfaat elde etmeye devam etmesi ve buna karşılık acentenin bu müşteri portföyünden uzaklaşması sebebi ile maddi bir kayba uğraması ve son olarak ileri sürülen denkleştirme talebinin de hakkaniyete uygun olması olumlu koşullar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Olumsuz karakterdeki koşullar ise acentenin acentelik sözleşmesinin sonlanmasındaki pozisyonu ile ilgilidir. Yani acentelik sözleşmesinin acente tarafından haklı bir sebep olmaksızın sona erdirilmesi veya müvekkilin acentelik sözleşmesini acentenin kusurlu bir hareketi sebebi ile haklı olarak feshetmesi denkleştirme talebinin hukuka uygun olarak gerçekleşmesi için aranan olumsuz koşullar arasında sıralanabilir.

---

müracaat edilmesi gerekir." TTK m. 122/4-c hükmünün gerekçesi için bkz. https://www.muglabarosu.org.tr/Upload/files/pdf/TTK%20Madde%20Gerek%C3%A7eleri.pdf (14.06.2021).

[224] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 252; Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 223; Arkan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 244; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 887.

[225] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 251- 252; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 140; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 170; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 201.

Denkleştirme talebi için gerçekleşmesi gereken olumlu ve olumsuz koşullar aşağıda detaylı şekilde ele alınacaktır.

2.4.3.1. Acentellik Sözleşmesinin Sona Ermesi

Acente ilişkisi üzerinden acentenin denkleştirme talebini ileri sürebilmesi için aranacak ilk koşul müvekkil ile yapmış olduğu acentelik sözleşmesinin sona ermiş olmasıdır. Yani sona ermemiş bir acentelik sözleşmesine dayanarak acente, denkleştirme talebinde bulunamayacaktır[226]. Sona erme olgusu diğer koşulların aranması için geçilmesi gereken bir "ön eşik"tir[227]. Buna karşın acentelik sözleşmesinin sona erdiği her durumda, acentenin denkleştirme talebini ileri sürmesi hakkını elde ettiği söylenemez. Özce ifade etmek gerekirse, acentenin kusuru sebebiyle sona eren bir acentelik sözleşmesi üzerinden denkleştirme talebinin ileri sürülmesi mümkün değildir. Bu bağlamda olmak üzere, acentelik sözleşmesinin sona erme halleri ve sona erme hallerinin denkleştirme talebine etkileri, aşağıda başlıklar halinde incelenecektir

2.4.3.1.1. Belirli Süreli Acentelik Sözleşmesinde Belirlenen Süresinin Dolması

Acentelik sözleşmesinde temel kural belirsiz süreli olarak yapılması yönündedir. Ancak sözleşmenin tarafları (acente ve müvekkil) anlaşarak acentelik ilişkisini belirli bir süre ile sınırlandırabilirler. Bu durumda acentelik sözleşmesinde öngörülen sürenin dolması ile sözleşme kendiliğinden sona ermektedir[228]. Ayrıca acentelik sözleşmesinin belirli mi belirsiz mi olduğu konusunda bir ihtilafın bulunması halinde belirsiz süreli bir sözleşme olarak akdedildiği kabul edilmektedir[229]. Acentelik sözleşmesinin taraflarınca

---

[226] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 879.
[227] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 232; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 879.
[228] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 873; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 233; Kınacıoğlu, **Acente ve Acentelik Sözleşmesi**, s. 85.
[229] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 148.

süre dolduktan sonra acente ilişkisine devam edecekleri yönünde bir anlaşmaya varılması veya bir anlaşmaya varılmış olmamakla birlikte borç ve yükümlülüklerini karşılıklı olarak yerine getirmeye devam etmeleri halinde de sözleşme belirsiz süreli hale dönüşecektir[230]. Belirli süreli sözleşmelerde, sürenin hitamına rağmen tarafların borç ve yükümlülüklerini yerine getirerek ilişkiyi devam ettirmeleri halinde, acentelik sözleşmesinin belirsiz süreli bir sözleşmeye dönüşmeyeceğini, önceki acentelik sözleşmesinde belirlenmiş olan süre kadar uzayacağını savunulmuştur[231]. Ancak bu durumun tarafların hak ve menfaatleri ile çelişebileceğini, zira acentelik sözleşmesinde taraflarca tespit edilen süre kadar uzayacağının kabul edilmesi halinde, ihbar yoluyla fesih müessesesinin önünün kesileceğini savunan görüşler de mevcuttur[232].

Belirli süreli akdedilen acentelik sözleşmelerinin sona ermesi haliyle ilgili TTK.'da hüküm bulunmadığı ve bu sebeple TBK.'da düzenlenen hizmet sözleşmesinin sona ermesi haline dair maddelerin kıyasen bu duruma da uygulanmasını savunan görüşler bulunmaktadır[233]. Buna karşın belirli süreli acentelik sözleşmelerinin sona ermesinde TBK.'nın kıyasen uygulanmasına gerek olmadığını TTK.'nın 121/1 hükmünün yeterli olduğunu savunan görüşler de mevcuttur[234]. İkinci görüşün temel dayanağı TTK. 121/1 hükmünde, belirsiz süre için yapılan acentelik sözleşmesinde sözleşme tarafları üç ay öncesinden ihbarda bulunarak söz konusu sözleşmeyi sonlandırabilir düzenlemesi bulunmaktadır. Belirsiz süreli sözleşmeler hakkındaki bu düzenlemenin karşı yorum ile belirli süreli sözleşmelerde ihbar şartının aranmadığı ve ilgili sürenin dolması ile kendiliğinden sona ereceği anlamına gelmektedir. Yani belirli süreli acentelik sözleşmelerinin sona ermesi için gerçekleşmesi aranan tek şart öngörülen sürenin sona ermesidir. Bu sürenin sona ermesi ve öteki koşulların da

[230] TTK., madde 121/2.
[231] Kınacıoğlu, **Acente ve Acentelik Sözleşmesi**, s. 86.
[232] Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (2011)**, s. 217.
[233] Kınacıoğlu, **Acente ve Acentelik Sözleşmesi**, s. 85.
[234] Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (2011)**, s. 216.

mevcudiyeti halinde denkleştirme hakkı kullanılabilecektir[235]. Yeter ki acente ve müvekkil tarafından, acentelik sözleşmesi belirli veya belirsiz süreli olarak yenilenmemiş olsun[236].

2.4.3.1.2. Taraflardan Birinin Ölümü, İflası, Ehliyetini Kaybetmesi

Acentelik sözleşmesinin tarafları konumunda bulunan müvekkilin veya acentenin iflas etmesi, kısıtlanması veya ölmesi halleri sözleşmeyi sona erdiren sebepler arasında sıralanmıştır (TTK. m. 121/3). Ana kural bu olmak ile birlikte, acentelik sözleşmesinde, tarafların birinin ölmesi veya kısıtlanması hallerinde sözleşmenin mirasçılarla devam edeceğinin düzenlenmesi de mümkündür[237]. Eğer böyle özel bir hüküm acentelik sözleşmesinde yoksa, artık öteki koşullar da göz önünde bulundurularak, acentenin denkleştirme talebini ileri sürmesi mümkün olabilecektir.

Acentelik sözleşmesinin taraflarından acente ölmüş ise denkleştirme talebini kullanma hakkı mirasçılarına geçer. Ancak acentenin ölmesi sebebi ile müvekkilin sözleşmeyi haklı sebeple feshetmesi halinde denkleştirme bedeli hesaplamasında hakkaniyet ilkesi gereği bedelde indirime gidilmesi gerektiği savunulmaktadır[238]. Buna karşın acentelik sözleşmesinin taraflarından müvekkilin ölmesi halinde, denkleştirme talebinin, kime/kimlere yöneltilebileceği hususu ise ihtimallere göre değişkenlik arz edebilmektedir. Zira TTK.'daki düzenlemeye göre, denkleştirme talep hakkının doğumu için müvekkilin oluşan müşteri portföyünden acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra da yararlanmaya devam etmesi gerekmektedir. Esasen denkleştirmeyi talep hakkının mirasçılara karşı da ileri sürülebilmesi hakkaniyet gereğidir. Ne var ki, müvekkilin öldüğü her durumda mirasçılara karşı denkleştirme talebinin yöneltilebileceğini

---

[235] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 395; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 137.
[236] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 233.
[237] Poroy ve Yasaman, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 257.
[238] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 235- 236.

söylemek mümkün olmayabilir. Şayet müvekkilin mirasçıları, acentelik sözleşmesi sona ermiş olmasına rağmen, acentenin oluşturduğu müşteri portföyünden yararlanmaya devam ediyorsa, mirasçılara karşı denkleştirme talebi ileri sürülebilir[239]. Esasen mirasçılar acente ile ilişkilerini devam ettirmeyebilir yani sözleşmeyi haklı bir sebep olmadan sonlandırabilir veya müvekkilin ölümünden önce sonlandırmış olduğu bir acentelik sözleşmesi ile oluşturulmuş müşteri portföyünden yararlanmaya devam ediyor olabilirler. Her iki ihtimalde de müvekkil mirasçılarına karşı diğer koşulların da varlığı halinde denkleştirme talebinin ileri sürülebilmesi mümkün olabilecektir. Buna karşın müvekkilin mirasçıları, acentenin oluşturmuş olduğu müşteri portföyünden yararlanmamakta ise veya müvekkilden miras kalan işletme ile mirasçıların bir bağ kurmaması söz konusu ise artık kendilerine karşı denkleştirme talebi ileri sürülemeyecektir[240]. Ayrıca ifade etmemiz gerekir ki, ölüm veya kısıtlanma hali gerçek kişiler için doğabilecek sonuçlar olup tüzel kişiliklerin acentelik sözleşmesine taraf olması halinde, tüzel kişiliğin son bulması, acentelik sözleşmesinin de son bulmasına yol açacaktır[241]. Zira tüzel kişiliğin tasfiye neticesinde sicilden terkini ölüm ile aynı sonuçları doğurur (BK. m. 513/1c.2)[242]. Böyle bir durumda sona ermiş olan bir tüzel kişiliğin müşteri portföyünden yararlanmaya devam edemeyecek olması, acente bakımında da denkleştirme talep hakkının doğumuna engel olacaktır. Ancak tüzel kişiliklerin bir başka tüzel kişi ile birleşmesi, bölünmesi veya nitelik değiştirmesi hallerinde ise acentelik sözleşmesi sona ermeyecektir[243].

Acentelik sözleşmesinin taraflarından birinin iflası, ilgili sözleşmeyi sonlandıran sebeplerden bir başkasıdır. Eğer acentelik sözleşmesinin taraflarından acentenin iflas

---

[239] Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 166; Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 152.
[240] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 152 vd.
[241] Poroy ve Yasaman, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 257.
[242] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 876.
[243] Poroy ve Yasaman, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 257.

etmesi hali söz konusu ise kural olarak müvekkile karşı denkleştirme talep hakkı da sonlanacaktır. Ancak bu tespitin geçerli olabilmesi için acentenin iflas etmesinde kendi kusurunun bulunması gerekmekte olup kusurun bulunmadığı ihtimallerde acentenin iflas etmesi denkleştirme talebini ortadan kaldıracak bir sebep olarak görülmemektedir[244]. Buna karşılık müvekkilin iflas etmesi hali söz konusu ise, acentenin denkleştirme talep hakkını kullanabilmesi için gereken koşullar konusunda ihtimali çok zayıflamaktadır. Zira iflas etmiş olan müvekkilin acentenin oluşturmuş olduğu müvekkil çevresinden faydalanmaya devam edebilmesi pek de mümkün görünmemektedir. Ancak bu ihtimalde de acentenin denkleştirme talep hakkının kural olarak mevcut olduğu kabul edilmektedir[245]. Doktrinde oluşan müşteri çevresi ile yapılan sözleşmelerden elde edilen menfaatlerin kurulacak olan iflas masasında yine bir menfaat olarak kullanılabileceği ve istisnai hallerde acentenin denkleştirme talep hakkının devam etmesi gerektiğini savunan görüşler de mevcuttur[246].

2.4.3.1.3. Acentelik Sözleşmesinin Sona Erme Sebebi Olarak "Sonraki İmkansızlık"

Acentelik sözleşmesinde taraflarının sözleşme akdederken güttükleri amacın ortadan kalkması veya gerçekleşme ihtimalinin aşırı derecede zayıflaması halinde sözleşme akdedildikten sonra yaşanan imkansızlık durumu oluşur[247]. Böyle bir durumda acentelik sözleşmesi sona erecektir. Bu durumda şayet müvekkil acentenin sağlamış olduğu müşteri çevresinden bir şekilde faydalanmaya devam ediyor ise acentenin denkleştirme talep hakkını kullanması da mümkün olabilecektir.[248]Ancak acentelik

---

[244] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 237; Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 290.
[245] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 237.
[246] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s.153.
[247] Kılıçoğlu, **Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Yeni Borçlar Kanunu'na Göre Hazırlanmış**, s. 85.
[248] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 237.

sözleşmesinin akdedilme amacının imkansız hale gelmesi acentenin kusuruna dayanmakta ise artık denkleştirme hakkından bahsedilemeyecektir.

2.4.3.1.4. Acentelik Sözleşmesinin Sona Erdirilmesi Konusunda Tarafların Anlaşma Sağlaması

Acentelik sözleşmesi tarafların rıza ve anlaşması ile akdedildiğinden yine tarafların kendi rızaları ile anlaşarak sözleşmeyi sona erdirmesi mümkündür. Eğer acentelik sözleşmesi tarafların anlaşması ile sona erdirilmiş ise acentenin denkleştirme talebini ileri sürmesi mümkün değildir. Bununla birlikte bir görüşe göre acentelik sözleşmesi akdedilirken taraflar anlaşılır şekilde denkleştirme talebini saklı tutmuş ise denkleştirme talep edilebilecektir[249]. Anlaşmada açıkça acentenin denkleştirme talep hakkı ileriye yönelik olarak saklı tutulmamış ise, artık bu hak kullanılamayacaktır.

2.4.3.1.5.Olağan veya Olağanüstü Fesih Yoluyla Acentelik Sözleşmesinin Sona Erdirilmesi

Olağan fesih yoluyla acentelik sözleşmesinin sona erdirilmesi, TTK. madde 121'e göre, sözleşme taraflarının bir sebep göstermesine gerek kalmadan yasal süre olarak 3 aylık fesih süresine uymak şartı ile tek taraflı yolla sözleşmeyi sona erdirmesi anlamına gelmektedir. Yani sözleşme taraflarından birinin, olağan fesih hakkını kullanmasında haklı sebep de dahil olmak üzere herhangi bir sebebe dayanmasına gerek bulunmamaktadır[250]. Eğer acentenin olağan fesih yoluyla sözleşmeyi sona erdirmesi söz konusu ise sonrasında denkleştirme talep hakkını kullanabilmesi için haklı bir sebebe dayanmış olması gerekmektedir. Doktrinde olağan fesih hakkını kullanan acentenin denkleştirme talep hakkını kullanabilmesi için sadece haklı sebebe dayanması fikri eleştirilmiştir. Zira acentenin olağan fesih hakkını kullanma hakkını kötüye kullanması

[249] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 154.
[250] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 878; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 233; Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 154.

denkleştirme hakkının kullanılmasına engel oluşturmaktadır[251]. Örneğin Yargıtay bir kararında; *"Dava, acentelik sözleşmesinin haksız feshinden kaynaklanan portföy tazminatı alacağıdır. Taraflar arasındaki acentelik sözleşmesinin yenilenmeyeceğine dair sözlü bildirimin yapıldığı tarihten sonra ve 18.09.2012 tarihli fesih ihbarının yapıldığı tarihe kadar geçen sürede davacı acentenin portföyündeki sigorta poliçelerini dava dışı sigorta şirketlerine yönlendirdiği mahkemenin de kabulündedir. 6102 sayılı TTK.'nın 122/1-a maddesi uyarınca sözleşme ilişkisinin sonlanmasından sonra da davalı şirket önemli menfaatler elde ediyorsa davacı acente uygun bir denkleştirme tazminatı isteyebilir. Yukarıda belirtildiği üzere davacı acentenin portföyündeki poliçelerini acentelik sözleşmesinin son bulmasından önce başka sigorta şirketlerine kaydırdığı dikkate alınarak TTK. 122. maddesi uyarınca davacının denkleştirme tazminatını talep edip edemeyeceğinin tartışılmaksızın eksik incelemeyle hüküm tesisi davalı lehine bozmayı gerektirmiştir."*[252] tespitlerinde bulunmaktadır. Yani acentelik sözleşmesi haklı bir sebeple sona erdirilmiş olsa bile, son bulmadan önce sigorta poliçelerinin farklı bir sigorta şirketine aktarılması kötü niyeti gösteren bir hareket olarak değerlendirilmiş ve denkleştirme bedelinin yargı önünde talep edilmesi bir karşılık bulmamıştır.

Özcesi acentenin olağan fesih hakkını kullanırken haklı bir sebebe dayanmaması, denkleştirme hakkını kullanmasını engelleyeceği gibi karşı tarafın uğradığı diğer zararları da tazmin etme mükellefiyetini doğuracaktır. Keza müvekkil tarafından olağan fesih yolunun kötüye kullanılması söz konusu ise acente denkleştirme talep hakkı yanında uğramış olduğu öteki zararları da karşı taraftan talep edebilecektir[253]. Zira fesih hakkını bir şekilde kötüye kullanan taraf karşı tarafın uğramış olduğu zararları gidermekle yükümlü olacaktır.

---

[251] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 155.

[252] Yargıtay 11.HD., 07.03.2017 tarih, 2015/13042E., 2017/1342K. sayılı kararı için bkz. www.kazanci.com.tr (14.06.2021).

[253] Arkan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 243- 244; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 201-202.

Olağanüstü fesih halinde ise sözleşme tarafları herhangi bir kanuni süreye dayanmadan karşı tarafa yapacakları tek taraflı bir beyan ile sözleşme ilişkisini sona erdirmektedirler. Olağanüstü fesihte, fesihte bulunan sözleşme tarafı, kural olarak karşı tarafın bir kusuruna dayanmaktadır. Ancak karşı tarafın kusuruna dayanmadan da farklı bir haklı sebep ile sözleşme feshedilmektedir[254]. Yani karşı tarafın kusuru var olsun veya olmasın fesihte bulunanın objektif olarak haklı bir sebebinin bulunup bulunmadığına bakılacaktır[255]. TTK. madde 121/1 hükmündeki "haklı sebep" düzenlemesini: acentenin tahsil ettiği parayı müvekkile vermemesi, müvekkile doğru bilgi vermemesi veya talimatlarına uymaması, rekabet yasağını ihlal etmesi; bunlara karşın müvekkilin kendisine düşen borçları yerine getirmemesi, müşterilere ayıplı mal teslim etmesi şeklinde örneklendirebiliriz[256]. Esasında acentelik ilişkisi güvene dayanmaktadır[257]. Bu sebeple az önce sıralanan örnekler tahdidi değildir ve bu güven ilişkisini sarsacak birçok eylem dizisi bulunmaktadır[258]. Somut uyuşmazlığın niteliğine göre acente veya müvekkilin dayandığı fesih sebeplerinin haklı olup olmadığına mahkemeler karar verecektir.

Olağanüstü fesih hakkını kullanan tarafın kim olduğuna göre acentenin denkleştirme talebinin kullanılıp kullanılamayacağı farklılaşmaktadır. Eğer acente

---

[254] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 874; İşgüzar, **Tek Satıcılık Sözleşmesi**, s. 155.

[255] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 160.

[256] Acentelik sözleşmesinin haklı sebeple feshi örnekleri öğretide şu şekilde örneklendirilmektedir: "*Acentenin sürekli üzerine düşen görevi yerine getirmemesi, müvekkil adına tahsil ettiği parayı göndermemesi, iş sırlarını başkalarına açıklaması, ticaret yerini tekel bölgesi dışına çıkarması, sadakat yükümlülüğüne aykırı davranışları, müvekkilin itibarını sarsıcı söylentiler yayması, kısa süreli de olsa faaliyetlerine ara vermesi, faaliyetleri için gerekli izinleri almaması, sözleşme yapma yetkisini tescil ve ilan ettirmemesi, acente tüzel kişi örneğin anonim şirket ise hisselerinin, kontrol el değiştirecek şekilde devri, organsız kalması; müvekkilin fesih bildirimi bakımından ise müvekkilin aracılık yapılan akitleri hiçbir geçerli sebep yokken yapmaktan kaçınması, acentelik ücretini ödememesi, sürekli ayıplı mal göndermesi, acentenin bölgesini tek taraflı daraltması gibi fiiller*." Bkz. Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 196; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 874.

[257] Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 136.

[258] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 194.

müvekkilin kusuruna dayanarak sözleşmeyi olağanüstü fesih yoluyla sonlandırmış ise doğal olarak denkleştirme talep hakkını kullanabilecektir[259]. Acente açısından hangi durumların haklı sebep olabileceği veya müvekkile atfedilebilecek ve acentelik sözleşmesinin devamını çekilmez hale getirecek kusurun var olup olmadığı; tüm bu incelemeler neticesinde acentenin denkleştirme hakkının bulunup bulunmadığı, vakadan vakaya değişkenlik gösterebilecektir ve tüm bunların tespiti yargı tarafından önüne getirilen dava dosyaları üzerinden yapılacaktır[260].

Acentelik sözleşmesi ilişkisinde müvekkil olağanüstü fesih yoluna acentenin kusurundan kaynaklanan haklı bir sebep ile başvurmuş ise artık acentenin denkleştirme hakkından bahsedilemeyecektir[261]. Vurgulanması gerekir ki burada acentenin kusuru aranmaktadır. Zira müvekkil için acentenin hastalanmış olması bir haklı sebep iken acentenin kusurundan doğmamış olan bir hastalanma söz konusu ise acentenin denkleştirme hakkı korunacaktır.

Acentenin hastalanması veya çok yaşlanmış olması halinde bizzat acente tarafından acentelik sözleşmesinin sonlandırılması ihtimali Alman Ticaret Kanununun 89'uncu maddesinde doğrudan düzenlenmiştir. Ancak TTK.'da benzer bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Şüphesiz ki bu hallerde acentelik sözleşmesinin acente tarafından devam ettirilmesi beklenemez[262]. Acente hastalık veya yaşlılık sebebi ile iş göremez hale gelmiş ve fesih hakkını kullanarak acentelik ilişkisini sona erdirmiş ise Türk Hukukunda da denkleştirme talep edebilmelidir[263].

---

[259] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 234; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 168.
[260] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 156.
[261] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 235; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 168; Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 307.
[262] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 234- 235.
[263] Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 306; Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 157.

2.4.3.2. Denkleştirme Talep Hakkının İleri Sürülmesi

Acentenin denkleştirme talep hakkını kullanabilmesi için müvekkile bu talebini iletmelidir (TTK. m. 122/4). Aynı hüküm dolayısıyla her halükarda sözleşme ilişkisi sona erdikten sonraki bir yıl içerisinde denkleştirme talebinin öne sürülmesi gerekecektir. Bu bir yıllık sürenin zamanaşımı süresi mi olduğu; hak düşürücü bir süre olarak mı görüldüğü yoksa her iki ihtimale de dahil olamayacağı konularında doktrinde farklı fikirler mevcuttur. Öğretide Ayan, acentenin denkleştirme talebinin yenilik doğuran bir hak niteliğinde olmaması ve özünde alacak hakkı niteliğinde olan denkleştirme talep hakkının hak düşürücü süreye bağlanmasının genel hukuk sistemimize aykırı düşeceğini savunmaktadır[264]. Konuyla ilgili baskın görüş ise TTK. madde 122/4 düzenlemesinde ön görülen bir yıllık sürenin hak düşürücü süre olduğu yönündedir[265]. Bu görüşe göre acentelik sözleşmesinin sona erilmesinden sonra bir yıl içerisinde ileri sürülmeyen denkleştirme talepleri bir daha ileri sürülemeyecektir[266].

Acentenin denkleştirme talebini ileri sürmesi için kanunen öngörülmüş bir şekil şartı bulunmamaktadır[267]. Ayrıca ifade etmemiz gerekir ki TTK. 122/4 düzenlemesi ile öngörülen bir yıllık süre denkleştirme talebinin müvekkile karşı ileri sürülmesi ile ilgilidir. Yani acente sona eren bir acentelik sözleşmesi üzerinden bir yıllık süre içerisinde müvekkile karşı denkleştirme isteminde bulunmuş ise Türk Borçlar Kanunu

---

[264] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 223- 224.

[265] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 887; Arkan, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 244; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 252.

[266] Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 291.

[267] Demir Gökyayla, **Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmesi**, s. 265.

madde 147/5'de düzenlenen genel zaman aşımı süresi olan beş yıllık süre içerisinde de denkleştirme talebini yargı önünde dava konusu edebilecektir[268].

2.4.3.3. Acentelik Sözleşmesi Sona Erdikten Sonra Müvekkilin Acente Tarafından Oluşturulan Müvekkil Çevresinden Önemli Menfaatler Elde Etmeye Devam Etmesi

Yasal çerçevede denkleştirme talebi, diğer koşulların da varlığı halinde, acente tarafından kazandırılan "yeni müşteriler"den, müvekkilin acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra da önemli menfaat elde etmesine bağlıdır[269]. Acentenin kazandırdığı yeni müşteri ile kastedilen şey, acentelik sözleşmesinin karşı tarafı olan müvekkilin öncesinde ilişkisinin bulunmadığı müşterilerin acente tarafından müvekkile kazandırılmasıdır[270].

Bu vesile ile ifade edilmelidir ki müvekkil ile öncesinden ticari ilişki kurmuş olan kişilerle acentenin yeniden ticari ilişki kurması "yeni müşteriler" kavramı içerisinde değerlendirilemeyecektir[271]. Yani müvekkilin acentelik sözleşmesi dışında ticari ilişki geliştirmiş olduğu müşteri kitlesi denkleştirme talebi dışında kalacaktır. Zira bu müşteri kitlesi için acentenin kazandırımından ziyade, müvekkilin öncesinden oluşturmuş olduğu ticari ilişkinin etkisi devreye girmektedir[272]. Müvekkil ile öncesinden müşteri olarak kazandığı kişilerle acentenin yeni ticari ilişkiler kurmasında "müvekkilin" mi

---

[268] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 251- 252; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 140; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 170; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 201; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 887.

[269] TTK, madde 122/1-a.

[270] Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 293; Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 168; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 241- 242; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 138; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 169.

[271] Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 293.

[272] Ayan**, Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 169.

"acentenin" mi daha etkili oldu sorunu görece saptamalara sebep olacağından, bu müşteri kitlesinin denkleştirme talebi dışında tutulması, kanaatimizce de uygun olacaktır. Ancak müvekkilin ticari ilişkisinin bariz bir şekilde zayıfladığı veya kesildiği müşterileri acentenin müvekkile yeniden kazandırması söz konusu ise, farklı bir deyişle müvekkilin devam etme konusunda umudunu yitirdiği müşterilerle acente yeniden ticari sözleşmeler akdetmiş ise, bu kişilerin de "yeni müşteri" çevresine dahil edilerek denkleştirme talebinin kapsamına alınması gerekmektedir[273].

Ayrıca acentenin müvekkile kazandırmış olduğu müşterilerin süreklilik arz eden bir ticari ilişkiye girmesi de gerekmektedir. Zira aksi halde sözleşmenin sona ermesinden sonra müvekkilin bu müşteri çevresinden menfaat elde etmesi mümkün olamayacak ve denkleştirme talebinin temel unsuru zayıflayacaktır[274]. Kimlerin yeni müşteri çevresine dahil olduğu hususunda ispat külfeti ise acenteye düşmektedir[275].

Acentenin yeni müşteri çevresi kazandırmasının yanı sıra TTK. 122/1-a hükmü gereği acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra müvekkilin bu müşteri çevresinden "önemli menfaatler" elde etmesi/ediyor olması gerekmektedir. Yani acente herhangi bir ücret almamasına rağmen müvekkile kazandırdığı müşteri çevresinden müvekkilin sözleşme sona ermesine rağmen önemli menfaatler elde etmesi, denkleştirme bedelinin hesaplanabilmesi için bir koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu düzenlemede geçen "önemli menfaatler elde etmesi" şartı, acentelik sözleşmesi bittikten sonra müvekkil tarafından geleceğe yönelik devam ettirilmesi veya ne kadar süreyle devam etmesi gerektiği sorununa yol açmaktadır. Bu konuda esas alınması gereken şey, sözleşme sona erdiği anda acentenin müvekkile kazandırmış olduğu müşteri kitlesi olup;

---

[273] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 170.
[274] Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 293.
[275] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 880- 881; Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 173; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 169.

iş kolunun niteliği ve müvekkil ile müşteri portföyü arasında oluşan ticari ilişkinin genel piyasa içerisindeki süreğenliği gibi unsurlar birlikte değerlendirilmelidir[276].

Müvekkilin acentenin sağladığı müşteri portföyünden "önemli" derecede menfaat elde etmesi kriteri ise doktrin tarafından eleştirilmektedir[277]. Bu eleştirilerin odağında "menfaat" şartının "önemli" derecede aranmasının acentenin hakkını daraltıcı bir rol oynaması yer almaktadır[278]. Gerçekten de bir menfaatin hangi durumlarda önemli olduğu görece saptamalara bağlanabilecek ve müvekkilin menfaatinin derecesine göre denkleştirme bedelinin hesaplanması hakkaniyete daha uygun düşecektir. Yani müvekkil acentenin sağladığı müşteri portföyünden acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra çok menfaat elde etmesi durumunda fazla denkleştirme bedeli; az menfaat elde etmesi halinde daha aşağıda bir denkleştirme bedeli hesaplanmalıdır. Müvekkilin hiçbir suretle menfaat elde etmediği ve edemeyeceği bir müşteri portföyü için ise, kuşkusuz ki denkleştirme müessesesi üzerinden acente lehine bir kazanım söz konusu olmayacaktır.

Yeni müşteri çevresinden elde edilecek olan önemli menfaatten kastedilen şeyin müvekkilin maddi kazanım elde etmesi olmadığını düşünüyoruz. Zira müvekkil acentenin kazandırdığı müşteri çevresinden bir maddi kazanım elde etmese de, bu ilişki üzerinden farklı müşterilere ulaşarak işletmenin değeri arttırılmış olabilir. Zira müşterileri çevresi ile müessesenin işletme değeri artabilmektedir[279]. Peki müvekkilin zaman içerisinde acentenin kazandırmış olduğu müşteri portföyünü kaybetmesi halinde acentenin denkleştirme talep hakkının durumu ne olacaktır? Bu ihtimalde müvekkilin

---

[276] Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 293.

[277] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 881; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 242; Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 294.

[278] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 242.

[279] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 180; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 242.

veya yeni atamış acentenin basiretsizliği ile kazandırılmış olan müşteri portföyünün kaybedilmesinin denkleştirme hakkını ortadan kaldırmayacağını ifade edebiliriz[280]. Böylece yargı mercileri, her ticari ilişkiyi ve bu ticari ilişkinin bulunduğu sektörün genel piyasa içerisindeki durumunu, olayların somut özelliklerine göre değerlendirerek, hakkaniyete uygun şekilde karar vermek durumundadır.

Bu başlık altında son olarak şunu belirtebiliriz: Müvekkilin menfaatinin varlığının tespitinde teknik bilgi gerektiren teferruatlı bir araştırma yapılması gerekebileceğinden, Yargıtay kararlarında bu durumun bilirkişi marifeti ile tespit edilmesi gerektiğine hükmedilmektedir. Şöyle ki Yargıtay 11. Hukuk Dairesi konuyla ilgili bir kararında: *"Dolayısıyla denkleştirme tazminatı talep edilebilme şartlarının değerlendirilmesi açısından taraflar arasındaki ilişkinin sona ermesinden sonra davalı ile dava dışı müşterisi arasındaki sözleşme ilişkisinin fesihle sona erip ermediği, davalının adı geçen müşterisiyle devam eden ticari ilişkisi varsa elde ettiği menfaatin tespiti açısından mahkemece dosyadaki mailler nazara alınmak suretiyle davalı ticari defterleri üzerinde bilirkişi incelemesi yaptırılarak sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken bu husus incelenmeksizin karar verilmesi doğru görülmemiştir"* şeklinde hüküm tesis etmiştir[281].

2.4.3.4. Acentenin Ücret Kaybına Uğraması

Denkleştirme talebinin ileri sürülebilmesi koşullarından biri de acentenin bir kayba uğramasıdır[282]. Yani sona eren acentelik sözleşmesi devam etmiş olsa idi, acente, müvekkile kazandırdığı müşteri portföyü üzerinden müvekkilden bir ücret isteme hakkına sahip olacak idiyse ve sözleşmenin sona ermesi ile bu hak da son bulmuş ise

---

[280] Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 366.

[281] Yargıtay, 11.HD, 19.04.2017 tarih, 2016/3679E., 2017/2275K. sayılı kararı için bkz. www.kazanci.com.tr (14.06.2021).

[282] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 882.

diğer koşulların da varlığı halinde denkleştirme talebinde bulunulabilecektir[283]. Kanunda, acentenin hak kaybının niteliğinin bir ücret kaybı olarak düzenlendiğini görmekteyiz. Söz konusu ücret kaybı, acentenin acentelik sözleşmesi sürecindeki veya sözleşmeye bağlı olarak kazandığı ücretlerinin kaybı değildir, zira bu ücretler TTK. tazminatı olarak zaten TTK. m. 121/1'de düzenlenmiştir[284].

TTK. madde 122/1-b düzenlemesinden, müvekkilin elde etmiş olduğu "önemli" menfaatin acente tarafından yitirilen ücrete tekabül edeceği anlaşılmaktadır. Acentenin kaybının temelini, acentelik sözleşmesinin devam etmesi halinde, müvekkilin acente tarafından kendisine kazandırılan müşteri çevresiyle ileride imzalayacağı ticari sözleşmeler nedeniyle ödenecek acentelik ücreti oluşturmaktadır. Nitekim üçüncü bölümde de detaylı şekilde inceleyeceğimiz üzere, denkleştirme bedeli hesaplanırken acentenin yaşadığı ücret kaybı ve bu vesile ile müvekkile kazandırdığı müşteri çevresi dolayısıyla kendisine ödenen ücretler göz önünde bulundurulmaktadır. Bir görüşe göre, acenteye müşteri temini dışında kalan ve çok da önem arz etmeyen; olağanüstü giderler, yönetim hizmetleri, tahsil bedelleri gibi kalemler bu hesaplamada dikkate alınmayacaktır[285]. TTK. m. 122/1 düzenlemesinin gerekçesinde de acenteye ödenmesi gereken ücretin "kök ücret" olduğu, "bedelin tahsiline ve garanti edilmesine ilişkin komisyonların" önem arz etmeyeceği açıklanmaktadır[286]. Kök ücretin ne olduğu madde metni ve gerekçesinden "acenteye, sadece acentelik sözleşmesi kapsamında yürüttüğü faaliyetler için müvekkil tarafından ödenen ücret anlaşılmaktadır. Ancak denkleştirme

---

[283] TTK., madde 122/1-b.

[284] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 882; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 243.

[285] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 185; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 243- 244.

[286] TTK m. 122/1 madde gerekçesi: "Burada ödendiği söylenen kök ücret olup, bedelin tahsiline ve garanti edilmesine ilişkin komisyonlar dikkate alınamaz." Bkz. https://www.muglabarosu.org.tr/Upload/files/pdf/TTK%20Madde%20Gerek%C3%A7eleri.pdf (13.09.2021)

bedelinin tespitinde acenteye ödenmesi gereken kök ücretin doğrudan hesaplanması hakkaniyete uygun olmayacaktır. Zira acentelik ilişkisi devam ediyor olsa idi acentenin doğrudan faaliyetlerinden kaynaklanan vergi ödemeleri veya personel gibi giderlerini karşılayarak bir "net ücret" elde edecek idi. Bu sebeple acentenin kaybının kök ücret (brüt ücret) üzerinden hesaplanması haksız bir kazanç elde etmesine de sebep olacaktır. Hakkaniyete uygun düşen, kök ücretten, acentelik faaliyetleri kapsamında zorunluluk arzeden gider kalemlerinin düşülmesinden sonra kalan net ücret üzerinden acentenin ücret kaybının tespit edilmesidir[287]. Bu karmaşa TTK.'da acentenin ücret kaybının hangi yöntemlerle hesaplanacağına dair net bir düzenlemenin yapılmamış olması ile ilgili görülebilir. Zira TTK. m. 122/2, sona eren acentelik sözleşmesi sebebiyle acenteye ödenebilecek denkleştirme miktarının üst sınırını düzenlemektedir ve özel olarak acentenin ücret kaybı bir başlık olarak kriterlere bağlanmamıştır. Bir görüşe göre, hesaplamada, acentelik sözleşmesi sona erdikten önceki bir yıllık evrede acenteye ödenen ücretler kullanılmalıdır[288]. Son bir yıllık dönemde acenteye ödenen ücretlerde anormallikler bulunması halinde farklı bir yıl içerisindeki ücret ödemelerinin referans alınması da destek görmektedir[289]. Acentelik sözleşmesinin bir yıldan daha kısa sürmüş olması halinde de geçen süre referans alınacaktır.

2.4.3.5. Denkleştirmenin Hakkaniyete Uygun Olması Koşulu

Denkleştirme talep hakkının yasal koşullarından bir diğeri ise yaşanan somut olayın şart ve özelliklerine göre denkleştirme talebinin hakkaniyet ile uyumlu olmasıdır (TTK. m. 122/1-c). Hakkaniyet, bir "*denetleme ölçütü*"dür; "*takdir*"e imkan tanır "*düzenleyici ve istemdeki çelişkileri önleyici*" bir işleve sahiptir[290]. Ancak yukarıda

---

[287] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 187.
[288] Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 299.
[289] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 187.
[290] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 883.

açıkladığımız tüm koşullar gibi hakkaniyet koşulunun da diğer koşullar ile birlikte aranması gerekmektedir[291]. Tabi tüm koşullar yönünden hayatın olağan akışına uygun şekilde bir sıralama yapmak da mümkündür. Zira öncelikle sona ermiş bir acentelik sözleşmesinin varlığı gerçekleşmiş olacak ki acentelik sözleşmesinin tarafları olan müvekkil ve acentenin menfaat ve ücret kayıplarından bahsedilebilsin. Veya müvekkilin menfaatinden ve acentenin ücret kaybından bahsedilebilsin ki, bu aradaki dengenin hakkaniyet gereği olup olmadığına karar verilebilsin. Hakkaniyet koşulu hem acentenin denkleştirme talep hakkını kazanıp kazanmadığına ilişkin hem de acentenin denkleştirme vesilesi ile alacağı bedelin hesaplanmasında da göz önünde bulundurulan önemli bir koşuldur. Esasen denkleştirme talebinin hakkaniyet ölçütü bakımından değerlendirilebilmesi için diğer koşulların gerçekleşmiş olması gerekir. Bir yönüyle tüm koşullar gerçekleşmiş olsa bile hakkaniyet koşulunun gerçekleşmemiş olması durumunda acente denkleştirme bedeline hak kazanamaz. Çünkü hakkaniyet, *bir "denetleme ölçütü"dür; "takdir"e imkan tanır, "düzenleyici ve istemdeki çelişkileri önleyici" bir işleve sahiptir*[292].

Hakkaniyet koşulunun varlığı veya yokluğu her somut olayın genel karakteristik yapısına göre değişkenlik arz edebilmektedir[293]. Bu değerlendirme yapılırken acentelik sözleşmesinin hangi sebeplerle sona erdiği ve acentelik ilişkisi boyunca acentenin göstermiş olduğu emek ve gayretler de göz önünde bulundurulabilecektir. Örneğin yukarıdaki başlıklarda da açıklandığı üzere, acentenin iflas etmesi halinde öteki koşullar da gerçekleşmiş ise acente denkleştirme talebinde bulunabilecekti. Buna karşın söz konusu iflasın acente tarafından bilinçli ve hileli şekilde yapılması tespit edilir ise artık

---

[291] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 190; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 244.
[292] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 244.
[293] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 245.

hakkaniyet gereği denkleştirmeden bahsedilemeyecektir[294]. Ya da acentenin müvekkile zarar vermek kaydıyla yaptığı işlemler tespit edilir ise ve acente ölürse; bu kusurlu davranışlarla bağı bulunmasa dahi mirasçıların denkleştirme talebinde bulunamayacağını ifade edebiliriz[295].

[294] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 192.
[295] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 192.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DENKLEŞTİRME BEDELİNİN HESAPLANMASI

3.1. GENEL OLARAK

Denkleştirme talebi acentelere özgü bir olanaktır[296]. Denkleştirme talebi için, acentelik sözleşmesinin sona ermesi sonrasında evvela denkleştirmeye ilişkin koşulların varlığı tespit edilir. Bu koşulların mevcut olması halinde daha sonra denkleştirmeye ilişkin miktarın hesaplanmasına geçilir[297]. Acentelik sözleşmesi feshedilen acentenin denkleştirmeye hak kazanabilmesi için şirket ile aralarında mevcut sözleşmenin feshedilmesi, sözleşmenin feshinden sonra da müvekkilin acentenin kazandırdığı müşteri çevresinden menfaat temin etmesi, bu fesihten dolayı acentenin ücret kaybının olması ve en nihayetinde hakkaniyet gereği acenteye hesaplanacak bir bedelin ödenmesi gerekmektedir. Yani denkleştirme bedeli hesaplanmadan evvel dört koşulun yerine gelmiş olması gerekmektedir: Bunlardan ilki acentelik sözleşmesinin sona ermesi, ikincisi acente tarafından müvekkile kazandırılan yeni ve sürekli müşteri çevresinin varlığı, üçüncüsü acentenin bir ücret kaybına uğramış olması ve dördüncüsü ise denkleştirme ödemesinin hakkaniyete uygun düşmesidir[298]. Bu koşullara ikinci bölümde genişçe yer verildiğinden, üçüncü bölümde doğrudan denkleştirme bedelinin hesaplanması konusunu irdeleyeceğiz.

---

[296] Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 168.

[297] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 878; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 232.

[298] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 878- 884; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 199; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 232 vd.; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 138- 139; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 168.

Acentenin denkleştirme talebine hak kazanmasını tespit etmek ne kadar önemli ise, acentenin hak ettiği denkleştirme talebi miktarının tespiti de bu denli önem arz etmektedir. Acentelik sözleşmesinin feshi sonrasında acentenin denkleştirme talep hakkını düzenleyen TTK. m. 122 düzenlemesinde acenteye ödenecek denkleştirme bedelinin üst sınırı belirtilmiş; ancak denkleştirme bedelinin hangi yöntemle hesaplanacağı konusunda açık bir hüküm yer almamıştır. Yani hesaplama şeklini gösterir esaslar, acentenin aleyhine sonuç doğurmadığı ölçüde geçerli olup; acente için daha yüksek bir denkleştirme bedelinin çıkması neticesini veren bir hesaplama yönteminin kararlaştırılması da hukuken olanaklıdır[299]. Şöyle ki, acentenin talep edebileceği denkleştirme bedelinin üst sınırını hüküm altına alan TTK. m. 122/2'ye göre, tespit edilecek miktar acentenin geçmiş beş yılda almış olduğu komisyon veya öteki ödemelerin ortalamasını aşamamaktadır ve yine aynı hüküm doğrultusunda daha kısa süreli bir acente ilişkisi söz konusu ise, geçen sürenin ortalaması referans alınmaktadır (TTK. m. 122/2). Dolayısıyla uygulamada da denkleştirme talebine ilişkin hesaplama yapılırken son beş yıllık kazancın yıllık ortalaması, denkleştirme talebinin tavan rakamı olarak kabul görmektedir[300]. Tekrardan belirtmek gerekir ki acentenin müvekkil ile beş yıldan kısa bir sözleşme ilişkisi mevcut ise, bu durumda faaliyetin devamı sırasındaki ortalama baz alınmaktadır.

---

[299] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 885; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 248. TTK. m. 122/2 hükmünün gerekçesinde de benzer ifadelere yer verilmiştir: "İkinci fıkra talebin hesaplama şeklini göstermektedir. Hükümdeki formülün emredici olup olmadığı öğreti ve içtihatlarca açıklığa kavuşturulacak bir konudur. Ancak, kanunî formülün acente yönünden asgarîyi ifade ettiği, acentenin aleyhine olan başka bir hesap tarzının kabulünün hükmün amacıyla bağdaşmayabileceği, buna karşılık acente için daha yüksek bir talebe olanak veren başka bir formülü tarafların kararlaştırabileceklerini hükmün kapsamında kabul etmek ratio legis gereği sayılabilir." Bkz. https://www.muglabarosu.org.tr/Upload/files/pdf/TTK%20Madde%20Gerek%C3%A7eleri.pdf (12.09.2021)

[300] Ercüment Erdem, "Tek Satıcılık Sözleşmesinde Denkleştirme Talebi, Bilgi Toplumunda Hukuk", s. 111.

Türk hukuk sisteminde acentenin denkleştirme talep hakkı kapsamında yapılacak hesaplamalarda kullanılacak yöntemlerin tespiti, yukarıda da değindiğimiz üzere, kanun koyucu tarafından hüküm altına alınmamış, yöntemlerin tespiti öğreti ve uygulamaya bırakılmıştır[301].

Buna karşın yabancı hukuk sistemlerinde, acentenin denkleştirme talebinin hesaplanması noktasında farklı yöntemler kullanılmakta ve bu yöntemler genellikle denkleştirme talebine ilişkin koşulların varlığından yola çıkılarak tespit edilmektedir[302].

Aşağıda da ayrıntılı izah edileceği üzere, denkleştirme bedelinin hesaplanmasında evvela müvekkilin sözleşme sonrası kazancının hesaplanmasının dikkate alınması suretiyle ham karşılığın bulunması gerekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken müvekkilin kazancı ve acentenin kaybı hesaplanırken, bu sözleşme ilişkisi içerisinde acentenin son kazancı üzerinden geleceğe yönelik tahminler yapılarak bir hesaplama yapılacağıdır[303]. Hesaplama esnasında müvekkilin menfaati ve acentenin kaybı hususunda tahmini veriler kullanılmakta ve çıkan hesaplamaya hakkaniyet denetimi uygulanmaktadır. Hakkaniyet denetimi uygulanarak tespit edilen bu tutarın, somut durumun gereklerine uygun olarak yükseltilmesi veyahut indirilmesi yoluna gidilecektir[304].

---

[301] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 193.

[302] Örneğin Alman Hukuk Sisteminde, denkleştirme bedelinin hesabında başlangıç miktarı; sözleşmenin sona ermesinden evvelki son 12 ayda acente tarafından elde edinilen (net) provizyon toplamı oluşturmaktadır. Yani son yılın vergileri düşülmüş şekilde net provizyonuna bakılmaktadır. Eğer son yıl diğer yıllara göre atipik geçmiş ise ispat külfeti acenteye ait olmak üzere farklı bir yılın (net) provizyonuna da bakılabilmektedir. İş bu bedel başlangıç değeri olup; müşteri kaybı, eski müşteriler, idari faaliyetler için ödenen provizyonlar, hakkaniyet indirimi, faiz indirimi (Abzinsung) yapılmaktadır. Alman Hukuk Sisteminde denkleştirme bedeli hesaplaması örneği için bkz. Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 885- 886.

[303] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 195.

[304] Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 300.

3.2.DENKLEŞTİRME BEDELİNİN HESAPLANMASINDA YÖNTEM

Acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde denkleştirme talep hakkının koşulları mevcut ise sıra acenteye ödenecek denkleştirme bedeli miktarının hesaplanmasına gelecektir. Yukarıda da değindiğimiz üzere yasal çerçevede bu konuda bir düzenleme mevcut değildir. Bu kanun boşluğu ile, hâkime hukuk boşluğu doldurma, Yargıtay İçtihatları ile bir hesaplama yöntemi benimseme ve de doktrinde bu hususta düzenleme alanı yaratılmıştır.

Sonuç itibari ile genel kanı hesaplama yöntemi olarak üç aşamalı bir yöntemin benimsenmesi yönündedir[305]. İlk aşamada ham karşılığın hesaplanması için müvekkilin menfaati ile sözleşmenin sona ermesi sonrasında acentenin kaybı hesaplanmaktadır. İkinci aşamada ham karşılık hakkaniyet denetimine tabi tutulmaktadır. Burada denkleştirme bedelini azaltan, artıran ve etkilemeyen durumlara bakılmaktadır. Üçüncü aşama olarak da bulunan ham karşılık üst sınırı aşarsa bu meblağ üst sınıra çekilmektedir[306].

3.2.1. Ham Karşılığın Hesaplanması

Denkleştirme talebi halinde ham karşılığın hesaplanması için müvekkilin önemli menfaat kazancı ile acentenin sözleşmenin sona ermesi halinde kaybının tespitinin yapılması gerekmektedir. TTK.'nın her ne kadar denkleştirme talebinin üst sınırını belirlediğini ifade etsek de; denkleştirme miktarının nasıl hesaplanması gerektiğine dair bir yöntem belirtmediğini vurgulamıştık. Dolayısıyla tespitler tahmini hesaplamalara dayandırılarak yapılacaktır. Hesaplama için yapılacak tahmini tespitler, müvekkil tarafın sözleşme ilişkisi içerisinde olduğu acentenin işletmeye kazandırdığı müşterilerden sözleşme sonrası sağladığı menfaat ile bu menfaatin ne kadar süreceğine, acentenin

[305] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 885; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 247.
[306] Ayan, s. 194., Arslan Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi,** Bata Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 247.

sözleşme ilişkisinin devam etmesi halinde elde edeceği kazanca, piyasadaki rekabet ve sözleşme sonrası faaliyetlerinin ne olacağına göre belirlenmektedir[307]. Bu aşamada sözleşmenin sona erdiği tarih esas alınarak menfaat ve kayıp ile ilgili tüm somut veriler göz önünde bulundurulur; ancak son tahlilde tahmini bir hesap yapılır[308].

Acentenin ücret kaybı hesaplanırken uygulanan yöntemler belirlenirken Alman Hukuk Sistemindeki düzenlemeden esinlenildiğini ifade etmiştik. Bu yönteme göre acentenin sözleşme ilişkinin sona ermesinden önceki bir yıl içerisinde aldığı ücretlere bakılmaktadır. Eğer sözleşme ilişkisi daha kısa sürmüş ise bu kısa süreli zaman zarfında ortaya çıkan ücretler dikkate alınacaktır[309]. Ancak son yıl içerisinde olağanüstü gelişmeler yaşanmışsa bu durumda sözleşme ilişkisi devam ederken bu süreç içerisindeki başka bir yıla ait verilere bakılacaktır. Bir diğer kriter ise müşterilerdeki azalma oranıdır. Müvekkilin acente tarafından devrolan müvekkil kitlesi ile ne kadar süre çalışacağının kesin olmaması sebebiyle acente tarafından devredilen müşterilerdeki azalma oranının da hesaplanması gerekmektedir. Bu oran ise sözleşme ilişkisi sona erdikten sonraki ciroya göre tespit edilmektedir. Dolayısıyla acentelerin ücret kaybı, acente ve müvekkil arasında akdedilen sözleşmenin belirli bir süre daha devam edeceği varsayımı üzerine değil; acentenin müvekkile kazandırdığı müşteri çevresinden ne kadar süre daha yararlanmaya devam edeceği varsayımı üzerinden yapılacak bir tahmini süre kriterinden yola çıkılarak tespit edilecektir. Böylece acentenin ücret kaybı (denkleştirme talebi), sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonraki her bir yıl için hesaplanan ücret kayıplarının toplamı olarak ödenecektir[310].

---

[307] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 195.
[308] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 247.
[309] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 197.
[310] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 198.

3.2.1.1. Müvekkilin Menfaatinin Hesaplanması

Sözleşmenin feshi sonrasında acentenin denkleştirme talebinde bulunabilmesi için, sözleşmenin devamı sırasında müvekkil yararına müşteri çevresi ya da ticari ilişkiler oluşturması yeterli olmayıp, TTK. m. 122/I-a uyarınca oluşturulan bu müşteri çevresi ya da ticari ilişkilerden dolayı müvekkilin sözleşme sonrasında önemli menfaatler elde etmesi de gerekmektedir. Bu anlamda müvekkilin, acentenin kendisi ile çalışması akabinde, önceden sağladığı potansiyel iş imkanlarından somut düzeyde bir menfaat temin etmesi şarttır[311]. Acente, her ne kadar müvekkile yeni müşteriler kazandırarak ya da yeni ticari ilişkiler oluşturarak kendi üzerine düşeni yapmış olsa da, şayet müvekkilin iş değişikliği veya işletmesini kapatması durumu söz konusu olursa ve bu sebeple menfaat elde edememesi durumu meydana gelirse, şartları gerçekleşmediğinden denkleştirme talep hakkı da doğmayacaktır. İstisnai olarak, acente tarafından, müvekkilin kötü niyetli davranarak acenteyi zarara uğratma kastı ile hareket ettiği ispatlanırsa, denkleştirme talebi ileri sürülebilmektedir. Esasen serbest piyasa koşullarında, müvekkilin, acentenin bulduğu müşteri ile ticaret yapmadığını açıklama zorunluluğu bulunmamaktadır[312]. Ancak müvekkil acentenin bulduğu müşteriler ile iş yapmasına rağmen piyasa şartlarından ya da ödeme veyahut tedarik güçlüğü gibi şartlardan dolayı gelir elde etmemesi halinde, denkleştirme talebinin şartlarının gerçekleştiği kabul edilecektir[313].

Dikkat edilmesi gereken konulardan biri de, müvekkilin menfaatinin sayısal verilerle her zaman ortaya konulamaması durumudur. Keza müvekkilin menfaati acentelik sözleşmesinin sona ermesine müteakip hemen ortaya çıkmayabilmektedir. Bu da müvekkilin menfaatini tespit ederken geçmiş bilançosunda elde ettiği gelirlerine ve

---

[311] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 881; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 169.
[312] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 175.
[313] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente),** s. 242.

sözleşmenin sona erdiği zamanda halihazırda var olan mali duruma ve menfaat teminine aracılık eden durumlara bakmayı zorunlu kılmaktadır. Yani denkleştirme talebi için müvekkilin elde edeceği menfaati doğrudan müşteri ile yapılan ticaretten sağlama zorunluluğu bulunmamaktadır. Sözleşmenin kurulmasına ve kurulan bu sözleşmeden kaynaklı müvekkil hesabına menfaat doğmasında acentenin emrinde çalışan personelin katkısı varsa, bu katkı da acenteye mal edilecektir[314]. Menfaat, acentenin emrinde ve acentenin hesabına çalışan personelin katkısı ile ortaya çıkmışsa bu katkı müvekkil hesabına ortaya çıkan bir menfaat olarak değerlendirilecektir.[315]

Dolayısıyla acentenin müvekkil için iş ilişkisi kurduğu muhtemel yeni müşteriler ile ticari ilişkilerinden temin edeceği dolaylı menfaatler (müvekkilin işletme değerinin artması, ticari iş konusu olan ürünün satışı ve bunlara ilişkin bakım ve parça değişiminden kaynaklanan gelirler gibi) de denkleştirme talebinin konusunu oluşturabilmektedir. Yine acentenin sağladığı müşteri çevresi ya da ticari ilişkilerden dolayı müvekkilin sağlayacağı menfaat ileriye dönük bir menfaat olduğundan, bu yönlü bir öngörünün oluşturulması, mevcut somut durumda iş ilişkisinin ne kadar devam edeceğine dair öngörünün de tahmini olarak belirlenmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki menfaat tespiti yapılırken acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihteki hususlar dikkate alınmalı, akabinde acentelik sözleşmesine konu iş ve piyasanın özellikleri, rekabet şartları, piyasadaki olası koşullar ve müvekkilin müşteriler ile ticari ilişkilerinin ne kadar süreceğinin fesih zamanında değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu şekilde denkleştirmenin talebi halinde müvekkilin elde edeceği gelirler, tüm olaylar değerlendirilmek sureti ile hesaplanmalıdır.

---

[314] Rıza Ayhan, Mehmet Özdamar ve Hayrettin Çağlar, **Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar**, Ankara 2012, s. 382.

[315] Mustafa Çeker, **6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Ticaret Hukuku**, Karahan Kitapevi, Adana 2011, s. 117.

3.2.1.2. Denkleştirme Bedelinin Hesaplanmasında Acentenin Kaybının Tespiti

Genel olarak acentenin kaybının temelini, acentelik sözleşmesinin sona ermesi ile birlikte ücret hakkının ortadan kalkmasına dayandırabiliriz. Keza, acentenin kaybının tespiti yapılırken, müvekkil ile aralarındaki acentelik sözleşmenin sona ermesinden önceki bir yıl içerisinde acentenin elde ettiği gelir, sözleşme sonrası kayba esas alınmaktadır. Bu gelirin temelinde de ücret hakkı yatmaktadır.

3.2.1.2.1. Genel Olarak Acentenin Ücret İsteme Hakkı ve Ücret Kaybı

TTK. m. 113'te acentelik sözleşmesinin devamı boyunca acentenin yaptığı işlemlerden dolayı acentenin ücret hakkı ile acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra yapılan işlemler vesilesi ile doğan acentenin ücret isteme hakkı bağlamında ikili bir ayrıma gidilmiştir.

İlk olarak TTK. m. 113/1'de, acentenin acentelik sözleşmesinin devamı boyunca yapılmasına fiilen katkı sağladığı veya yaptığı sözleşmelerden dolayı acentenin ücret isteme hakkı vardır. Yine TTK. m. 104 çerçevesinde acentenin tekel hakkı sözleşme ile ortadan kaldırılmamışsa, acente acentelik sözleşmesi devamı boyunca tekel hakkına sahip olduğu bölge veya müşteri çevresinde müvekkilin bizzat veya farklı acenteler üzerinden yaptığı sözleşmeler için, katkısı olmasa dahi masraf tasarrufları düşülmek kaydıyla yine ücret isteyebilecektir (TTK. m. 113/2)[316]. Fakat bu ihtimalde acenteye ödenecek ücret daha az olacaktır. Zira tekel bölgesinde bizzat müvekkilin veya farklı acentelerin aracılığı ile yapılan işlemlerde bir kısım olağan masraflardan tasarruf etmesi söz konusu olacaktır[317].

---

[316] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 836- 837.
[317] Şener, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 367.

İkinci olarak, TTK. 113/3'de acentenin acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra ücret hakkı düzenlenmiştir. Kanun koyucu tarafından özellikle müvekkili lehine ticari iş ve işlemler için emek ve zaman sarf eden acentenin, bu işlemler neticelenmeden acentelik sözleşmesinin sona ermesi sebebiyle doğan kayıpları güvence altına alınmak istenmiştir. Keza acentelik ilişkisi bittikten sonra müvekkil tarafından bu işlemler uygun bir süre içerisinde neticelendirilmiş ise acente ücrete hak kazanacaktır. Yine müşteri önerisi acentelik ilişkisi bitmeden evvel müvekkile veyahut acenteye ulaşmış ise bu ilişkiden kaynaklı da acente ücret hakkı kazanacaktır[318].

Müvekkilin talimatına uygun olarak tahsil edilen paralar ile TTK. 106 gereği acentenin özel ve yazılı izinle kendisi teslim etmemiş olsa dahi bedelini tahsil ettiği mallardan tahsil komisyonu adı altında ücret talep edebilecektir[319].

Acentenin ne zaman ücrete hak kazanacağı sorunu değerlendirilecek olursak, TTK. m. 114/1'de kurulan işlemin yerine getirildiği veyahut kısım kısım ifa edilecek nitelikte ise yerine getirildiği ölçüde acentenin ücrete hak kazanacağı düzenlenmiştir. Bu düzenleme mutlak nitelikte olmayıp taraflar kendi aralarında sözleşme ile bir düzenleme getirebilirler. Ancak burada dikkat edilmesi gereken aracılık edilen sözleşmenin üçüncü kişi tarafından yerine getirilmeyeceği kesinleşirse ya da müvekkile yüklenmeyecek bir kusurdan ötürü yerine getirilmediği hal ve ölçüde acentenin ücret hakkı düşmektedir (TTK. m. 114/2,3)[320]. TTK. m. 114/2,3 hükmü emredici bir kural olarak değerlendirilmemekte ve acentelik sözleşmesinin taraflarının "üçüncü kişinin işlemi

[318] Şener, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 368., Tekin, **Acentenin Ücret Hakkı**, s. 71.
[319] Şener, **Ticari İşletme Hukuku,** s. 368.
[320] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 863- 864; Şener, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 369; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 162; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 152.

yerine getiremeyeceğinin/edimini ifa etmeyeceğinin kesinleşmesi halinde dahi acenteye ücret ödeneceği kararlaştırılabilir[321].

Uygulamada ödenecek olan ücretin miktarı, taraflarca acentelik sözleşmesinde kararlaştırılmaktadır. Şayet taraflar ücreti kararlaştırmamış ise TTK. m. 115 uyarınca ücret ticari teamüllere göre, ticari teamül de yoksa o yerdeki asliye ticaret mahkemesi tarafından belirlenmektedir[322].

Ücrete ilişkin belirleme yapıldıktan sonra acentenin ücret kaybı daha anlaşılır şekilde hesaplanabilecektir. Zira yukarıda aktarılan TTK.'nın 113-116 maddeleri aralığında düzenlenen ücretlerin kaybı denkleştirme bedelinde bir kalem olarak hesaplanmamaktadır[323]. Acentenin ücret kaybının miktarı tahmin edilirken, müvekkile kazandırılan müşterilerle iş ilişkisine dair süre ve müvekkilin ticari hayatındaki kazanımları veyahut kayıpları göz önünde bulundurularak, sözleşme öncesi ve sonrası ücret kaybı tahmininde bulunulmaktadır[324]. Dolayısıyla acentelik sözleşmesine göre "yeni" müşteriler sebebiyle ücret, sözleşmenin sona ermesine rağmen bir şekilde ödenmiş ise denkleştirme talebi ileri sürülemeyecektir[325].

Ücret kaybı hesaplanırken, müşteri temini bakımından önemli olmayan faaliyetler neticesinde acenteye ödenen ücretlerden ziyade, acentenin sürekli olarak müvekkile kazandırdığı müşteri çevresi aracılığıyla elde edeceği asıl/kök ücret dikkate

---

[321] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 153.

[322] Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 164; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 865; Şener, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 369; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 156- 157; Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 193- 194.

[323] TTK. m. 113-116 aralığında düzenlenen ücretlere ilişkin talepler TTK. tazminatı olarak düzenlenen 121'inci madde kapsamında talep edilebilecektir. Bkz. Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 243.

[324] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 243; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 882; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 168; Şener, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 395.

[325] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 243.

alınmaktadır[326]. Dolayısıyla tekel hakkı sebebiyle kazanılan müşteriler ve alınan/alınacak ücretler, tahsil veya garanti provizyonu bedelleri ya da acentelik sözleşmesi dışındaki koruma ve muhafaza işlemleri sebebiyle ödenecek ücretler, olağanüstü giderler, yürütülen faiz bu bağlamda dikkate alınmaz[327]. Ek olarak, denkleştirme talebinin hesaplanmasında, acentenin, acentelik sözleşmesi dönemindeki faaliyetleri nedeniyle yaptığı masraflar dikkate alınmamaktadır[328].

3.2.1.2.2. Acentenin Ücret Kaybının Tespiti

Ücret kaybı hesaplanırken evvela sözleşme sona ermeden evvelki son bir yıl içerisindeki acentenin müvekkile kazandırdığı müşteri çevresi sayesinde kazandığı ücrete bakılmaktadır. Öğretide, acentenin ücret kaybının hesaplanmasında net kazancın mı yoksa bürüt kazancın mı esas alınacağı konusunda görüş farklılıkları mevcuttur. Ayan; bürüt ve net ücret kavramlarının acentelik hukukuna uzak kavramlar olduğunu, acentenin kural olarak işletme masraflarını üstlenmesinden dolayı –işin mahiyeti gereği- müvekkilden tek bir ücret elde ettiğini ve bu gerekçelerle acentenin ücret kaybının bürüt ücret üzerinden hesaplanması gerektiğini ifade etmektedir[329]. Ancak yine aynı çalışmasında Ayan, acentenin ücret kaybının hesaplanmasında son yılın net kazancının hesaplanması gerektiğini ifade etmektedir[330]. Öğretideki baskın görüş de acentenin ücret kaybının hesaplanmasında asıl/kök ücretin esas alınması gerektiği yönündedir[331].

Acentenin kaybının hesaplanmasında, müvekkile kazandırılan müşteri çevresindeki azalma oranı ve bu oran karşısında müvekkile kazandırılan müşterilerden

---

[326] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 882; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 243.
[327] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 882- 883.
[328] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 244.
[329] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 184
[330] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 187.
[331] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 882; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 243.

ne kadar süre faydalanacağının tespiti de belirleyici rol oynamaktadır. Başka bir deyişle acentenin son yıldaki gelirlerinden her yıl için müşteri sayılarında yaşanacak azalmalar nedeniyle müvekkilin iş ilişkisinin devam edeceği süre zarfında acentenin elde edemeyeceği ücretler, ücret kaybının hesaplanmasında baz alınmayacaktır.

3.2.1.3. Hakkaniyet Değerlendirmesi

Hakkaniyet değerlendirmesi yapılırken sözleşme sonrasında yapılan denkleştirme tazminatı dışındaki farklı ödemeler, acente ya da müvekkilin kusurlu davranışları, aralarındaki anlaşmalara aykırı davranışlar, müvekkil tarafın marka gücü, acente sözleşmesinin fesih nedenleri gibi durumlar dikkate alınarak değerlendirme yapılmaktadır[332]. Hakkaniyet denetimi, özünde soyut kriterlere göre yapılan hesaplamalardaki hataları düzelten bir mekanizma olarak düşünülebilir. Hakkaniyet denetimi ile acenteye ödenecek denkleştirme bedeli azaltılabileceği gibi yükseltilerek de denkleştirilebilir. Dolayısıyla sırf bu sebepten dolayı denkleştirme bedeli için önce ham karşılık ortaya konulmalı, akabinde hakkaniyet denetimine tabi tutma yoluna gidilmelidir. Keza hakkaniyet denetimi, gerek denkleştirme talebinin varlığı için gerek karşılık bedelinin hesaplanmasında temel unsur teşkil etmektedir[333].

Ayrıca nihai tutar tespit edilirken uygulanan hakkaniyet denetiminin kendisi de objektif ve denetime uygun olmalıdır. Nitekim hakkaniyet denetimi yapılırken kullanılacak olan takdir yetkisi mutlak özgürlük içerisinde kullanılmamalı, hakkaniyete göre verilecek kararlar gerekçeleriyle açıklanmalıdır. Somut olay karşısında yapılacak hakkaniyet denetimi ise, sadece sözleşmesel hükümler çerçevesinde değerlendirilmemeli, sözleşme dışı unsurlar da dikkate alınmalıdır. Nitekim tarafların

---

[332] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 883; Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 300; Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 198; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 244.

[333] Demir Gökyayla, **Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmesi**, s. 260.

sübjektif durumları, sosyoekonomik durumları hakkaniyet denetiminde birer kriter olarak uygulanmalıdır[334]. Ancak acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonraki dönemdeki; sağlık, mali güç, sosyal durum gibi hususlar bedelin belirlenmesinde hakkaniyet ölçütü üzerinden dikkate alınmayacaktır[335].

Acentelik sözleşmesinin feshinden sonra hesaplanacak denkleştirme bedeline uygulanacak hakkaniyet indirimi, her olaya farklı uygulanacağından, genel bir hakkaniyet indiriminden söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla öğretide özellikle de Alman öğretisinde hakkaniyet denetiminin yeknesaklaştırılması için çeşitli kriterler örneklendirilmiştir[336]. Bu kriterlere ilişkin birkaç örnek verecek olursak; müvekkile ait markanın gücü ve etkisi[337] veyahut sözleşme faaliyet konusunun genel ekonomik piyasadaki önem ve değeri, sözleşme taraflarının malvarlıkları ile gelir ilişkileri sayılabilir[338]. Kuşkusuz ki niteliği gereği, somut olay bağlamında ve ancak acentelik sözleşmesi ile ilgili unsurlar temel alınarak değerlendirme yapılmalıdır[339].

Yine denkleştirme talep hakkı, hakkaniyete aykırı olacak şekilde ileri sürülmediği müddetçe, acentelik sözleşmesine benzeyen diğer bazı ilişkiler bakımından da talep edilebilecektir. Örneğin tekel hakkı veren ve süreklilik unsuru içeren tek satıcılık ve

---

[334] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 199.

[335] Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 299; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 244- 245: Ayrıca, acentelik sözleşmesine yabancı unsurlara örnek olarak tarafların çocuk sayıları, tarafların medeni durumları da örnek gösterilmektedir. Bkz. Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı,** s. 199.

[336] Bu kriterleri şu şekilde sıralayabiliriz: "Sözleşmeden kaynaklanan menfaatler, sözleşmenin tarafları arasındaki risk paylaşımı, acentelik sözleşmesinin süresi, acentenin gelirinin miktarı, sözleşmeden kaynaklanan yükümlülükleri yerine getirmek için harcanan emek ve zaman, sözleşme dışı kazanç ve kayıplar, tarafların malvarlığı ve gelir ilişkileri, kişisel durumlar (yaşlılık, sağlık durumu, çalışma yeteneği, işin (faaliyetin) önemi, acentenin tek firma- çok firma acentesi olması, markanın etkisi, sözleşmenin sona erme nedeni ve varsa kusur oranı" Gerrick, Hoyningen-Huene, Münchener Kommentar, Band 1 Handels-Gesetzbuch, München 2006'dan naklen bkz. Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 200.

[337] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 884.

[338] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 245- 246.

[339] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 244.

franchising sözleşmeleri gibi sözleşmelerde de hakkaniyete aykırı düşmeyecekse uygulama alanı bulacaktır (TTK. m. 122/5).

3.2.2. Denkleştirme Miktarını Arttıran Durumlar

Hesaplanacak denkleştirme bedelinin tespiti aşamasında bu miktarın artması söz konusu olabilir. Örneğin müvekkilin acentelik sözleşmesini sürpriz bir şekilde sona erdirmesi ya da acentenin özel zorluklara katlanarak aracılık faaliyetlerini yürütmesi gibi durumlar denkleştirme miktarını arttıran haller olarak sıralanabilir[340]. Bu sebeple her olaya ilişkin özgün koşullar değerlendirilerek denkleştirme miktarını artıran unsurlar göz önüne alınmalıdır.

3.2.3. Denkleştirme Miktarını Azaltan Durumlar

Acentelik sözleşmesinin feshinden sonra hesaplanacak denkleştirme bedelinde marka etkisi, sözleşmenin sona erme nedenleri, acentenin sözleşme devam ettiği sürede rekabet yasağını ihlal etmesi gibi nedenler denkleştirme miktarını azaltmaktadır.

Gerek müşteri çevresinde gerekse ticari işlerde müvekkilin ürün ya da hizmetlerinin tanınmış markalı olması, hem yeni müşteri edinmede hem de eski müşterilerle olan ticari faaliyetlerin geliştirilmesinde artı değer sağladığından, denkleştirme miktarını azaltan önemli durumlardan biridir[341]. Bununla birlikte, sözleşme konusu mal ve hizmetlerin sırf tanınmış markalı olması acentenin çabasının bertaraf etmemekte, müşteri çevresindeki genişlemenin markaya bağlamasını haklı göstermemektedir. Bu sebeple marka etkisinden kaynaklı indirime gidildiğinde somut olayın niteliği de ayrıca göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, Alman yargı kararlarında eğer bir ürün tanınmış bir markaya ait ise bu ürünleri satan acentelere

---

[340] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 204.
[341] Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 302.

ödenecek denkleştirme bedelinde %10 ila %30 arasında indirim yapılmasının hakkaniyete uygun olduğu kabul edilmiştir[342]. Başka bir deyişle aracı olunan marka ne kadar güçlü ise acentenin yeni müşteri edinmesi noktasındaki çabası da azalmaktadır. Bu durumda acenteye ödenecek denkleştirme bedelinde indirime gidilmesi hakkaniyet gereğidir.

Müvekkilin yapmış olduğu ticari faaliyetler sebebiyle elde ettiği gelire ait toplam ciro, genelde acentenin aracılık faaliyetleri neticesinde artsa da, bazı durumlarda müvekkilin cirosunda azalma da görülebilmektedir. Her ne kadar böyle bir durumda dahi acente yeni müşteri temini için çaba harcamış olsa da, müvekkilin toplam cirosundaki azalma, denkleştirme bedelinde indirim sebebi kabul edilmelidir. Yukarıda da değindiğimiz üzere acentenin denkleştirme talep edebilmesi, acentenin temin ettiği müşteriler vasıtası ile müvekkilin önemli menfaat elde etmesi şartına bağlıdır. Acentenin aracılık ettiği müşteriler sayesinde müvekkilin elde edeceği menfaat oranı sayesinde ciro ne kadar yüksek çıkarsa ödenecek denkleştirme bedeli de bu denli yüksek olacaktır. Aksi takdirde müvekkilin toplam cirosunda düşüş yaşanması halinde sözleşmenin feshinden sonra acenteye ödenecek denkleştirme bedelinde indirime gidilmesini zaruri hale gelecektir[343]. İstisnai olarak acentenin elinde olmayan bir sebepten dolayı acentenin bölgesine başka bir acente dâhil olmuş ise ve bundan ötürü müvekkilin masrafları artmışsa acentenin denkleştirme bedelinde indirim yapılmamalıdır. Yine müvekkil acentelik sözleşmesi tesis edilmeden önce kazanmış olduğu "eski müşterileri"nden birini ya da birkaçını kaybederse ve bu sebeple ciroda azalma meydana gelirse acentenin denkleştirme bedelinde indirim yapılmamalıdır[344].

---

[342] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 886; Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 201.

[343] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 201.

[344] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 886; Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 201.

Acente, acentelik sözleşmesi devam ederken rekabet yasağını ihlal ederse talep edebileceği denkleştirme bedelinde indirime gidilmesi yönünde görüşler hâkimdir. Örneğin baskın görüşe göre acente kazandığı müşterileri başka bir rakip işletme için kullanırsa ya da müşteri listesini bir üçüncü kişiye devrederse denkleştirme bedelinde indirime gidilmelidir[345]. Buna karşın acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra acentenin rekabet etmeme yükümlülüğü ortadan kalkacağından müvekkil ile rekabet etmesi kural olarak indirim sebebi olmayacaktır. Ancak acentelik sözleşmesinde sözleşme sonrası rekabet yasağına ilişkin hüküm mevcut ise, acentelik sözleşmesi sona ermiş olsa bile, acentenin müvekkille rekabet etmesi denkleştirme bedelinde indirime sebep olacaktır. Bu koşullarda, yukarıda da belirtildiği üzere, acente müşteri çevresini rakip bir firma için kullanabileceğinden, müvekkilin müşteri çevresinde de elbette azalma meydana gelecektir[346].

Acentelik sözleşmesinin sona ermesine müteakip acentenin denkleştirme bedeli talep edebilmesinde acentelik sözleşmesinin sona erme nedenleri büyük önem arz etmektedir. Zira, süreli ya da süresiz bir acentelik sözleşmesi, acentenin sözleşme kurallarına aykırı davranışları sebebiyle, müvekkil tarafından haklı nedenlerle feshedilirse ya da müvekkilin, feshi haklı kılacak bir eylemi olmaksızın acente tarafından sözleşme feshedilmiş ise acente, denkleştirme talep edemeyecektir[347]. Zira TTK. m. 122/3'te açıkça "*Müvekkilin, feshi haklı gösterecek bir eylemi olmadan, acente sözleşmeyi feshetmişse veya acentenin kusuru sebebiyle sözleşme müvekkil tarafından haklı sebeplerle feshedilmişse, acente denkleştirme isteminde bulunamaz"* denilmiştir. Dolayısıyla fesih yoluyla acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde acentenin

---

[345] Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 301; Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 202; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 247.

[346] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 202.

[347] Bahtiyar, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 200; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 139; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 168.

denkleştirme bedeline hak kazanabilmesi için "acentelik sözleşmesinin acente tarafından haklı sebeplerle sona erdirilmesi" ya da "sözleşmenin müvekkili tarafından haklı bir gerekçe olmadan feshedilmesi" gerekmektedir[348]. Bu şart "denkleştirmenin olumsuz koşulu" olarak addedilmektedir[349]. Keza denkleştirmeyi talep edebilmek için sözleşmenin müvekkil tarafından kusurlu bir şekilde sona erdirilmiş olması ya da müvekkilin hukuka aykırı davranışının olması da şart değildir[350]. Bu hususta belirleyici olan, makul ve hakkaniyete uygun bir değerlendirme ile müvekkilin davranışının irdelenmesi ve bu davranışın haklı bir feshe sebep olup olmayacağıdır[351]. Müvekkilin davranışının bu şartları taşıyıp taşımadığının ispat külfeti acenteye düşmektedir[352].

Mehaz ATK. 89 b/3 (1)'de müvekkil, acentenin hastalığı veya yaşlılığı gibi haklı bir sebebe dayanarak acentelik sözleşmesini feshedecek olsa bile, acente denkleştirmeyi talep hakkına sahiptir[353]. Bu durum denkleştirmeyi tazminattan ayıran bir sebep olarak görülebilir. Bununla birlikte denkleştirme talebinin ileri sürülebilmesi bakımından illaki kusurun aranmıyor olmasını, denkleştirmeyi tazminattan ayıran bir sebep olarak değerlendirmeyen görüşler de mevcuttur[354]. Bununla birlikte, acentenin belli durumlarda sözleşmeye aykırı davranması müvekkil açısından haklı sebep değil de uygun görülmeyen bir hareket olarak görülüyorsa, bu durum denkleştirmeyi talep hakkını

---

[348] Yargıtay, 11.HD, 05.04.2016 tarih, 2015/8158E., 2016/3674K. sayılı kararı için bkz. www.kazanci.com.tr (14.10.2021).

[349] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 879; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 233-234.

[350] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 104; Erhan Kanışlı, "Türk Ticaret Kanununa Göre Acentelerin Denkleştirme Talebi", **Legal Hukuk Dergisi**, 2014, C.12, S.138, s. 127; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 879, Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 234.

[351] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 234; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 879.

[352] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 234.

[353] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 879; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 234-235;

[354] Burak Sak, "**Bir Üst Kavram Olarak Dağıtım Sözleşmeleri ve Bunlara Özgül Denkleştirme İstemi Sorunu",** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, s. 107.

tamamen ortadan kaldırmayıp, hakkaniyet gereği indirim sebebi olarak kabul edilecektir[355].

Yukarıda da değindiğimiz üzere, acentenin yaşlılığı, hastalığı veya ölümü nedeniyle sözleşmenin sona ermesi halinde denkleştirme talep edilebilirken[356] bu durumlarda denkleştirme bedelinden kural olarak bir indirim yapılmaz. Buna karşılık, acentelik sözleşmesi, acentenin intiharı dolayısıyla sona ermiş ise talep edilebilecek denkleştirme bedelinde indirim yapılabilecektir. Yine müvekkil acentelik sözleşmesini haklı sebeplerle feshedebilecek verilere sahipken bu hakkını henüz kullanamadan acente ölmüş ise denkleştirme bedelinden indirime gidilmelidir[357]. Ayrıca acentenin iflası da kural olarak acentelik sözleşmesini sona erdirir iken; iflasta acentenin kusuru yoksa denkleştirme talep hakkı ortadan kalkmayacaktır[358].

Müşteri çevresinin edinilmesinde bazen sadece acente değil müvekkil de gayret sarf etmektedir. Bu durum acentenin denkleştirme bedeli talebinde indirime yol açan bir sonuç doğurmaktadır. Çünkü müvekkil tarafından gösterilen çaba acentenin işlerini kolaylaştırmakta ve müşteri çevresinin genişlemesinde büyük önem arz etmektedir[359]. TTK. m. 120 hükmü gereği müvekkil, acenteye; *mallarla ilgili belgeleri vermeli, acentelik sözleşmesinin yerine getirilmesi için gerekli olan hususları ve özellikle iş hacminin acentenin normal bekleyebileceğinden önemli surette düşük olmadığını bildirmek, acentenin yaptığı işleri kabul edip etmediğini bildirmek, acentenin istemeye hak kazandığı ücreti ödemek, ücret-avans ve olağanüstü giderler hakkında faiz ödemek*

---

[355] Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 301.

[356] Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi(2011),** s. 153; Ayan **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 103; Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 288.

[357] Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 301.

[358] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 880.

[359] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 204.

gibi yükümlülükler altındadır. Örneğin, rakip iki ürün varsa ve rakibin ürünü teknolojik bir üstünlük yakalamışsa, acentenin satışına aracılık yaptığı ya da müvekkili temsilen sattığı mevcut sürümün piyasa da geri kalma ihtimali olduğundan müvekkil acenteyi bilgilendirmelidir[360]. Nitekim acente bu bilgilendirme üzerine müşteri portföyünü ve stok durumunu ayarlayabilecektir.

Yine eğer acentelik sözleşmesinde, acenteye garanti komisyonu verilmesi kararlaştırılmış ise, bu da denkleştirme bedeli talebinde indirim sebebi olarak kabul edilmelidir. Keza acente bu komisyonun miktarı ve süresine göre ücret hakkına ilişkin risklerini azaltmaktadır[361].

3.2.4. Denkleştirme Miktarını Etkilemeyen Durumlar

Müvekkil ile acente arasında akdedilen acentelik sözleşmesinin devamı boyunca ya da sözleşmenin sona ermesine müteakip müvekkilin; acentelik sözleşmesi yapılmadan evvel kazandığı müşterilerini kaybetmesi kural olarak talep edilecek denkleştirme meblağında indirim nedeni değildir. Çünkü tazminat bedelinin tespitinde eski değil yeni müşteriler baz alınmaktadır[362]. Bu duruma istisna olarak eski müşterilerin acentenin kusuru sebebiyle kaybedilmesi gösterilebilir. Böyle bir durumda denkleştirme bedelinin tespitinde indirim yoluna gidilmektedir[363].

3.2.5. Denkleştirme Bedelinin Üst Sınırı

Denkleştirme bedeli tespit olunurken üst sınır, acenteye ödenecek en yüksek denkleştirme miktarı olup TTK.'da, üst sınır son beş yıllık komisyon ve diğer

---

[360] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 872.
[361] Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 301.
[362] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 205; Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 302.
[363] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 205.

ödemelerin ortalaması olarak tespit edilmiştir. Bu üst sınır denkleştirme miktarının ortalama ne kadar olması gerektiğine de referans olmaktadır. Hesaplama esnasında acenteye ödenecek ham karşılığın hesaplanması ile müvekkilin kazancı ve acentenin kaybının hakkaniyet denetimine tabi tutulması akabinde bulunan ham karşılık kanun tarafından belirlenen üst sınırı aşıyorsa müdahale ile bu tutar üst sınır düzeyine indirilmesi gerekmektedir[364]. Ancak tespit edilen bu ham karşılık, acentenin bir yıllık gelirinden fazla ise acenteye ödenmemekte, üst sınıra kadar indirim yoluna gidilmektedir[365].

3.2.5.1. Üst Sınırın Hesaplanması

Acentenin müvekkilden talep edebileceği denkleştirme bedelinin üst sınırı TTK. m. 122/2 hükmünde düzenlenmektedir. Madde hükmüne göre; *"Tazminat, acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamaz. Sözleşme ilişkisi daha kısa bir süre devam etmişse, faaliyetin devamı sırasındaki ortalama esas alınır"* denilmektedir. Kanun metninden de açıkça anlaşılacağı üzere madde, denkleştirme talep hakkının üst sınırına ilişkin kanuni güvence sağlamış ve acentenin müvekkilden talep edebileceği denkleştirme bedelinin üst sınırını acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı komisyon veya diğer ödemelerin ortalaması olarak belirlemiştir. Şayet acentelik sözleşmesi beş yıldan kısa sürmüşse, sözleşmenin devam ettiği süreye bakılarak yıllık ortalama üzerinden hesaplama yapılmaktadır[366].

Uygulamada, Yargıtay 19. Hukuk Dairesi'nin 18.1.2018 tarih ve E. 2016/1758, K. 2018/127 sayılı kararında, mahkeme tarafından yetersiz incelemeye dayanan bilirkişi

---

[364] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 885; Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Hakkı**, s. 205; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, s. 247.

[365] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Hakkı**, s. 206.

[366] Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 403.

raporu esas alınarak karar verilmesi bozma sebebi yapılmıştır[367]. Aynı kararda, yerel mahkemenin, uzman kişilerden oluşan bir bilirkişi kuruluna tüm ticari kayıtları inceletip acentenin denkleştirme talep koşullarının oluşup oluşmadığını, somut olay esas alınarak ve hakkaniyete de riayet edilerek tespit ettirmesi gerektiğine; şayet koşulları var ise, davacının (acente) davalıya (müvekkil) yaptığı ticaret dolayısıyla sözleşmenin sona ermesi evvelinde son 5 yıl içinde ettiği karın ortalaması göz önünde bulundurularak denkleştirme "tazminatı"nın hesaplatılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu karardan da anlaşılacağı üzere Yargıtay denkleştirme tazminatı miktarının hesaplanması için evvela bilirkişi heyetinden bir rapor alınmasını, akabinde de denkleştirme tazminatı talep hakkı için aranan şartların gerçekleşip gerçekleşmediğinin mahal mahkemesince değerlendirilmesini uygun görmüştür. İnceleme esnasında hem acentenin hem de müvekkilinin ticari defterleri incelenmeli, müvekkil ile müşteriler arasında yapılan sözleşmelerin, acente aracılığıyla yapılıp yapılmadığı hususlarına dikkat edilmelidir. Bu hususlar da değerlendirildikten sonra yerel mahkeme tarafından acentenin müvekkiline önemli menfaat temin edip etmediği analiz edilmeli, akabinde denkleştirme tazminatına hak kazanılıp kazanılmayacağı yönünde karar verilmelidir.

Bir başka olayda Diyarbakır 5. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 01.10.2015 tarihli ve 2013/95-2015/418 numaralı kararını onaylayan Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2016/3794 Esas, 2017/2500 Karar numaralı ilamında önce yapılan feshin haklı bir sebebe dayanıp dayanmadığı tartışılmış; akabinde de "davacının başlanmış işlerin tamamlanmaması nedeniyle uğradığı zararı ve yoksun kaldığı karı talep edebileceği, (…) sanal post komisyon alacağının komisyon gelirleri içinde yer aldığı ve komisyon gelirleri ile ilgili karar verildiğinde ayrıca bu hususta karar verilmesine gerek

[367] Yargıtay 19. Hukuk Dairesi'nin 18.1.2018 tarih ve E. 2016/1758, K. 2018/127 sayılı kararı için bkz. www.kazancı.com.tr (13.09.2021)

bulunmadığı" şeklinde hesaplamada hangi kalemlerin dahil edileceği ve hangi koşulların gözetileceği açıkça hüküm altına alınmıştır.

Yine kanun metninde her ne kadar acentenin talep edebileceği denkleştirme bedelinin üst sınırının acentenin alacağı yıllık komisyon ve diğer ödemelerin ortalamasını aşamayacağı düzenlemesi mevcut ise de ise de, öğretide acentenin talep edebileceği denkleştirme bedelinin üst sınırı hesaplanırken hangi ödemelerin ve ücret kalemlerinin hesaba dahil edileceği konusunda tartışmalar mevcuttur. Bir görüşe göre, üst sınırın hesaplanmasında acentenin sözleşmenin devamı boyunca hak ettiği tüm ücretlerin dikkate alınması gerektiğini savunulurken; diğer bir görüşe göre ise, üst sınırın hesaplamasına acentenin aracılık faaliyeti dışında kalan ücretlerin dâhil edilmemesi, sadece acentenin sözleşmenin devamı boyunca hak ettiği gelirlerin ve ücretlerin dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır. Örnekleyecek olursak, aracılık faaliyeti dışında kalan ulaştırma, depolama gibi hizmetler acentenin acentelik faaliyet devamı boyunca verdiği hizmetin dışında akdedilen sözleşmelerden kaynaklanan ücretler olduğundan bunların tümü diğer ücretler olarak kabul edilmektedir[368]. Bu durumda acentenin müvekkilden talep edeceği bedelin üst sınırına ilişkin hesaplama yapılırken acenteye ödenen veya ödenmesi gereken tüm ücretler, yani ulaştırma, depolama gibi hizmetlerin karşılığı da bu hesaplamaya dahil edilecektir.

Denkleştirme bedelinin talebinde üst sınırın tespiti hususunda tartışmalı olan konulardan biri de acentelik sözleşmesinin bir yıldan kısa sürmüş olması durumunda üst sınırın nasıl hesaplanacağı hususudur. Bu konuda bir görüşe göre, acentelik sözleşmesi bir yıldan az sürmüş ise, denkleştirmenin üst sınırının acentenin elde ettiği aylık gelirin on iki ile çarpılması sonucunda çıkan miktara göre hesaplanması gerektiği yönündedir. Diğer bir görüşe göre ise, acentelik sözleşmelerinde üst sınırın sözleşmenin süresine

---

[368] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 208.

göre hesaplanması gerektiğini yönündedir[369]. Yani, kaç ay devam etmişse, bu süre içinde kazanılmış ücret ve diğer alacakların toplamı, hesaplanacak denkleştirme bedelinin de üst sınırını oluşturacaktır.

TTK. m. 122/2 hükmü ile getirilen düzenleme açık olup tereddüte yer vermemektedir. TTK. m. 122/2 hükmü, açıkça, acenteye ödenecek üst sınırın yıllık komisyon ve diğer ödemelerin hesaba eklenmesi sureti ile hesaplanması gerektiğini düzenlemektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, kanun maddesinde her ne kadar acentenin "aldığı" yıllık komisyon veya diğer ödemelerden bahsedilmişse de, acentenin sözleşme süresi içerisinde yaptığı faaliyetler sonucu almaya hak kazanıp alamadığı ya da muaccel olmaması sebebiyle henüz tahsil aşamasına gelmeyen alacaklar da dikkate alınacağıdır. Yoksa aksi bir uygulama olması halinde, gerekli her türlü çabayı sarf eden ancak kısa süren acentelik sözleşmeleri dolayısıyla hakkını almak isteyen acenteler hakkaniyete aykırı olarak haklarını alamayacaktır[370].

3.2.5.2. Üst Sınırın Nisbi Emrediciliği

TTK. m. 122'de düzenlenen denkleştirme talebi "acenteye tanınmış, maddi değere sahip bir kurucu yenilik doğuran hak" olup "acente aleyhine daraltılamayan nispi emredici hüküm" niteliğindedir[371]. Dolayısıyla denkleştirme talebi ne ayrı bir sözleşme ilişkisinden ne de TBK.'da düzenlenen borç kaynaklarından değil, doğrudan TTK. da düzenlenen ve madde 122 ile güvence altına alınan haktan doğmaktadır[372].

---

[369] İlgili doktrin görüşleri Alman öğretisinden doğmuştur. Bu konudaki görüşleri aktaran detaylı bir çalışma için bkz. Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 209 vd.

[370] Karasu, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", s. 303.

[371] Sak, "Bir Üst Kavram Olarak Dağıtım Sözleşmeleri ve Bunlara Özgül Denkleştirme İstemi Sorunu", s. 107; Fedakârlığın denkleştirilmesi kavramı ile ilgili olarak bkz. Haluk Tandoğan, **Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara 1981, s. 48- 51.

[372] Sak, "Bir Üst Kavram Olarak Dağıtım Sözleşmeleri ve Bunlara Özgül Denkleştirme İstemi Sorunu", s. 107- 108.

3.3. DENKLEŞTİRME MİKTARININ MÜVEKKİL VE ACENTE TARAFINDAN BELİRLENMESİ

Denkleştirme talebinin her ne kadar kanunda üst sınır olarak tespit edilen meblağı aşmayacağı açıkça ifade edilmiş ise de, madde gerekçesi açıklanırken kanunî olarak tespit edilen meblağın asgarîyi ifade ettiği, başka bir hesap yönteminin kabul edilmesinin acentenin aleyhine olacağından kabulünün hükmün amacıyla bağdaşmayabileceği; buna karşılık acente için daha yüksek bir talebe olanak veren başka bir formülün taraflarca kararlaştırılabileceğini kabul etmek hükmün ratio legisine aykırılık oluşturmayacaktır[373]. Yani tarafların sözleşme özgürlüğü çerçevesinde, bazı özel hesaplama yöntemleri kararlaştırmaları mümkün olup; sözleşme özgürlüğünün kötüye kullanılması ve taraflardan birinin oldukça aleyhine hükümler barındırmaması kaydıyla geçerli kabul edilmektedir[374]. Dolayısıyla taraflar sözleşme serbestisi çerçevesinde, acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde denkleştirme bedelinin hesaplaması hakkında nasıl bir yol ve yöntem izleyeceklerine ya da denkleştirme miktarına dair sözleşme yapmalarının hukuka uygun olduğu söylenebilir.

3.4. DENKLEŞTİRME TALEBİNDEN VAZGEÇİLEMEMESİ

Denkleştirme talep etme hakkından önceden vazgeçilemeyeceği[375] hususu TTK. m. 122/4'de açıkça hüküm altına alınmıştır. Doktrinde bu duruma gerekçe olarak ticari işletmeye karşı daha zayıf konumda olan acenteyi koruma maksadı ile düzenlendiği dolayısıyla da sosyal koruma fonksiyonuna has bir özellik olduğu ifade edilmiştir[376].

---

[373] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acentelik)**, s. 248; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 885.

[374] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Hakkı**, s. 193.

[375] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s.887; Aynı yönde Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s.220.

[376] Koray Demir, **Tek Satıcının Denkleştirme Talebi, Prof. Dr. Sabih Arkan'a Armağan,** On İki Levha Yayınları, 2019, s.400; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 887; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acentelik)**, s. 248 vd.; Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s.220; Şener, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 396.

Başka bir deyişle doktrinde işbu hükmün acenteyi koruyucu ratio legis'inden yola çıkılarak, kanun metninde yer alan hükmün acente tarafından sözleşmenin sona ermesinden önce ileriye dönük olarak feragat edilemeyeceği şeklinde yorumlanması gerektiği vurgulanmıştır. Bir görüşe göre acentelerin, acentelik sözleşmesinin feshinden sonra ancak talep hakkına sahip olabilecekleri denkleştirme talep hakkından önceden vazgeçilmeyeceğine dair hüküm emredici mahiyettedir[377]. Kanaatimizce de kanunen üst sınırı düzenlenmiş, denkleştirme talep hakkından acentenin önceden vazgeçmesi kanunun ruhuna da aykırılık teşkil edecektir. Yani acentenin, ne sözleşme aşamasında ne de sözleşme esnasında "denkleştirme talep hakkından" vazgeçmesi geçerli değildir ve ancak sözleşmenin sona ermesi veyahut sonrasında bu talepten vazgeçebilir[378].

3.5. İSPAT YÜKÜ

Acentelik sözleşmesinin tarafları, denkleştirme bedeli üzerinde ileri sürdükleri iddiaları ispatlama külfeti altındadır. Keza denkleştirme talebi için kanunen aranan şartlar kümülatif olup acente, öncelikle yeni bir müşteri çevresi yaratıldığı, mevcut müşterilerle ilişkilerin artırıldığı, bu vesileyle de müvekkilin önemli menfaatler temin ettiğini ispat külfeti altındadır[379]. Müvekkil de denkleştirme bedelinin hakkaniyete uygun olup olmadığını ispatla mükelleftir[380]. Yine müvekkil, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden dolayı acenteye denkleştirme bedeli ödenmemesi gerektiği iddiasında ise bu iddia müvekkil tarafından; acente, ödenecek bedelin daha yüksek olması gerektiğini iddia ediyorsa bu durum da acente tarafından ispatlanacaktır[381]. Yargıtay, 11. Hukuk Dairesi'nin E. 2016/2170, K. 2017/2780, T. 10.5.2017 ilamında "Denkleştirme

---

[377] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acentelik)**, s. 250.
[378] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 887; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acentelik)**, s. 249.
[379] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 888; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acentelik)**, s. 252; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 169.
[380] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acentelik)**, s. 252; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 888; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 169.
[381] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, s. 200.

talebi için kanunun aradığı şartlar kümülatiftir. Bu bağlamda, öncelikle yeni müşteri çevresinin yaratıldığını, var olan müşterilerle ilişkinin geliştirilip genişletildiğini ve bu müşteriler sebebiyle müvekkilinin önemli menfaatler elde ettiğini ispat yükü acente üzerindedir. Buna mukabil müvekkil, denkleştirme talebinin hakkaniyete uygun olmadığını veya bedelin indirilmesi gerektiğini ispat yükü altındadır" tespitleri yapılmaktadır[382]. Denkleştirme isteminde bulunma hakkı acenteye ait olduğu için dava ve takip hakkı da ona veya haleflerine ait olacaktır[383]. Acentenin dava ve takip hakkına ek olarak; denkleştirme bedeli alacağını temlik etmesi de söz konusu olabilir[384]. Bu kapsamda alacağı devir alan kişinin; ifaya talep, ifa edilmemesi halinde ise mahkeme ve icra yoluna başvuru hakkını da devir alacağı ifade edilebilir.

3.6. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN İLERİ SÜRÜLME SÜRESİ VE ZAMANAŞIMI

Sürenin hesaplanması bağlamında, TTK. m.122/IV ikinci cümlesinde, denkleştirme talebinin acentelik sözleşmesinin bitimine müteakip bir yıl içerisinde müvekkile karşı ileri sürülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bir yıl olarak belirlenen bu sürenin başlangıcı ise acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarih olarak kabul edilmektedir[385].

Yine TTK. m.122/4 madde gerekçesinde, bir yıllık sürenin hak düşürücü süre mi yoksa zamanaşımı süresi mi olduğu yönünde bir düzenleme mevcut değildir. Madde gerekçesinde bu sürenin zamanaşımı süresi mi yoksa hak düşürücü süre mi sorusuna, öğreti ve yargının menfaat dengesini gözeterek alacağı kararlar şekillendirileceği hususu

---

[382] Yargıtay, 11. Hukuk Dairesi'nin T. 10.5.2017, E. 2016/2170, K. 2017/2780 sayılı kararı için bkz. www.kazancı.com.tr (14.06.2021).

[383] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acentelik)**, s. 253.

[384] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acentelik)**, s. 253.

[385] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 887; Bozer ve Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 167; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acentelik)**, s. 251; Şener, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 397; Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Hakkı**, s. 223.

belirtilmiş ise de bu sürenin gerekçeden yola çıkarak yapılan yoruma göre hak düşürücü süre olduğu kabul edilmektedir[386]. Yine gerekçeye göre, hükmün adalet temeline dayalı olması gerektiğinden Alman öğretisinde bir yıllık süre hak düşürücü süre olarak kabul edildiği vurgulanmıştır. Keza sözleşmenin feshinden sonra ilk evrede acentenin denkleştirme ihtiyacı duymaması nedeniyle bir yıllık süre içerisinde bu yönlü talebini ileri sürmemesi ve aradan bir yıl geçtikten sonra denkleştirme talebinde bulunması maddenin düzenlenme amacına aykırılık teşkil etmektedir. Her ne kadar gerekçede bir yıllık sürenin hak düşürücü süre olduğu yönünde yorumlara yer verilmiş ve "adalet temelli" ifadesi kullanılmış ise de, denkleştirme talebi düzenlemesinin "hakkaniyet temelli" bir düzenleme olduğunu söylemek daha uygun olacaktır. Yukarıda da ayrıntılı değindiğimiz üzere kanun tarafından güvence altına alınan denkleştirme talep hakkı, taraflar arasında düzenlenen bir sözleşmeden doğmadığından varlığına ve miktarına ancak hakkaniyet temelinde yapılacak değerlendirme ile karar verilecektir. Sürenin hak düşürücü süre olması bu nedenle önemlidir.

TTK. m. 122/4 öngörülen bir yıllık süre, hak düşürücü süre olarak kabul edilmekle TBK. m. 147/b.5 öngörülen acentelik sözleşmesinden doğan alacakları talep hakkının ise beş yıllık zamanaşımı süresine tabi olacağı kabul edilmektedir. Bu sürelerin birbiriyle örtüşmesi ve karışıklığa mahal vermemesi adına acente, acentelik sözleşmesinin bitimine müteakip talebini bir yıllık süre içerisinde müvekkiline karşı ileri sürmeli, akabinde de 5 yıllık süre içerisinde dava hakkını kullanmalıdır. Burada beş yıllık zamanaşımı süresinin başlangıcı acentelik sözleşmesinin sona ermesi olarak kabul edilmektedir[387].

---

[386] Sabih Arkan, "6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu Açısından Acentenin Denkleştirme Talebinin Koşulları", 2011, **Prof. Dr. Gürgan Çelebican'a Armağan**, s. 225.

[387] Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acentelik**), s. 251; Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 887- 888; Bilgili ve Demirkapı, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 140; Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Hakkı**, s. 224.

Süresi içerisinde ileri sürülen denkleştirme istemi için herhangi bir şekil şartı öngörülmemiştir[388]. Bu sebeple yapılacak bildirimin içeriğinin açıkça denkleştirme talebine ilişkin olmasının anlaşılır olması yeterlidir.

3.7. DENKLEŞTİRME BEDEL HESABINA KURGUSAL BİR ÖRNEK

Aşağıda tarafımızca kaleme alınan kurgusal bir olay bulunmaktadır. Bu kurgusal olay üzerinden acentenin talep ettiği denkleştirme bedelinin nasıl bir yöntem ile hesaplanabileceği tablolar ile açıklanacaktır. Yeri geldikçe tezimizin ilgili bölümlerine ve dipnotlarına da atıflar yapacağımız bu hesaplama ile tez çalışmamızın uygulamaya yönelik bir kritiğini yapmayı hedeflemekteyiz.

3.7.1. Kurgusal Olay

Acente ile müvekkili arasında 01.01.2012 yılında 8 yıllık bir noter tasdikli acentelik sözleşmesi yapılmıştır. Mevcut acentelik sözleşmesinin dolması ve tarafların da sözleşmeyi devam ettirmeme yönünde anlaşması ile iş bu acentelik sözleşmesi sona ermiştir.

Acentenin, sözleşme sona ermeden evvel elde ettiği 5 yıllık toplam ücret geliri 900.000,00TL'dir. Acentenin sözleşme sona ermeden önceki 12 ay içerisinde (01.01.2019-01.01.2020 tarih aralığı) elde ettiği toplam ücret geliri 60.000,00TL'dir. Bu ücretin tamamı acentenin yeni kazandığı müşteri çevresinden gelmiştir.

(01.01.2018-01.01.2019 tarih aralığı) ücret geliri ise 120.000,00TL'dir. Bu ücretin 110.000,00TL'si yeni yarattığı kendi müşteri çevresinden 10.000,00TL'si ise acentelik sözleşmesi öncesinde müvekkili ile ilişkide olan ve sözleşme ile acenteye

[388] Ülgen, Helvacı, Kaya, Nomer ve Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, s. 887; Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acentelik**), s. 252; Demir Gökyayla, **Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmesi**, s. 265.

devredilen müşteri çevresinden gelmiştir. Acentenin sözleşme sona ermeden önceki yıla ait müşterilerinin azalma oranı % 15 iken bundan önceki yıllarda ise müşteri sayısındaki azalma oranı ortalama %10'dur.

Acentelik sözleşmesi kapsamında yer alan düzenleme neticesinde müvekkil, acenteye; sözleşme sona ermeden önceki 12 ay boyunca toplam 30.000,TL garanti komisyonu ödemiştir. Ayrıca müvekkili tarafından acenteye tüm sözleşme süresi boyunca aylık 1.000,00TL idari işler için ödeme yapılmıştır.

Acente 17.05.2020 tarihinde noterden çektirdiği ihtarname ile müvekkilinden denkleştirme bedeli isteminde bulunmuştur. 23.08.2020 tarihinde ise dava yoluyla bu bedeli tespit ettirmek istemiştir. Acente, acentelik sözleşmesi sona ermeden evvelki 12 aylık dönemde cirosunun Covid-19 pandemisinin yarattığı olumsuz piyasa koşulları sebebi ile olağandışı şekilde düştüğünü ve daha önceki yıllara ait ücret gelirlerinin değerlendirilerek denkleştirme bedelinin hesaplanmasını talep etmiştir. Müvekkil ise denkleştirme bedelinde, son yıl için acenteye ödediği garanti komisyonunun olduğunu ve sözleşme sona ermeden evvelki 12 aylık acente ücret gelirinin emsal alınmasını ayrıca acenteye idari işler için ödediği aylık ücretlerin de hakkaniyet indiriminde göz önünde bulundurulmasını talep etmiştir.

3.7.2. Denkleştirme Bedelinin Hesaplanması

Örnek olayımızda her iki tarafça kabul edilmiş bir acentelik sözleşmesi bulunmaktadır. Yani acentelik ilişkisinin var olduğu kabulü ile değerlendirmelere başlanacaktır. Öncelikle belirtmemiz gerekir ki acentelik sözleşmesinin taraflarının yazılı ve noter tasdikli bir sözleşme yapması kanuni bir zorunluluktan değil taraf iradelerinden doğmuştur. Ve iş bu acentelik sözleşmesi; süresinin sona ermesi ve tarafların acentelik ilişkisini devam ettirme iradelerinin olmaması sebebi ile sona

erdiğinden acentenin denkleştirme hakkı doğmuştur[389]. Sözleşme sona erdikten sonra acentenin özellikle noter tasdikli bir ihtarname ile müvekkile denkleştirme talep hakkını iletmesi hukuki bir zorunluluk olmayıp acentenin tercihi ile ilgili bir durumdur. Zira denkleştirme talep hakkının ileri sürülmesi herhangi bir geçerlilik şartına tabi tutulmamıştır. Ancak olayımızda 1 yıllık hak düşürücü süre içerisinde acente talebini ileri sürmüştür. Bu vesile ile denkleştirme bedelinin hesaplanmasına geçilebilir.

Hesaplamada öncelikli olarak müvekkilin menfaati ile acentenin kaybı hesaplanacak bu iki değer ile bulunan karşılık hakkaniyet denetimine tabi tutulacaktır. Ayrıca kanunen belirlenen üst sınır kriterlerine göre üst sınır hesaplanacak ve ham karşılık ile karşılaştırılarak denkleştirme miktarı hesaplanacaktır.

3.7.2.1. Müvekkilin menfaatinin hesaplanması

Kural olarak müvekkilin menfaati acentenin kaybından az olamayacağı için ve böyle bir iddia var ise müvekkilin bunu kanıtlaması gerekmektedir. Aynı husus acente için de geçerli olup müvekkilin menfaatinin kendi kaybından fazla olduğu iddiası var ise bunu ispatlamak durumundadır[390]. Olayımızda buna benzer bir durum olmadığı için acentenin kaybı müvekkilin elde ettiği menfaat olarak değerlendirilecektir.

3.7.2.2. Acentenin kaybının hesaplanması:

Acentenin ücret kaybının hesaplanması, kural olarak acentenin kendi müşteri çevresinden son yılda elde ettiği net gelir üzerinden hesaplanır[391]. Ancak somut olayımızda acente, sözleşmenin sona ermesinden evvelki 12 aylık sürede, cirosunun Covid-19 pandemisi sebebi ile olağan şekilde düştüğünü ve önceki yılların baz alınarak denkleştirme bedelinin hesaplanmasını talep etmiştir. Öğretide de son 12 aylık

[389] Bkz. Tez çalışmamız, s. 69
[390] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Hakkı**, s. 212.
[391] Bkz. Tez çalışmamız, s. 95 vd.

dönemdeki acente cirosunda olağan dışı düşüşlerin olması halinde farklı yılların ücret gelirlerinin hesaplanması gerektiği fikri destek görmektedir[392]. Olayımızda "*acentenin sözleşme sona ermeden önceki yıla ait müşterilerinin azalma oranı % 15 iken bundan önceki yıllarda ise müşteri sayısındaki azalma oranı ortalama %10'dur."* tüm bu verilerden de anlaşılacağı üzere acentelik sözleşmesi sona ermeden önceki 12 aylık süre içerisinde acentenin cirosunda olağan dışı bir düşüş yaşanmıştır. Acentelik sözleşmesi sona ermesinden evvelki acente gelirinin 60.000,00TL olduğu; bir önceki yılın ücret gelirinin ise 120.000,00TL olduğu düşünüldüğünde yarı yarıya yaşanan düşüşün olağan sayılması da mümkün görülmemektedir. Bu sebeple hakkaniyet gereği, acentenin ücret kaybının hesaplanmasında **01.01.2019-01.01.2020 tarih aralığı** değil **01.01.2018-01.01.2019 tarih aralığı** dikkate alınmalıdır.

01.01.2018-01.01.2019 tarih aralığında acentenin ücret kaybının hesaplanması:

- Toplam gelir,	120.000,00TL
- Acentenin sözleşme ile müvekkilinden devraldığı müşterilerden elde ettiği gelir,	10.000,00TL
- Diğer yönetim faaliyetleri için acenteye ödenen ücret,	12.000,00TL(1000,00TLx12)
- Garanti komisyonu olarak acenteye ödenen ücret,	30.000,00TL

- Acentenin müşteri çevresinden elde ettiği net gelir,

(120.000,00TL-10.000,00TL-12.000,00TL-30.000,00TL)=**68.000,00TL**

[392] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Hakkı**, s. 186- 187.

- Tahmin sürecinde ücret kaybı müşteri sayısının azalmasına paralel olarak %10 ve ticari ilişkinin devam edeceği süre de 3 yıl olarak öngörülmüştür. Bu kapsamda acente sözleşmeye devam etseydi elde edeceği ücret:

Tahmini ilk yıl,	68.000,00TL-(68.000,00TLx10/100)	61.200,00TL
Tahmini ikinci yıl,	61.200,00TL -(61.200,00TL x10/100)	55.080,00TL
Tahmini üçüncü yıl,	55.080,00TL -(55.080,00TL x10/100)	49.572,00TL

Bu toplam ücret kaybından bir miktar da faiz indirimi yapılmalıdır. Zira acentenin öngörülen bu ücret kaybını belli bir süre içerisinde ve parça parça alacak iken denkleştirme bedeli yoluyla bir anda ve toplu almaktadır. Acenteye uygulanacak faiz indiriminin hesaplanmasında kabul gören belirli bir yüzdelik oran olmadığından somut olayın koşulları esas alınarak belli bir faiz indiriminin uygulanması gerekmektedir[393]. Olayımızda faiz indirimi her yıl için farklı oranlarda uygulanacaktır. Zira ilk yıla ilişkin ön görülen tahmini ücret kaybına erişim bir yıl iken; son yıla ilişkin tahmini ücret kaybına erişim süresi üç yıldır. Yani üç yıl sonra elde edilecek maddiyatın bir anda elde edilmesi ile; bir yıl sonra elde edilecek maddi kazancın bir anda elde edilmesi faiz indirimi açısından farklı oranların uygulanmasını gerektirmektedir.

	Uygulanacak faiz indirimi oranları	Hesaplama	Hesaplanan tahmini ücret kaybı miktarları
Tahmini ilk yıl ücret kaybı	%5	61.200,00TL x5/100	58.140,00TL
Tahmini ikinci yıl ücret kaybı	%8	55.080,00TL x8/100	50.673,60TL

[393] Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Hakkı**, s. 189- 190.

Tahmini üçüncü yıl ücret kaybı	%10	49.572,00TLx10/100	44.614,80TL

Faiz indirimi yapılmış şekilde hesaplanan acentenin ücret kaybı;

(58.140,00TL +50.673,60TL +44.614,80TL) = **153.428,40TL**

3.7.2.3. Hakkaniyet denetimi

Müvekkil ile acente arasındaki sözleşme ilişkisi iki tarafın da uzatma yönünde bir iradesi olmadığı için ve belirlenen sürenin dolması ile sona ermiştir. Acentenin son yıla ait müşteri kaybı %15'lere ulaşmış ve ancak bu yıldan önceki dönemlerin müşteri kaybı oranının %10 olduğu anlaşılmaktadır. Acente olağan dışı şekilde müşteri portföyündeki azalmayı Covid-19 pandemisinin yarattığı olumsuz piyasa koşulları ile ilişkilendirmiştir. Kuşkusuz son yılın müşteri kaybı ve cirosundaki azalmada küresel pandeminin büyük etkisi bulunmaktadır. Bu sebeple acentenin ücret kaybı hesaplanırken bir önceki yıl olan **01.01.2018-01.01.2019 tarih aralığı** tarih aralığına ait 12 ay hesaplamada bir ölçüt olarak kullanılmıştır. Ancak somut olayda acentenin bir önceki yıllara göre %5 daha fazla müşteri kaybı yaşaması düşünüldüğünde gerekçe olarak ileri sürülen küresel salgının neticelerinin sadece müvekkile bağlanması hakkaniyet ile örtüşmeyecektir. Bu sebeple; faiz indirimi yapılmış şekilde hesaplanan acentenin ücret kaybına %5 hakkaniyet indirimi yapılması gerekmektedir:

Faiz ve Hakkaniyet İndirimi Yapılmış Acente Ücret Kaybı: 153.428,40TLx5/100**=145.755,48TL**

3.7.2.4. Üst sınırın hesaplanması

Üst sınır hesabı, acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihten evvel 5 yıllık süre içerisinde, acentenin elde ettiği ücret gelirlerinden gerekli düşümler yapıldıktan sonra

kalan miktarın bir yıllık değerinin bulunması yöntemi ile tespit edilir[394], somut olayımızda üst sınır hesabı aşağıdaki gibidir:

- Son 5 yıllık acentenin toplam geliri : 900.000,00TL
- Yönetim giderleri için ödenen toplam bedel: 60.000,00TL(1.000,00TLx60)
- Garanti komisyonu ödemesi : -30.000,00TL

Yıllık ortalama ödeme üst sınırı: 810.000,00/5= **162.000,00TL**

3.7.2.5. Denkleştirme Bedelinin Miktar Olarak Tespit Edilmesi

Kurgusal olayımıza ilişkin tüm hesaplamalara yukarıdaki başlıklarda yer vermiş bulunmaktayız. Son olarak yapılan bu denkleştirme hesaplaması sonucunda ödenmesi gereken miktarı tespit etmek gerekmektedir. Her halükarda denkleştirme bedeli olarak hesaplanan miktar üst sınırı geçemeyeceği tespit sırasında göz önünde bulundurulmalıdır (TTK. m. 122/2).

Tüm bu açıklamalar sonucunda somut olayımızda; elde edilecek miktar üst sınır olan 162.000,00TL'yi aşamayacağından dolayı ve hakkaniyet denetimi ile beraber yapılan hesaplamada toplam ücret kaybının **145.755,48TL** olduğu gözetilerek; acenteye, **145.755,48TL**'nin denkleştirme bedeli olarak ödenmesi gerekmektedir.

[394] Bkz. Tez çalışmamız, s. 91 vd.

SONUÇ

Tez çalışmamızda, 6102 sayılı yasa Türk Ticaret Kanunu'nda uygulamada acentenin acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra hangi usul ve şartlarda denkleştirme talep edebileceğini ayrıntılı olarak irdeledik. Çalışmamızın birinci bölümünde acentelik kavramı ve nitelikleri, acentenin unsurları (bağımsız olma unsuru, sözleşme varlığına ilişkin unsur, sınırları belirli bir yer veya bölgede faaliyet gösterilmesi unsuru, süreklilik ve meslek edinme unsuru, sözleşme yapma veya aracılık faaliyeti unsuru), acentelik türleri (aracı acente, sözleşme yapma yetkisine sahip acente) başlıkları altında denkleştirme bedeli talep edecek konumunda olan acenteyi kavramaya çalıştık.

Çalışmamızın esası olan "acentenin denkleştirme talep hakkı" konusu 6102 sayılı TTK.'nın 122. maddesi kapsamında ayrıntılı olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Ancak denkleştirme talep hakkını anlayabilmek için öncelikle acentelik kavramına da yer vermemiz gerektiğinden acentelik tanımı ile usuş ve şartları ve sona erme biçimleri de izah edilmiştir. Acentelik kavramı, 6102 sayılı TTK.'nın Ticari İşletme Başlıklı birinci kitabının yedinci kısmında başlı başına bir başlık ayrılmak sureti ile düzenlemiştir. Kanun metninde acentelik kavramı md. 102'de tanımlanmak sureti ile mevzuatta yerini almıştır. Tanım yapılırken özellikle "Ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi işletmeye bağlı bir hukuki konuma sahip olmaksızın" denilmek sureti ile başlı başına bir kurum olduğu tanımı ile yola çıkılmaktadır.

Yine müvekkil ve acente arasında kurulmuş olan acentelik sözleşmesinden yola çıkılarak acentenin ücret talep hakkı da ilgili yerlerde vurgulanmıştır. Denkleştirme talebinde bulunurken kanun metnin gerekçesinde açıkça düzenlendiği üzere her ne kadar

birinci şart yeni müşterilerin müvekkile kazandırması ise de ikinci şart sözleşme devam etseydi acentenin müşteriye kazandırdığı yeni müşteriler sayesinde ücret alacağı olmasıdır. Bu sebeple de acentenin ücret talep hakkı kısım kısım çalışmamızda yerini almıştır.

İkinci bölümde denkleştirme istemi başlığı altında yabancı hukuklarda denkleştirme istemi, türk hukukunda denkleştirme isteminin gelişimi, genel olarak denkleştirme istemi, denkleştirme isteminin hukuki niteliği ve esası, yasal mevzuatlarda denkleştirme istemi, denkleştirme istem hakkının hukuki dayanağı, denkleştirme isteminin koşulları, acentelik sözleşmesinin sona ermesinin genel ve özel şartlarını, sona erme nedenlerini; acentenin yeni müşteri kazandırmasının müvekkile katkıları, acentenin ücret kaybına uğraması, denkleştirme ödenmesinin hakkaniyete uygun olması, denkleştirme isteminin ileri sürülmesi şekli ve hukuki niteliği ile süresi irdelenmiştir.

Acentelik sözleşmesinin sona ermesi sonrasında talep edilecek olan denkleştirme istemi, ayrı bir bölüm olarak düzenlenmiş ve bu başlık altında acentelik sözleşmesinin sona ermesi hususuna değinilmiştir. Tarafların haklı nedenlerle sözleşmeyi sonlandırmaları yanında tarafların kısıtlanması, ölümü, iflası gibi durumlarda acentelik sözleşmesi sona ermektedir. Bu başlıkların önem arz etmesinin yegane sebebi denkleştirme bedelinin talebi edilip edilmeyeceği, talep edilebilmesi halinde hesaplama biçimleri ile hakkaniyet denetiminde etkili olmalarıdır.

6102 sayılı TTK.'da yer alan denkleştirme talebine ilişkin düzenleme, acentelik sürecinin sona ermesinden sonra söz konusu olan, acentenin önceden bu hakkından feragat etmesinin önüne geçip acentenin sözleşmenin sona ermesi halinde mağdur olmasının önüne geçen, henüz muaccel olmayan ya da alamadığı haklarını almasını sağlayan, yeni müşteri kazandırdığı müvekkilin sebepsiz zenginleşmesini önüne geçen bir hakkın kanuni güvencesidir. Bu sebeple de yasal olarak bu konuda bir düzenlemeye ihtiyaç duyulduğundan 6102 sayılı TTK. m.122 açıkça düzenlenmiştir. Keza yasal

düzenlemeden evvel bu husus doktrinde ve Yargıtay içtihatlarında yer bulan bir haktı. Hakkaniyete aykırı düşmediği müddetçe acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde istenecek denkleştirme istemine ilişkin düzenleme, tek satıcılık sözleşmesine benzer diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi durumunda da uygulama alanı bulmaktadır. Bu sebeple de denkleştirme talebi hakkı çalışmamızda etraflıca inceleme konusu olmuştur.

Üçüncü bölümde ise denkleştirme bedelinin hesaplanması genel başlığı altında, müvekkilin menfaat tespiti, acentenin kaybının tespiti, hesaplanma biçimi (ham karşılığının hesaplanması, hakkaniyet değerlendirmesi) ile denkleştirme miktarını azaltan, artıran ve etkilemeyen durumlar ile ispat külfetini, denkleştirme bedelinin üst sınırının hesaplanması ile nisbi emrediciliği izaha çalışılmış ve örnek olay ile tez konumuz sonuçlandırılmıştır.

Değindiğimiz üzere eski kanun döneminde her ne kadar doktrin ve Yargıtay İçtihatları sebebiyle denkleştirme talep hakkı yeni bir hukuki kavram olmasa da yeni kanunla birlikte denkleştirme kurumu genel anlamda kanuni bir düzenleme ile güvence altına alınmış oldu. Denkleştirme isteminin maddi şartlarından ilki sözleşmenin sona ermesi olup diğer maddi şartlar sözleşmenin tarafı olan müvekkile yeni ve sürekli müşterilerin kazandırılması, acentenin sözleşmenin sona ermesine müteakip ücret kaybı ile denkleştirme bedeli hesaplanırken bu hesaplamanın hangi kalemlerin baz alınarak hesaplanacağı ile çıkan sonucun hakkaniyete uygun olması şartıdır. Hakkaniyet ilkesi denkleştirme isteminde esaslı ilkelerden olup TTK. 122/2 bağlamında tazminatın hesaplanmasına binaen kanun tarafından güvence altına alınan "üst sınırı" belirlemede esaslı rol oynamaktadır. Dolayısıyla hakkaniyet denetimi, somut olayın niteliğine göre bedelin artmasına veya azalmasını sağlayacaktır.

Sonuç olarak, acentenin denkleştirme talep edebilmesinin şartları; acentelik sözleşmesinin fesih gerekçesinin denkleştirme talep etmeye engel olmaması, müvekkilin

acente aracılığıyla kazandığı müşteri çevresinden sözleşme sona ermiş olsa da önemli menfaatler elde etmeye devam etmesi, acentenin bu sebeple ücret kaybına yaşaması ve denkleştirme talebinin hakkaniyete uygun olması olarak sıralanabilir.

KAYNAKÇA

AKIN, İrfan, "Acentenin Denkleştirme Hakkı ve Alman Hukukundaki Yeni Gelişmeler",**AÜHFD**., 2013, 62 (3), s. 613-641.

ARKAN, Sabih,"6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu Açısından Acentenin Denkleştirme Talebinin Koşulları", 2011,**Prof. Dr. Gürgan Çelebican'a Armağan**, s. 397-403.

ARKAN, Sabih Arkan, **Ticari İşletme Hukuku (Son Değişikliklere Göre Hazırlanmış ve Genişletilmiş Baskı)**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2018.

AYAN, Özge, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, Seçkin Yayıncılık, Ankara2008.

AYDIN EVCİMİK, Ayça,"**Acentenin Müşteri Tazminatı Hakkı**", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü),İstanbul 2010.

AYHAN, Rıza, ÖZDAMAR, Mehmet, ÇAĞLAR, Hayrettin, **Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar**, Ankara2012.

BADAK AYBAR, Zehra, "6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda Denkleştirme İstemi",**İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2013, Sayı: 24 (Güz) s. 167-201.

BAHTİYAR, Mehmet, **Ticari İşletme Hukuku**, Beta Yayıncılık, İstanbul 2014.

BAYRAM, Mehmet Hanifi, **Avrupa Birliği Hukuku Dersleri**, Seçkin Yayıncılık, Antalya 2018.

BERZEK, Ayşe Nur,**Ticaret Hukukunun Genel İlkeleri**, Beta Yayınları, İstanbul 2011.

BİLGİLİ, Fatih,“Ticari Defterler-Cari Hesap-Acente”,**EÜHFD**., 2012, C: 16, No:3-4, s. 55-91.

BİLGİLİ, Fatih ve DEMİRKAPI, Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, Dora Yayıncılık, Bursa 2012.

BİRBEN, Erhan,“Müvekkil Tacir ile Acentenin İşçileri Arasında Bir İş İlişkisi Mevcut mudur?”,**Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2007, C. 7, S. 1, s. 53-65.

BOZER, Ali Bozer ve GÖLE, Celal, **Ticari İşletme Hukuku (6102 Sayılı TTK. Çerçevesinde),** Sözkesen Matbaacılık, Ankara 2011.

CENGİZ, Ali, “Acente Kavramı ve Acentelik Sözleşmesinden Doğan Hak Ve Borçları”, **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1 (2011), 140- 165.

ÇEKER, Mustafa,**6102 Sayılı Türk ticaret Kanununa Göre Ticaret Hukuku**, Karahan Kitapevi, Adana 2011.

DEMİR GÖKYAYLA, Cemile,**Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmesi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2005.

DEMİR, Koray, Tek Satıcının Denkleştirme Talebi, Prof. Dr. Sabih Arkan’a Armağan, On İki Levha Yayınları, 2019, s.400

DOĞANAY, İsmail, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi**, Feryal Matbaacılık, Ankara 1990.

DOĞANAY, İsmail, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi**, Beta Yayıncılık, Ankara 2004.

DOMANİÇ, Hayri,**Ticaret Hukukunun Genel Esasları**,Eskin Matbaası Temel Yayınları, İstanbul 1988.

ERDEM, Ercüment, Tek Satıcılık Sözleşmesinde Denkleştirme Talebi, Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp’e Armağan, C.1. İstanbul 2003, s.93- 116

EREN, Fikret,**Borçlar Hukuku Özel Hükümler**, Yetkin Yayınları, Ankara 2015.

EVLİYAOĞLU, Sadullah, **Acentenin Rekabet Yasağı Anlaşması**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017.

HATEMİ, Hüseyin ve GÖKYAYLA, Emre**,Borçlar Hukuku Genel Bölüm**, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2015.

HOYNINGEN-HUENE, Gerrick, **Münchener Kommentar**, Band 1 Handels-Gesetzbuch, München 2006

İMREGÜN, Oğuz, Kara Ticareti Hukuku, İstanbul 2005.

İŞGÜZAR, Hasan, **Tek Satıcılık Sözleşmesi**, Dayınlarlı Hukuk Yayınları,Ankara 1989.

KANIŞLI, Erhan, "Türk Ticaret Kanunu'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi", **Legal Hukuk Dergisi**, 2014, Cilt: 12 Sayı: 138, s. 111-144.

KARAHAN, Sami, **Ticari İşletme Hukuku**, Mimoza Yayınları, Konya 2012.

KARASU, Rauf, "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentanın Denkleştirme Talebi",**AÜHFD.**, 2008, C.57, S.4, s. 287- 323.

KARAYALÇIN, Yaşar,**Ticaret Hukuku Dersleri: Giriş, Ticari İşletme**, Ankara 1973.

KAYA, Arslan, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Acente)**, Beta Yayıncılık, İstanbul 2013.

KAYIHAN, Şaban,**Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi**, Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2003.

KAYIHAN, Şaban, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2011.

KENDER, Rayegan, Sigorta Acentesinin Hakları, Sigorta Hukuku Dergisi, 1998, Sayı:1, s. 119.

KILIÇOĞLU, Ahmet Mithat, **Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Yeni Borçlar Kanunu'na Göre Hazırlanmış**, Turhan Kitabevi, Ankara 2013.

KINACIOĞLU, Naci,**Acente ve Acentelik Sözleşmesi**, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara 1963.

KIRCA, Çiğdem, **Franchise Sözleşmesi**, Ankara Üniversitesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997.

MOROĞLU, Erdoğan, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı İle Yürürlük ve Uygulama Kanunu Tasarısı Taslağı, Ankara 2012.

POROY, Reha,YASAMAN, İbrahim Hamdi, **Ticari İşletme Hukuku**, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2017.

REVA, Zeynep,“Acente Portföy Tazminatı ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısındaki Yeri”,**Sigorta Araştırmaları Dergisi**, 2006, S. 2, s. 219- 244.

RÜZGAR, Eser, “Yeni Türk Ticaret Kanunu Işığında Acentelik Sözleşmeleri”, **TAAD.**, 2011, C.1, No.5, s. 419-450.

SAK, Burak,“**Bir Üst Kavram Olarak Dağıtım Sözleşmeleri ve Bunlara Özgül Denkleştirme İstemi Sorunu**”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü),İstanbul 2018.

SOPACI, Birgül,“Sigorta Acentesinin Portföy Akçesi Hakkı”,**Prof. Dr. Fahiman Tekil’in Anısına Armağan**, İstanbul 2003, s. 439-460.

ŞENER, Oruç Hami, **Ticari İşletme Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016.

ŞENOL, Ayşe Nilay, **Bayilik Sözleşmesi Sona Ermesi ve Sonuçları**, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2011.

TANDOĞAN, Haluk, **Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara 1981.

TEKİN, Ufuk, Acentenin Ücret Hakkı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2018.

TEKİN, Ufuk, Sigorta Hukukunda Uzman Arabuluculuk, Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü Arabuluculuk Daire Başkanlığı Yayını, Ankara Eylül-2021.

TEKİN, Ufuk, “Tacir Yardımcılarının Bağımsızlığının Tayininde Bir Yol Gösterici: Alman Ticaret Kanunu § 84.1-Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, **BATİDER.**, 2019, C.XXXV, S. 4, 129- 147.

TEKİN, Ufuk, “Türk Ticaret Kanunu m. 121/5 Hükmüne İhtiyaç Var mıdır?”, **BATİDER**., C. XXXIV, 2018, S. 1, s. 3- 9.

TEKİNALP, Gülören, **Acenta Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralı**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1972.

KARAHAN, Sami,**Ticari İşletme Hukuku**, Mimoza Yayınları, Konya 2012.

TOPÇUOĞLU, Metin,**Rekabet Hukuku Açısından Acentelik ve Dağıtım Sözleşmeleri**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2006.

ULAŞ, Işıl,"Uygulamacı Gözü İle Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Bakış" **BATİDER.**, 2005, C. 23, S. 2, s. 187- 211.

ÜLGEN, Hüseyin, HELVACI, Mehmet, KAYA Arslan ve NOMER ERTAN, Füsun, **Ticari İşletme Hukuku**, Vedat, 2019,

YAVUZ, Cevdet,**Türk Borçlar Hukuku Dersleri Özel Hükümler**, Beta Yayıncılık, İstanbul 2012.